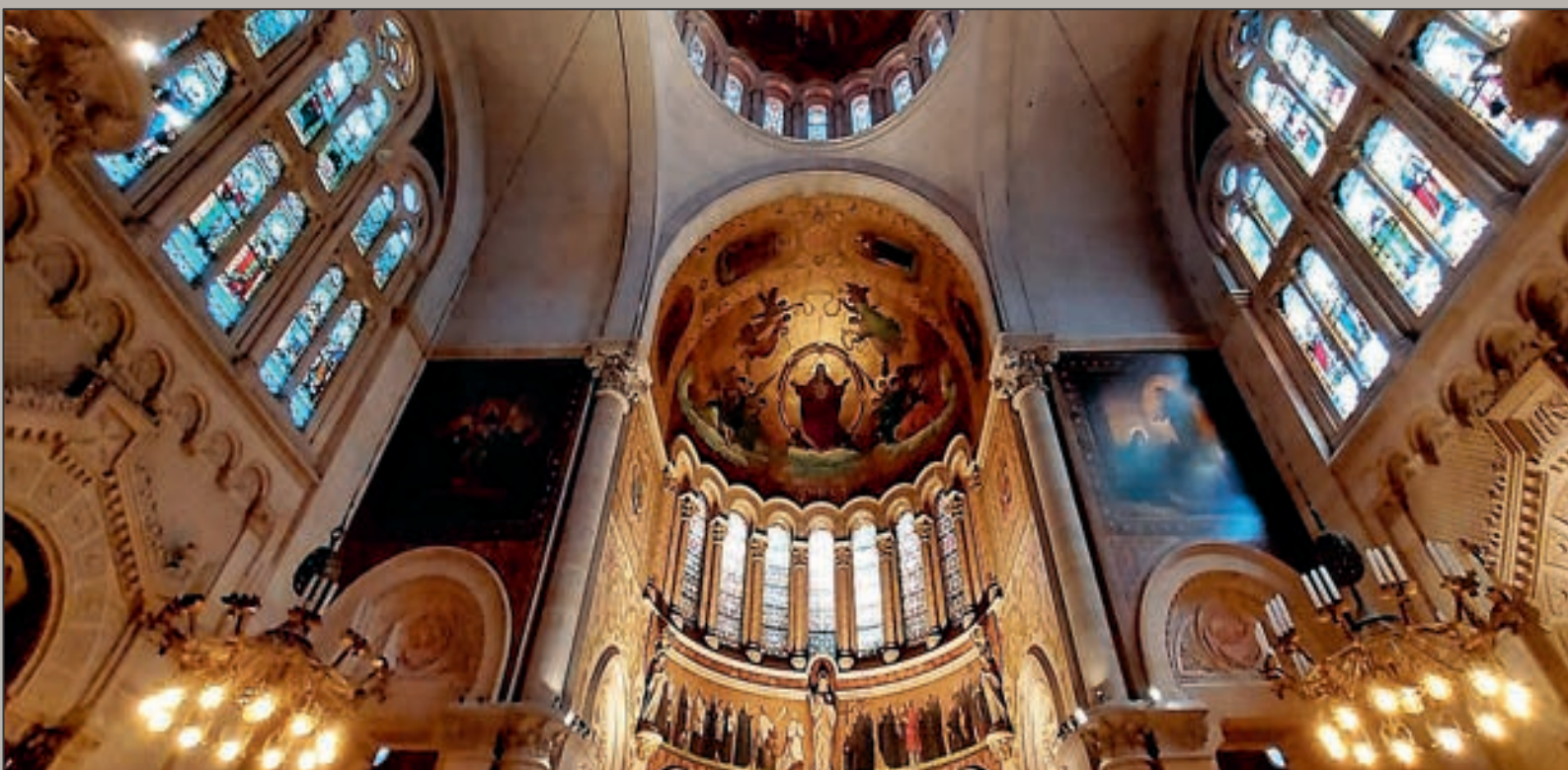

Francesc Riera i Figueras

ELS JESUÏTES A BARCELONA S. XIX - XX

primera part (1815-1909)

ARQ. JOAN MARTORELL I MONTELLS - UN "REVIVAL" BISANTÍ (1882)

EL COMPLEX JESUÏTA LLÚRIA-CASP

ELS JESUÏTES A BARCELONA SEGLES XIX – XX

primera part (1815-1909)

Francesc Riera i Figueras, sj

ELS JESUÏTES A BARCELONA SEGLES XIX – XX

primera part (1815-1909)

EL COMPLEX JESUÏTA LLÚRIA - CASP

Francesc Riera i Figueras, sj

*Traduïm al català habitualment els textos d'altres llengües, llatí, castellà, francès, anglès.
Aquest primer volum ha estat escrit entre octubre 2021 i maig 2023.*

COMPANYIA DE JESÚS BARCELONA
EDITA: Cristianisme i Justícia
Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
ISBN: 978-84-9730-539-6
Dipòsit Legat: B 14525 - 2023
Impressió: Barcino Solucions Gràfiques SL
Primera impressió: Juliol 2023
Segona impressió: Gener 2024

UNA HISTÒRIA IMPORTANT I NECESSÀRIA. <i>Lluís Permanyer</i>	7
1. LES DIFICULTATS PER ESTABLIR-SE A BARCELONA (1815-1879)	9
1. Cinc anys de “legalitat”. Tres de “prohibició” (1815-1823)	
2. Deu anys de presència. Quinze d’exili o semi-clandestinitat (1823-1852)	
3. Setze anys de permissivitat. Quinze d’exili o semi-clandestinitat (1852-1874)	
4. La restauració alfonsina: la Companyia il·legal però permesa (1875...)	
2. EL COMPLEX JESUÏTA “LLÚRIA-CASP-PAU CLARIS” (1879-1899)	31
0. Tres notes per a comprendre aquest període	
1. “Una de les institucions més importants de la Companyia contemporània”	
2. Creació dels grans col·legis jesuïtes d'Espanya	
3. Els jesuïtes arriben a la Residència (agost 1881)	
4. El col·legi comença les classes (1 octubre 1881)	
5. La comunitat suma 58 jesuïtes	
6. Creació de la Societat Anònima "La Educación"	
3. L'ESGLÉSIA DEL SAGRAT COR, UN “REVIVAL” BIZANTÍ (1891-1900)	55
1. Un temple massa gegantí (que l'Ajuntament no permeté)	
2. Arquitectura. Joan Martorell	
3. Pintura. Joan Canudas	
4. Escultura. Joan Flotats i Llucià	
5. Orgue romàntic. Aquilino Amezua	
6. Capella del Santíssim. Enric Sagnier (1930)	
4. JOVES UNIVERSITARIS... LES CONGREGACIONS MARIANES (1886-1902)	91
1. P. Lluís Ignasi Fiter, nou Director	
2. Els cinc primers anys	
3. Els tres eixos de la Congregació	
4. Dotze anys de plenitud	
5. Mort del P. Fiter, als cinquanta anys	

5. LA VIDA DE LA COMUNITAT JESUÏTA (1881-1909)	127
1. Com es veien els jesuïtes de Casp	
2. "Que no s'ocupin de qüestions polítiques..."	
3. La comunitat jesuïta	
4. Sis camps d'acció pastoral	
5. La Setmana Tràgica	
6. UNA CINQUANTENA DE JESUÏTES (1816-1909)	155
1. Abans de Llúria-Casp (1816-1881)	
2. Els Provincials (1863-1909)	
3. Els Rectors del Col·legi-Residència (1881-1909)	
4. Els joves jesuïtes "mestrets"	
5. Els germans, la infraestructura indispensable	
6. Els jesuïtes sacerdots, múltiples serveis pastorals	
7. Llista dels jesuïtes citats	
Bibliografia	173

Pròleg

UNA HISTÒRIA IMPORTANT I NECESSÀRIA

He de confessar que quan Francesc Riera em va demanar que llegís aquest llibre em va fer molta il·lusió, en venir-me molt de gust. El cert és que em sentia encuriolit de debò. El motiu és ben senzill. Resulta que aquest gran sector de mansana (prefereixo sempre emprar la paraula que va crear Ildefons Cerdà i no pas el sinònim “illa”, tot i que el IEC incomprensiblement encara no l’ha inclosa al diccionari) forma part de la meva memòria no només sentimental, sinó també visual. El motiu és ben senzill i raonable. Vaig néixer el 1939 al carrer de Roger de Llúria, 26; i en casar-me el 1964 vaig anar a viure al carrer de Casp, 34, un observatori millor que l’anterior: no solament gaudeixo de la noble façana que va projectar el rellevant arquitecte Joan Martorell, mestre de Gaudí, sinó fins i tot dels afinats vitralls policroms quan són enllumenats cada vegada que hi ha una celebració litúrgica solemne. Però no solament és això. Tot i que no vaig estudiar en aquesta escola (en ser el meu pare ex alumne de La Salle Comtal, en va enviar a La Salle Bonanova), els meus fills i els meus nets sí que han desfilat per les seves aules amb aprofitament; i en guarden molt bon record.

No ha estat cap sorpresa que Francesc Riera hagi escrit una monografia impecable sobre les tres peces que formen aquest conjunt dels Jesuïtes. La qualitat extraordinària que distingeix l’assaig anterior publicat el 2021 (“Manresa ignasiana. 500 anys”) feia preveure el que avui tenim a les mans: “Els Jesuïtes a Barcelona” s. XIX-XX. El complex jesuïta Llúria Casp”. L’escola, l’església i la residència formen un conjunt que exigia un estudi que estigués a l’alçada de la categoria d’aquesta institució. La seva presència ha estat transcendent en la història moderna de Barcelona. Per la presència física, per la influència que ha exercit entre la legió d’alumnes singulars que hi ha desfilat, per la vitalitat ciutadana que aporta al barri, pel seu compromís en moments rellevants (refugi de capellans apallissats i perseguits per la policia franquista el 1966, col·legi electoral en la tensa diada històrica de l’1-O), per tot això i molt més, calia un

estudi a fons. Ja havia llegit jo l'extensa evocació que Sagarra li va consagrar a les seves memòries i també la breu de Miquel Batllori, a més l'Ignasi Salvat m'havia contat algunes coses, però per fi l'estudi exhaustiu i excel·lent que ha aconseguit dur a terme Francesc Riera és l'exigible i el necessari. La investigació és exhaustiva, l'allau de dades exactes apareix molt ben relatada i el conjunt ens aporta una visió global i definitiva. Esperem, doncs, amb candeletes que escrigui i publiqui la continuació: 1909 fins al 2000

LLUÍS PERMANYER

25 de juny 2023

1.

LES DIFICULTATS PER ESTABLIR-SE A BARCELONA

ABANS DE LA RESIDENCIA I COL·LEGI DE CASP (1815-1879)

Les escriptures de compra de solars de Llúria-Casp-Clarís, sorprenentment, es feren a nom de dos jesuïtes anglesos, els GG. Henry Foley i Joseph Hague, ambdós de “Manresa House, Comtat de Surrey, Anglaterra”, com especifiquen els documents notariais (1879). Això sol ja mostra les dificultats i temors d’aquest segle en què la Companyia fou suprimida d’Espanya tres cops, i que en els anys que ens ocupen (1815-1879) hi romangué legalment, o amb una certa permissivitat governativa, uns quaranta cinc anys.

Per entendre l'establiment dels jesuïtes a Barcelona, i en concret la creació de la Residència i Col·legi de Sagrat Cor, en aquest capítol donarem una ullada a la seixantena d’anys que en són la seva prehistòria: la tornada de la Companyia a Barcelona (restaurada per Pius VII), la impossibilitat de recuperar el Col·legi de Betlem com volien molts i les mateixes autoritats, l'intent frustrat de Col·legi a St. Gervasi, les minses residències que es formaren a la Ciutat fins a instal·lar-se al segon pis de la Casa de l’Ardiaca i, al cap de poc, a Llúria 13.

Donarem també un cop d’ull a les cases on es formen els joves jesuïtes de la Província d’Aragó: en el territori de la Província, però la majoria del temps en terres occitanes, en tranquils “chateaux” de l’Alta Garona, i fins i tot a Andorra on els novicis hi passaren uns curts i bells anys.

Deia Machado, clarivident: *“españolito que vienes al mundo, te guarde Dios, una de las dos Españas ha de helarte el corazón”*. Entre absolutistes i liberals, carlins, liberals moderats i progressistes..., amb les seves lluites agressives i sovint sagnants, molts jesuïtes somniaran la “unitat catòlica d’Espanya”, i fàcilment els descobrirem marcats de coloracions d’integrisme.

Uns anys en què les coses no són gens fàcils i, que malgrat tot, són sovint de gran creativitat.

Primera etapa. *Cinc anys de legalitat, tres de “prohibició”*

- 1815** Arriba una colla de jesuïtes entre 65 i 85 anys
- 1819** No queda cap jesuïta a Barcelona en no restablir-se Betlem
- 1820** Dissolució de la Companyia a la Corona d’Espanya

Segona etapa. *Deu anys legals, quinze d’exili o semi-clandestinitat*

- 1823** Companyia restablerta, Barcelona continua sense jesuïtes
- 1830** L’església de Betlem atesa per dos germans jesuïtes
- 1835** Nova dissolució. Els estudiants de la Província s’exilien

Tercera etapa. *Setze anys “permesos”, quinze d’exili o semi-clandestinitat*

- 1850** Residències “camuflades”
- 1852** Companyia permesa. Residència de Barcelona
- 1853** Se’ls encomana l’església de St. Miquel
- 1858** Se’ls encomana el Seminari Major
- 1868** Nova supressió. Els estudiants s’exilien a França
- 1870** Intents de tornada dels estudiants a Catalunya
- 1871** Intents de vida comunitària. Col·legi de St. Gervasi
- 1873** Tornada a França del estudiants

Quarta etapa. *La Companyia il·legal, però amplament permesa*

- 1875** Restauració alfonsina
- 1878** Hi ha tres residències a Barcelona
- 1879** Les tres es concentren a la Casa de l’Ardiaca
- 1881** Residència-Col·legi del Sagrat Cor a Casp-Llúria

1. PRIMERA ETAPA

Cinc curts anys de “legalitat” (1815-1820). Tres de “prohibició”, exili o semi-clandestinitat (1820-1823)

1.1. 1815-1820. Arriba una colla d'avis de 65 a 85 anys. Barcelona els és barrada..!

Restaurada la Companyia el 1814 pel papa Pius VII (al cap de mig segle que Climent XIV l'hagués suprimida, 1773) aviat d'arreu demanen jesuïtes, en bona part pensant en l'ensenyament¹. A partir del novembre de 1815 van arribant jesuïtes a Barcelona, amb la finalitat de romandre-hi o de pas cap a d'altres destinacions². Tots ells són ancians de 65 a 85 anys, nascuts entre el 1730 i 1750, i entrats a la Companyia en la seva joventut, abans que fos suprimida. Ara tornen feliços perquè novament poden ser jesuïtes i dedicar el poc temps que els queda de vida a la missió de la Companyia³.

Aquests venerables vellets arribats a Barcelona s'hostatjaren provisionalment en cases particulars i en els convents dels franciscans i trinitaris de la Rambla. Tant l'Ajuntament, com la “Reial Junta de restabliment dels jesuïtes” i la Corona volien que recuperessin (com passava a la resta d'Espanya) el seu antic Col·legi de Betlem, ocupat en part pel Seminari Diocesà. A Barcelona, la continua i contundent oposició del bisbe Pablo de Schar⁴, no ho permeté, malgrat les múltiples propostes i solucions que les autoritats civils li presentaren una i altra vegada⁵. **(Làmina 1)**

¹ L'Ajuntament de Barcelona ho sol·licità al Rei el 13 de setembre de 1814. El Capítol de la diòcesi ho feu el mes de gener de 1815.

² Per exemple, els que havien estat destinats a Manresa. La Ciutat els va venir a buscar a Barcelona i tingueren una entrada “trionfal” a la capital del Bages. RIERA, Francesc. *Manresa Ignasiana - 500 anys* (Barcelona 2021), p. 117-118. FRIAS, Lesmes. *Historia de la Compañía de Jesús - 1815-1835* (vol I, Madrid 1923), a les pp. 245-246 ho explica amb tota mena de detalls.

³ OCHAMANDARENA, José. *Catálogo Provincia de España 1815-1863*. (Madrid 1907). És un valuós estudi de 167 pàgines de tots els jesuïtes de la Província d'aquell període, amb data i lloc de naixement, entrada a la Companyia, ordenació, grau amb la seva data i lloc, dia de defunció, i en el seu cas, de sortida de la Companyia. (L'Arxiu Històric de la Companyia de Jesús de Catalunya, des d'ara citat com a AHSIC, en conserva un exemplar).

Vegeu també el *Catalogus* del 1817 (imprès a Madrid el 1917), on a més presenta diferents documents: informa que el 1816 són 8 els jesuïtes que arribaren a Barcelona (l'any 1815 ja n'havien arribat alguns), tots ells cobraven la pensió que l'Estat establí per a ells. Dels 33 novicis que compta la Província d'Espanya, 9 d'ells són catalans. A Catalunya només s'estableix Comunitat de la Companyia a Manresa amb 3 jesuïtes. (Pàgs. 33; 38-39; 61-63; 70-83).

⁴ Nat a Estada (Osca), bisbe a Barcelona del 1808 al 1831.

⁵ “L'Ajuntament feu esforços increïbles, habitualment amb el suport del Governador i el Capità General, del 1815 al 1820 i del 1823 al 1835, perquè el Col·legi i l'Església de Betlem tornessin als jesuïtes; en els dos períodes s'hi oposà amb la mateixa fermesa el Sr. Bisbe, Pablo Schar”, FRIAS, I, p 427. Aquest historiador s'entreté explicant les gestions de l'Ajuntament, la Junta i altres persones i autoritats per aconseguir que el bisbe Schar retornés Betlem als jesuïtes. (Vegeu pp. 424-434).

Es important notar que les gestions per recuperar Betlem no les fa la Companyia, sinó la Ciutat i les autoritats polítiques barcelonines i espanyoles, desitjoses de tornar a tenir el Col·legi de Betlem en funcionament, juntament amb tota la pastoral de la seva església i Residència. “Es sorprenent que volent el Rei, el Suprem Consell, la ‘Reial Junta de restabliment dels jesuïtes’, l'Ajuntament, molts barcelonins i la mateixa Companyia, que fos retornat el Col·legi de Betlem als jesuïtes i així educar la infància i la joventut barcelonina, no s'aconsegüís”. VILA, Ignasi. *Barcelona y la Restauración* [manuscrit en l'arxiu de l'Autor], p. 1. Vegeu també: VILA, Ignasi. *La Restauración de la Compañía de Jesús en Catalunya 1815-1835*, a VERDOY, A. *Restauración de la Compañía en España*. Pàg. 201-278. (Madrid 2020).

Sense massa possibilitats apostòliques, aviat només quedaran tres jesuïtes a Barcelona (1817); els catàlegs de 1819 i 1820, ja no en consignen cap.

Mentrestant Manresa ja sumava 37 jesuïtes (1820). A tota la Província d'Espanya es crearen 16 comunitats, amb 436 companys. Aquells anys inicials es reberen molts novicis, "en només cinc anys (1815-1820) entraren 467 novicis, no sempre ben seleccionats, hi havia pressa per omplir els buits ocasionats per la mort dels pares antics"⁶.

1.2. 1820-1823. Dissolució de la Companyia

Només després de cinc anys d'haver-se reiniciat, la Companyia és suprimida (6.09.20) dels territoris de la Corona d'Espanya i els jesuïtes són dispersats i no se'ls permet que actuïn com a jesuïtes. Molts dels recentment ingressats tornaren a les seves famílies o a les seves diòcesis d'origen. Als jesuïtes ancians se'ls assignà, a compte de l'erari públic, una pensió de 300 ducats.

Era previsible...! Ferran VII o donava el control als liberals o queia la seva monarquia. Quan el rei fou alliberat de l'exili on l'havia confinat Napoleó, es va revenjar exageradament de les idees liberals. Anul·là la lletra i l'esperit de la Constitució de Cadis, que s'havia fet en nom seu. Ferran "apostà" per l'absolutisme d'Antic Règim. Ara, al cap de sis anys, es veu obligat a jurar la Constitució del 1812 i cedir el control del govern a l'altre grup polític, el liberal.

Tot el segle XIX serà la pugna àcida i sagnant entre l'absolutisme (fins a forts límits d'obscurantisme) i les noves idees liberals (tan abominables per absolutistes i carlins).

En el programa liberal hi havia tota una sèrie de mesures per a rebaixar el poder de l'Església. En aquest programa la Companyia era tinguda com a ànima dels corrents absolutistes (seguint la vella crítica del s. XVIII als jesuïtes), malgrat que ara fos tan minsa, quan la començaven a restablir una petita colla de jesuïtes ancians. La Companyia, doncs, fou "dissolta" amb la signatura del Rei Borbó. No els expatrià com feu el seu avi Carles III, però tenien prohibit aparèixer i actuar com a jesuïtes, i havien d'abandonar els seus incipients col·legis, residències, centres de culte, etc.

A Barcelona els intents que hom feia per establir la Companyia quedaren del tot frenats.

2. SEGONA ETAPA

Deu anys de presència legal (1823-1835). Quinze d'exili o semi-clandestinitat (1835-1852)

No serà fàcil, al llarg d'aquest segle i del següent, l'encaix de la missió i valors que defensava la Companyia i els valors i principis que defensaven tant els bàndols liberals, com els absolutistes. "El

⁶ REVUELTA, Manuel. *La Compañía de Jesús en la España contemporánea* (vol I. Madrid 1984), p. 15.

segle XIX fou un segle de tragèdia..., profundes fissures... Els defensors del govern constitucional van desafiar la monarquia autocràtica, i els monàrquics es van dividir en aspra confrontació entre els carlins i la línia successòria de Ferran VII". Les cròniques recullen moments de "tragèdia, fissures, aspror, divisió", dels jesuïtes, tant amb els uns, com amb els altres; i moments de proximitat, a vegades d'una proximitat perillosa, especialment amb els sectors conservadors⁷.

El nombre de jesuïtes a la Província d'Espanya en aquesta dotzena d'anys va creixent de 258 a 350. Tanmateix a Catalunya només n'hi ha 23, i tots ells a Manresa.

2.1. 1823-1835. Els tres darrers anys l'església de Betlem torna a la Companyia

En començar aquest període, Barcelona continua sense jesuïtes, fins que el 1830 el bisbe els cedí l'església de Betlem. Escrivia el Provincial: "Tot em va ser lliurat judicialment, menys les memòries pies fundades en l'església". El dia de Corpus es va celebrar la primera missa⁸.

Amb això és constituït un intent de "Residencia de Barcelona", que durà tres anys, a la "casa del sagristà" de l'església de Betlem (carrer Xuclà). El 1835 el catàleg hi situa els GG. Josep Duocastella i Francesc Peix. La Companyia no hi tenia cap sacerdot, les misses les celebraven sacerdots de la diòcesi. L'espasa de St. Ignasi continuava venerada a la capella de St. Ignasi, a l'esquerra del presbiteri⁹.
(Làmines 2-3)

Amb la nova dissolució dels jesuïtes d'Espanya (1835), l'església va tornar a la Mitra. L'ecònom va mantenir els dos germans al seu servei, Peix va continuar de sagristà i Duocastella de cuiner, clauer i custodi.

2.2. Dissolució i "anonimat" consegüent (1835-1852)

En aquell moment la Província d'Espanya tenia 326 subjectes que deixen d'existir "oficialment" i es dispersen per la geografia del país, o marxen a potenciar la missió d'Argentina. Un bon grapat de jesuïtes estudiants continuen la seva formació a Bèlgica. Pel que fa a Barcelona hi queden 2 jesuïtes estudiants i tres germans. (A Tortosa, Girona i l'Urgell hi queda també un jesuïta a cada lloc).

⁷ RIERA, p. 123.

⁸ FRIAS, I, pp. 433-434. El *Diario de Barcelona* donava la notícia: "el 17 de abril último, el I. D. D. Ignacio Flinch, canónigo de la Santa Iglesia y Protector de la de Ntra. Sra. de Belén, propia de dichos PP, en unión con los dos hermanos, procuradores respectivos, y muchos devotos celebrarán la fiesta del glorioso Patriarca y Fundador de la referida Compañía, San Ignacio de Loyola".

⁹ Vegeu CREIXELL. *San Ignacio, gloria póstuma*. (Barcelona, 1914). p. 392 i ss., en concret, tercer període, any 1854. En parlarem amb més detall al capítol 3.

3. TERCERA ETAPA

Setze anys de permissivitat, sota l'empara del Concordat (1852-1868). Quinze d'exili o semi-clandestinitat (1868-1874)

3.1. Queda “permesa” la Companyia (1852-1868)

El “Concordat” de 1851. En un país de gran base catòlica calia “concordar” moltes coses entre l'Estat i l'Església, després del múltiples desacords de les dues parts tot al llarg d'aquestes darreres dècades. Els governs liberals moderats propiciaren el Concordat de 1851; en ell hi haurà la base legal per a un cert restabliment de la Companyia, encara que sigui fent equilibris jurídics per les dues bandes¹⁰.

Comença una etapa de setze anys d'important expansió, fins a la nova expulsió del 1868. La Província d'Espanya creix fortament i el 1863 es dividirà en dues Províncies, Castella i Aragó.

a) La Residència de Barcelona

Ja des del 1846¹¹ va creixent el nombre dels jesuïtes a Barcelona (es mourà en la quinzena) i aviat (1850) alguns es reuneixen en “residències camuflades”. La Companyia estava fora de la Llei, però estava molt viva. El 1852 el catàleg ja parla d'una “Residència de Barcelona”; Blanco Trias, en dona l'adreça, c. Ripoll 25. Posteriorment es traslladarien 50 metres més enllà, al c. Governador 9 (actualment Duran i Bas), en un dels casals previs a l'actual Balmesiana¹². **(Làmina 4)**

El bisbe els encomana la cura de l'església de St. Miquel (1852 ó 1853), a l'actual Pl. de St. Miquel, adossada a l'Ajuntament¹³. En base a la nova església, la pastoral dels jesuïtes de Barcelona tindrà un primer i fort increment, amb els ministeris habituals, amb moltes hores d'atenció al confessional, fent peu fort en les tandes “predicades” d'Exercicis Espirituals per a seglars, homes i dones, amb especial seguiment de la gent jove, amb Congregacions Marianes d'homes i de dones, les missions populars, les Conferències de Sant Vicenç de Paul per a atendre a la gent més empobrida, etc. **(Làmines 5-9)**

¹⁰ “La permissió de cases de la Companyia, des de 1852, es funda en la possibilitat que oferia l'article 29 del Concordat per a establir col·legis de missioners d'ultramar i cases de religiosos que auxiliessin els bisbes en ministeris especialitzats”. REVUELTA, I, p. 16.

¹¹ FRIAS, II, pàg. 359-361.

¹² Els catàlegs, fins al 1867 i 1868, no fan públiques les adreces. BLANCO TRÍAS, Pere. *Fichas históricas del Colegio del Sagrado Corazón*, s. d. (AHSIC B.A.P. 320), posa la Residència de Barcelona, l'octubre de 1852, al c. Ripoll, 25). MARCET, P. *El Col·legi dels Jesuïtes de Casp* (Barcelona 2007), p. 13, afegeix que la Residència del c. Ripoll 25 era al quart pis. REVUELTA I, pàg. 53-54, fa un resum de la Residència del c. Governador i de les seves activitats i atenció al Seminari. Sobre aquest edifici, l'arquitecte Joan Rubió i Bellver començà a construir la Balmesiana (1919), conservant alguns dels elements dels antics casals preexistents.

¹³ Aquesta històrica església fou enderrocada el 1868 per ampliar les instal·lacions municipals. El campanar fou traslladat al c. Aragó, com a campanar de la Parròquia de la Concepció, i la porta es traslladà al c. Ample, al lateral de la basílica de la Mercè.

b) El Seminari Major

Al mateix temps (1853), el bisbe vol encomanar-los també el *Seminari Major*, on alguns jesuïtes ja hi exercien la docència¹⁴. De moment no es realitza, però finalment (1858) el P. Fermí Costa, que n'era professor de teologia moral, en serà nomenat "director" i posteriorment Rector (1861). Dels seus nou anys els seminaristes recordaran "un especial concert entre la inflexible autoritat que governa i la blanesa i afectuosa sol·licitud de l'amistat que dirigeix i esperona"¹⁵.

Al Seminari hi haurà un equip de jesuïtes que, insospitadament, retornen a les dependències antigues de la Companyia a Betlem i Cordelles, barrades a la Companyia, com hem vist anteriorment¹⁶.

En aquella època foren seminaristes sant Enric d'Ossó, Fèlix Sardà i Salvany, Joan Capell, Jaume Nonell (aquests dos darrers es feren jesuïtes, en parlarem més endavant), etc. Entre els professors, citem el d'Esclat i d'hebreu, el P. Joaquim Forn, que dirigia també una congregació d'obrers i mal·lucava per al diàleg amb protestants i ateu i era un preuat conferenciant.

Inicialment, a la Residència de Barcelona hi eren assignats els qui vivien al Seminari, fins que el nou Provincial, Fermí Costa, els separi en dues comunitats (1863): l'una, al c. del Governador, 9, l'altra, al Seminari Conciliar, a Betlem (1867). Arribaren a un total de 27 jesuïtes (i encara caldria sumar-los el Provincial i el seu Soci).

Figura essencial d'aquest moment és el P. Fermí Costa, a qui s'havia encomanat ser el Superior de la nova Residència de Barcelona, i tot seguit, Rector del Seminari, fins que se'l nomenà Provincial (en deixar el càrrec tornà a ser-ne Rector). Posteriorment fou teòleg de Pius IX al Vaticà I, Assistent a Roma del P. General, Instructor a Manresa de Tercera Província, Rector de Veruela (Noviciat i Juniorat) i de Tortosa (Filosofat i Teologat). Persona molt estimada i de gran cordialitat, li deien afectuosament "l'avi". El seu tarannà ideològic, com el de part dels jesuïtes de l'època, era força conservador.

* * * * *

En acabar aquest període (1868), hi havia a Catalunya deu cases.

Cúria Provincial (3 jesuïtes); Balaguer, Noviciat i Juniorat (144); Tortosa, Filosofat i Teologat (85); Manresa, Cova i Tercera Província (17); Manresa, Col·legi St. Ignasi (35); Barcelona, Seminari Major (9); Barcelona, Residència c. Governador (16); Tarragona, Seminari Major (14); Selva del Camp, Residència (11); Sta. Coloma Farners, Residència (8)¹⁷.

¹⁴ FRIAS, II, pàg. 359-361.

¹⁵ SARDÀ i SALVANY, que fou alumne seu al Seminari, ho escrivia en ocasió del seu traspàs. *El Rdo. P. Fermín Costa y Colomer*. Revista Popular 1894 (1) 243-245.

¹⁶ Un bon equip de jesuïtes (en col·laboració amb altres capellans seculars), entre professors, sotsdirector, espiritual, procurador; un germà serà el cap del servei. El catàleg de 1868 en compta 9. Vegeu FRIAS II, p. 359-371.

¹⁷ Font: Catàlegs de la Província. Al territori la Província (Catalunya, Aragó, València i les Illes) hi residien 405 jesuïtes i fora 172 (missions de Filipines, Argentina i Xile).

3.2. La “Gloriosa” i la nova supressió de la Companyia (1868-1877)

En un parell de dies tot s’esfondrà amb la revolució de 17 de setembre de 1868. Agafà a tots desprevinguts i sorpresos. En el cas concret de Barcelona el dia 29, els piquets es desbordaren intentant cremar algunes fàbriques, arxius municipals, el seminari regentat pels jesuïtes, etc. El Rector Fermí Costa hagué de fugir vestit de paisà i en el port el volgueren assassinar car el confongueren amb un militar a qui cercaven. Algunes Junes de Catalunya actuaren amb extrema agressivitat, d’altres procuraven defensar els jesuïtes¹⁸.

Els jesuïtes, tinguts com a principals inspiradors de la reacció catòlica, foren novament suprimits per decret del govern provisional (12.10.1868), posteriorment convertit en llei per les Corts Espanyoles.

El Provincial Gelabert passà a França, des d’on pogué coordinar els exiliats, especialment els joves estudiants. Al cap d’una setmana podia escriure que tots els jesuïtes de la Província estaven fora de perill. Al territori de la Província hi deixà el P. Antoni Goberna, gestionant molt encertadament els afers en aquells difícils moments.

“La revolució de 1868 -comenta Revuelta- representa el triomf de la democràcia i la implantació de les llibertats i drets individuals. Mereix el títol de ‘Gloriosa’. El 1868 introdueix en la història d’Espanya els esquemes peculiars del món contemporani. Però provocarà traumes en la consciència de país. L’atac no anava directament contra la religió catòlica, sinó contra tot el que creien que coadjuvava la monarquia i el seu ‘ordre’. Al cap de sis anys d’assaigs inviables, caldrà arriar la bandera de la revolució. Però la nova ‘restauració’ ja no va fer *tabula rasa* de les conquestes assolides”¹⁹.

a) Instal·lació dels estudiants a França. Intents de retorn (1868-1877)

1. *En terres occitanes*. S’optà novament (com en la dissolució de 1835) perquè els estudiants s’establissin a l’estranger, ho faran en terres occitanes. Al Provincial Gelabert la revolució el sorprengué al Col·legi Màxim de Tortosa (filosofia i teologia). Aquell mateix dia telegrafia als provincials francesos demanant hospitalitat. Ell es traslladà a França, deixant de responsable de tots els jesuïtes dissolts, residents en el territori de la Província d’Aragó, al P. Antoni Goberna.

Abans del 7 d’octubre tots els estudiants eren ja a França. Als Novicis, el mestre P. Orlandis els havia acomiadat a Balaguer, des d’on van tornar a les seves famílies, i al cap de quinze dies els reunia novament tots a Tolosa de Llenguadoc (en una bella i plàcida casa de descans del Col·legi).

¹⁸ Per exemple Manresa. RIERA, p. 134-135. A Calatayud, el P. Goberna, aconseguí asseure a la mateixa taula els revolucionaris assaltants amb els jesuïtes en un dinar festiu, abans de marxar de la ciutat, “emparats” en la seva sortida pels mateixos piquets.

¹⁹ Textos extractats de REVUELTA, I, pp. 25-27.

2. *Andorra, Banyoles, Collell, Girona*. Però, entre d'altres dificultats²⁰, tot plegat resultava econòmicament inviable atesa la gran quantitat d'estudiants. Es feren diversos intents per subvenir a les necessitats econòmiques, però en començar el regnat d'Amadeu I de Savoia s'optà per una mitja repatriació més o menys camuflada.

El Noviciat es trasllada a Andorra la Vella (octubre 1870) a la casa que un antic alumne de València, Guillem de Plandolit²¹, va cedir a la Companyia. Hi restà tres anys, amb gran satisfacció del poble i les autoritats andorranes, i amb la contentació de novicis i ciutadania pel fet de compartir el mateix idioma, que esdevingué una bona possibilitat pastoral²². Però l'espai no era prou ample i obligava a rebre menys novicis dels possibles.

Els juniors continuaren a Tolosa de Llenguadoc. Els filòsofs anaren al seminari menor del Collell, barrejats amb els altres seminaristes, amb unes condicions molt pobres. Els teòlegs a Banyoles (Monestir de Sant Martirià, Casa Missió, que compartiren amb els claretians, amb independència de les dues comunitats). Part dels filòsofs i teòlegs passaran, mesos més tard, a Girona, o tornaran a França cercant condicions millors.

3. *Novament tots a França*. Els audaçs intents de tornar a Catalunya (en els dos anys del regnat d'Amadeu I de Savoia) quedaran truncats en els dos anys següents (República, 1873 i Govern Provisional, 1874) i calgué tornar a França²³.

L'expatriació durarà en grans línies, fins el 1877. Serà una forta experiència d'exili, però també de fecunda relació amb persones d'altres contrades, i de bona pastoral en terres catalano-occitanes.

L'exili marcarà aquesta generació de jesuïtes estudiants que seran els actors dels capítols següents.

b) Els jesuïtes que romanen a Barcelona (1868-1874). Sarrià, St. Gervasi, Bailèn, Ausiàs Marc, St. Honorat...

De la nit al dia, els 28 jesuïtes de Barcelona, amb la responsabilitat de dues residències, la del Semi-

²⁰ Especialment la caiguda del Tercer Imperi Francès, l'arribada de la Tercera República (4 setembre) i la Comuna de París (primavera del 71). Ara Espanya, malgrat la inestabilitat, oferia més seguretat que França.

²¹ Vegeu "Plandolit" a *Gran Enciclopèdia Catalana*. Temps enrere Plandolit estava disposat a col·laborar en el finançament d'un col·legi de la Companyia a Andorra. FRIAS, II, pàg. 197. ALEGRE, J. *El P. Luís I. Fiter*, pàg. 42 (Barcelona, 1929), especifica que fou a la capital d'aquella petita República..

²² Hi hagué una estreta relació amb el Santuari de Meritxell, on els novicis passaven les vacances d'estiu i on promocionaren peregrinacions. El novici Lluís Fiter (posteriorment a Llúria restaurador de les Congregacions Marianes), va escriure, en un bell català, als inicis de la *Renaixença*, la primera història de Meritxell, fruit de les seves investigacions a arxius i amb les tradicions populars que oïa. Les èpiques pàgines inicials (11 a 15, de la segona edició) donen fe de la qualitat literària conreada al Col·legi de Manresa d'on fou alumne des de 1861. *Historia y novena de Ntra. Sra. de Meritxell... escrita per un novici de la Companyia de Jesús* (Barcelona tipografia catòlica 1874); el 1921, al cap de mig segle es feu una segona edició, a Barcelona, que ja portava la firma de Fiter (+1902).

²³ El catàleg de 1874 situa els teòlegs al Chateau de Saint Cassian, als novicis i filòsofs de 1r i 3r al Chateau de Dussède, i als juniors a Tolosa, tots tres indrets a l'Alta Garona. I finalment situa els filòsofs de 2n i als "tercerons" (última etapa de la formació dels jesuïtes) a la vil·la de Saint Chamand (Avinyó).

nari i la del temple de St. Miquel, es trobaren en la clandestinitat o exiliats. Als que queden a Catalunya, el catàleg els compta com a “extra domos” (1869)²⁴.

Aviat s'intentaran dèbils inicis de vida comunitària. La semi-clandestinitat fa que els catàlegs no proporcionin cap adreça. Tanmateix conservem la situació d'algunes d'elles²⁵: la “Residentia Sarrianensis” (1871)²⁶; la Cúria al c. Bailèn (des de març-abril de 1871), que el nou Provincial Orlandis trasllada el setembre a Ausiàs Marc 11, 2n; hi ha també una petita residència al c. Sant Honorat²⁷.

Els dos anys del regnat d'Amadeu I de Savoia permeteren una certa reinstal·lació que tornà a quedar anul·lada durant la República i el Govern Provisional posterior (1873-1874).

Molts jesuïtes, amb bona part de catòlics, tenien vivament (i combativament, encara que no ho manifestessin en públic) posada l'esperança en la restauració catòlica que advindria amb la victòria del carlisme. La Companyia es vista com a força impulsora del moviment de la restauració catòlica i dels programes de restauració religiosa dels partits catòlics.

c) El Col·legi de St. Gervasi: un primer intent de Col·legi de Barcelona, al cap de cent anys...!

El Provincial es va convèncer que havia arribat el moment de fer un salt arriscat i establir un “col·legi lliure”. El setembre de 1871 es va obrir el de la “Sagrada Família i Sant Gervasi”²⁸. Tanmateix no pogué cloure el segon any d'existència, ja que va haver de “dispersar-se” l'abril del 1873²⁹. Fou un col·legi elitista, petit, que arribà a 50 interns, gairebé tots pertanyents a les principals famílies barcelonines. Els jesuïtes no es presentaven en públic com a tals i només portaven sotana els sacerdots. La creació del col·legi es finançà amb les aportacions dels pares per pagar el crèdit inicial.

La comunitat jesuïta arribà a 20 persones, per a un total de mig centenar de col·legials. La veritat, expliquen els documents, és que eren pocs els jesuïtes plenament sans: el Superior i alguns escolars, la resta eren persones de salut delicada.

²⁴ El 1870 la província d'Aragó es dividirà en quatre seccions (València, Aragó, Balears i Catalunya). El P. Goberna les coordina, al temps que és el Superior de la de Barcelona. La secció catalana compta amb 44 jesuïtes (26 dels quals coadjutors; molts d'ells no calgué que anessin a França car les cases franceses tenien ja els seus serveis funcionant). A Barcelona, el catàleg compta 20 jesuïtes en dos grups.

²⁵ REVUELTA, I, p. 349-350.

²⁶ Al col·legi de les religioses del Sagrat Cor de Sarrià, on un d'ells, el P. Gassó, era el capellà de les religioses.

²⁷ On el 1872 el jove advocat Lluís Fiter s'entrevistà amb el P. Fermí Costa presentant-li el seu desig de ser jesuïta. La Companyia l'acceptava, però el seu pare s'hi va oposar. Finalment va entrar el 1873. Parlarem llargament d'ell al cap. 3 quan li fou encarregada la Congregació Mariana d'Universitaris de Barcelona.

²⁸ Actual Passeig de la Bonanova 7, on actualment hi ha el Col·legi Horitzons, davant de la Salle Bonanova.

²⁹ Els jesuïtes asseguraren als alumnes la preparació per als exàmens en classes fora dels locals del Col·legi.

4. QUARTA ETAPA

La restauració alfonsina (1875): la Companyia il·legal però amplament permesa

4.1. El difícil equilibri de la restauració alfonsina: entre liberals suspicços i moderats absorbents

El 1875 és proclamat Alfons XII, però ja no és viable anul·lar tots els avenços liberals, com havia fet el seu avi Ferran VII en tornar de l'exili. Ara no torna la monarquia borbònica, de tristes recordances, de la seva mare Isabel. El jove Alfons pretén presentar-se com a concòrdia: "No deixaré de ser bon espanyol, ni bon cristià, com els meus avantpassats, ni com a home d'aquest segle veritablement liberal". Molts, entre els quals bona part dels jesuïtes³⁰, el reberen amb total indiferència, entenent que seria un episodi més dels múltiples canvis dels darrers anys. Veien una contradicció entre "catòlic i liberal"³¹. Una part de catòlics posaven llurs esperances de restauració en el carlisme i en triomf en la tercera guerra carlina.

Molts d'ells pensen en una restauració religiosa combativa. Bufa per tot el país un vent d'adhesió al Papa, de processons i romeries identitàries, de grans missions populars on després del *Sexenni Revolucionari* hom revifa la religiositat. Fou moment de fortes campanyes de propaganda i diplomàcia que uniren catòlics, la noblesa, el partit moderat, el clergat en bloc..., esperonats per les proclames de la premsa confessional, les pastorals dels bisbes, etc.

El cap de govern, Cánovas del Castillo, malda per respectar l'esquerra i les conquestes més preuades de la revolució, i al mateix temps acostar-se a l'església amb concessions, sense atorgar-li l'exclusivitat que pretenia. Té el difícil paper d'equilibrar els moderats absorbents amb els liberals suspicços.

La Companyia continua en la il·legalitat del 1868, car les lleis de supressió no foren derogades. Continua en estat de "dispersió" i amb una gran part dels seus membres a l'exili³². Tanmateix el govern aplica una intel·ligent tolerància en l'establiment de les cases i obres religioses. Una cosa serà la "realitat" i una altra la seva "legalitat". La Companyia continuava il·legal i prohibida, però les autoritats fàcilment concediren permisos per a l'establiment de noves comunitats, o bé hom cercà i trobà subterfugis diversos per permetre-les malgrat la llei.³³

³⁰ Per molt jesuïtes el carlisme era la única esperança, confiaven en la restauració triomfal i reparadora, molts dels exiliats al Sud de França vivien encaparrats amb aquesta il·lusió.

³¹ Valgui com a exemple el títol del simptomàtic llibre, publicat uns anys després, de SARDA I SALVANY: *El liberalismo es pecado*, Barcelona, 1884.

³² Recordem: la primera restauració del segle XIX, de Ferran VII (1815), fou contundent, amb un Reial Decret que, a més, posava l'Orde sota la protecció de l'Estat. La restauració d'Isabel (1852) només restablí la Companyia per a Ultramar, i en funció de les Colònies, permetia cases matrius de missioners; de fet a Espanya no recuperava plenament la legalitat, però resultava "permesa".

³³ "Per a la Cova de Manresa sembla que no es demanà permís oficial per a constituir-hi una comunitat jesuïta; les autoritats degueren transigir, al cap i a la fi podia considerar-se simplement com una Casa d'Exercicis, que atén persones que venen i van (exercitants i "tercerons"), amb un poc personal d'acollida. I a més l'edifici no era dels jesuïtes sinó propietat del bisbat". RIERA, 137.

4.2. Els cinc anys anteriors a Llúria-Casp

Tres Residències, Làuria 11, Ample 1 i Gran Via 323, fusionades a la Casa de l'Ardiaca (1879)

El 1875 a Barcelona hi ha 11 jesuïtes en dues residències de les quals els catàlegs donen l'adreça. El 1877 continuen essent dues les residències, però ara el catàleg ja publica l'adreça. L'una és a Làuria 11, 2n pis (noteu que en aquell moment el carrer era retolat com a Làuria), residència del Provincial, el seu Soci i 6 jesuïtes més; era un pis elegant i còmode, prestat per la Sra. Joaquina Bassols, tenia deu habitacions, tres sales, menjador, cuina, capella i passadís. Una casa de veïns, estrenada aquell mateix any, on res indicava que fos una casa religiosa³⁴. I una segona residència al carrer Ample 1, 1r 4a, amb 4 jesuïtes. A elles s'hi sumarà l'any següent (1878) una nou pis a Gran Via 323, 2n dreta, amb quatre jesuïtes més. **(Làmina 10)**

El 1879 els 15 jesuïtes de la ciutat passaran a viure en una única comunitat al segon pis de la Casa de l'Ardiaca (c. Santa Llúcia, 3, 2n) fins que a l'agost de 1881 es traslladin a la nova residència del Sagrat Cor del carrer de Llúria³⁵. **(Làmina 11).**

4.3. El retorn dels estudiants

Mentrestant els joves continuen formant-se lluny de la realitat, en tres agradables "chateaux" d'Occitània, a l'Alta Garona³⁶, "aïllats dels problemes reals, tancats en castells daurats, més aptes per a somniar victòries o martiris que per estintolar-se en la realitat concreta"³⁷.

Era indefugible la tornada a la Província. El Provincial Vigordán, després d'altres intents, aconseguí el monestir de Veruela (1887)³⁸ on hi porta tots els estudiants, mentre el mateix any, es reobre a Manresa la Tercera Provació. Posteriorment (1879) els filòsofs i teòlegs passaran al Col·legi Màxim del Jesús de Tortosa.

³⁴ AHSIC, caixa 132.1. *Historia Domus Residentia Barcinonensis*, informa que el cedeix la Sra. Joaquina Bassols. Làuria 11 correspon a l'actual Llúria 7, edificat pel mestre d'obres Pere Bassegoda Mateu els anys 1874/1875, per a Joaquim Bassols. (Les numeracions del carrer han canviat, l'actual R. de Llúria 13, en aquells anys portava el n. 21).

³⁵ Per aquest apartat vegeu ampla informació a BENITEZ I RIERA, Josep M. *Jesuïtes i Catalunya* (Barcelona 1996), pàg. 123-125). El mateix llibre a la pàg. 33-36 parla de la Casa de l'Ardiaca quan era palau del Virrei de Catalunya Francesc de Borja.

³⁶ Del catàleg de 1875: Noviciat, Juniorat i 2n Filosofia a Dussede (86 jesuïtes), Teologat a Saint Cassian (49), Tercera Provació i 1r i 3r Filosofia a Auzielle (56).

³⁷ REVUELTA, p. 521.

³⁸ Vigordán, que abans d'entrar a la Companyia era capellà i secretari del bisbe de Tarazona, pensà i aconseguí el monestir de Veruela.

4.4. Gran activitat pastoral dels jesuïtes de Barcelona: tres exemples

a) *La Pastoral des de la Casa de l'Ardiaca*

Fins al 1878 l'influx a la ciutat havia estat escàs. Ara l'empenta de la Residència de l'Ardiaca serà decisiva. Una comunitat de 15 individus (on a més hi residia la Cúria Provincial) prepara la nova època. En el seu elenc de tasques pastorals cal comptar les missions populars (quatre missioners recorrien tota Catalunya), els Exercicis (dos directors), múltiples atencions a diverses esglésies, i visites a hospitals, etc. Les *Litterae Annue* del curs 1879-80³⁹ recullen que oïren 37.708 confessions particulars i 6.115 generals, van donar 83 conferències a religioses i 67 a seglars, feren 572 sermons, van predicar vuit missions, a més d'atencions diverses entre les que compten les visites a les presons.

b) *La Missió que propicià el bisbe J. M. Urquinaona*

L'acte més espectacular va ser la missió de Barcelona a la quaresma del 1879, amb 14 missioners jesuïtes. Es tingué del 2 de gener al 9 de febrer. Dos jesuïtes tenien els actes a cadascun dels set centres missionals (Catedral, Sta. Maria del Pi, Sta. Maria del Mar, Mercè, Betlem, Sant Agustí, Sant Pau). Del 10 al 16 de febrer, la Missió passà als barris: Eixample, Barceloneta, Gràcia i també a l'Hospici i la Presó. De matinada hi acudia "una multitud prodigiosa de gent treballadora i de la classe obrera", abans de migdia els infants "en nombre de 15 mil", al vespre "molta gent havia de marxar perquè no hi cabien"⁴⁰. Fou una treballada organització, considerada com la més important de les celebrades fins aleshores a Espanya. "L'obra magna iniciada amb la missió fou l'Associació d'Amics dels obrers", una més de les obres del inicis del *catolicisme social* ⁴¹.

c) *Les Congregacions Marianes*

El Col·legi de Betlem n'havia tingut una llarga història des dos segles. Fou el segon lloc d'Espanya on es constituïren⁴², amb una d'estudiants (l'Anunciació - 1577), una segona per a casats (la Nativitat - 1599), i una tercera per a preveres (la Puríssima - 1611)⁴³. Tot s'estroncà amb l'expulsió de Carles III i la posterior extinció de la Companyia pel papa Climent XIV.

³⁹ REVUELTA, p 1008, nota 45.

⁴⁰ Revista Popular, 20 febrer 1879. Afegeix que el nombre de comunions distribuïdes en les Missions fou de 72.355, i diu polèmicament, com és sovint el seu to: "quantitat que semblarà fabulosa als que creien que a Barcelona no hi havia 6.000 catòlics que practiquessin".

⁴¹ Podeu veure concrecions d'aquesta associació a M. T. AUBACH. *Orígenes del catolicisme social en Barcelona en la segona mitat del s. XIX* (Universitat de València 1971 - Disponible a internet).

⁴² Abans es crearen a Mallorca, al Col·legi de Monti Sió. La primera s'havia iniciat a Parma el 1539.

⁴³ RUIZ AMADO, p. 103. Sobre les Congregacions del Col·legi de Betlem vegeu CREIXELL. *San Ignacio (vol II – Obra Póstuma)*, pp. 283-286. Barcelona 1922. Vegeu també VILA, Ignasi. *La Companyia de Jesús en Barcelona (1600-1659)*, Barcelona 2018, pp. 98-102.

No fou possible restablir-les fins a mitjan segle XIX, i de manera ben precària. Els catàlegs de la Província (1856-1859) recullen que el P. Bartomeu Jaume (mallorquí), de la Residència de Barcelona (*ad S. Michaelis*), regentava una Congregació de la Immaculada. Al cap de quatre anys (1860) el trobem però, a València com a Superior d'aquella comunitat. El P. Ruiz Amado, dona una versió no coincident amb la cronologia dels catàlegs, però complementària. Diu que el restabliment fou cap el 1860 o una mica abans, per l'acord entre el P. Jaume i Mn. Antoni Riu, beneficiat de St. Sever. Afegeix que aquesta incipient Congregació acollia els diumenges una trentena de joves, entre els quals el doctor Bartomeu Robert⁴⁴. Diu també que quan el P. Jaume l'hagué de deixar, no fou possible trobar un substitut jesuïta i la Congregació desaparegué⁴⁵.

Un segon intent arribà el desembre de 1878 a impuls d'un grup de barcelonins⁴⁶. El P. Antoni Rota va crear una petita Congregació a l'església del Bon Succés⁴⁷: les trobades es tingueren també a la Residència de Llúria 11, 2n, a la capella dels Agonitzants⁴⁸ i a la Casa de l'Ardiaca. Els actes de Congregació eren mínims, celebració de l'Eucaristia i algunes pregàries. Era un aplec que en els millors moments arribava a la seixantena de joves. Al primer director, en seguiren vuit més en pocs anys, fins que el 1886, el Provincial Capell decidí enfortir-la i l'encomana al jove P. Lluís I. Fiter.

* * * * *

La Residència de l'Ardiaca resultava esquivada, a més es preveien fortes dificultats amb el propietari que volia vendre la casa. Calia establir-se en una residència definitiva adequada a la feina intensa que volien desenvolupar a Barcelona. "Ens veiem angoixats a la recerca d'un nou domicili", deien al P. General. A les consultes de província de març, maig i juny 1879, el Provincial va preguntar "si ens convenia construir alguna casa, per tal de no continuar més temps inestables, amb detriment de la disciplina religiosa".

El Provincial i la Consulta anaren madurant durant el 1879 l'oportunitat d'una nova residència i d'un col·legi d'externs. Exposen al P. General la *necessitat, urgència i possibilitat* de construir un *gran centre d'acció pastoral*. En aquells dies, l'objectiu primari i immediat era la residència, l'església és un

⁴⁴ El Dr. Robert era metge, fou alcalde Barcelona, presidí la "Lliga regionalista" des de la seva constitució. Abans de la Guerra Civil tenia un monument a la Pl. Universitat, que el 1985 es pogué reinstal·lar a la Pl. Tetuan.

⁴⁵ RUIZ AMADO, pp. 103-104. Tanmateix, segons els catàlegs, a la Residència de Barcelona, el P. Manuel Cavaller tenia cura d'una Congregació del Sagrat Cor. Vegeu més informació a ALEGRE, Jacinto. *El P. Luis Ignacio Fiter, S. J.* (Barcelona 1929), p. 138.

⁴⁶ Entre els quals el Sr. Ignasi Despujol (Marquès de Palmerola), descendent dels Amigant de Manresa que acolliren a Ignasi malalt, repetides vegades. Desitjava una Congregació per als seus fills (ell havia pertangut a la Congregació de Friburg, quan era estudiant en aquell Col·legi jesuïta). El fill Ignasi, nou Marquès de Palmerola, explicant els començaments de la Congregació, recorda el claustre de la Facultat de Dret amb una sèrie d'estudiants i les primeres passes de la Congregació. Vegeu *Anuari de la Congregació de la Immaculada*, any 1904, pp. 28-30. Vegeu també per aquest epígraf, RUIZ AMADO, pàg. 103-106.

⁴⁷ La Companyia disposà de l'església del convent del Bon Succés per als seus ministeris del 1877 al 1880.

⁴⁸ Dels PP. Camils a St. Pere més baix, 33.

complement necessari, el col·legi es proposa com a objectiu i complement secundari⁴⁹.

Quan a l'Eixample comencen a edificar-se les primeres cases, la Companyia deixa la ciutat vella i es situa en la nova ciutat, en uns espais encara solcats per la riera d'en Malla i el Torrent de l'Olla, en el carrer de Casp, entre Roger de Llúria i Pau Claris.

ELS GERMANS JESUÏTES JOSEP DUOCASTELLA I FRANCESC ANTONI PEIX

La primera Residencia de Barcelona

El 1815 Barcelona havia estat un dels punts on tornaren la colla d'ancians jesuïtes (quan la Companyia fou restablerta pel Papa) per, des d'allí, repartir-se per diversos indrets de la Península. Aleshores no fou possible instal·lar-se a Barcelona tornant a l'antic col·legi de Betlem a la Rambla, com molts barcelonins demanaven.

Sorprenentment, però, el 1830 trobem la *primera* "Residentia Barcinonensis" formada en aquell moment per dos germans jesuïtes, Manuel Ibáñez i Josep Duocastella; el catàleg de 1833 mostra que Ibáñez fou reemplaçat aviat pel germà Francesc Antoni Peix. El catàleg els assigna les tasques de porter, cuiner, comprador i cura de les coses de la casa.

El bisbe havia cedit a la Companyia l'Església de Betlem. El dia de Corpus de 1830 s'hi tingué la primera missa. Els dos germans tenien cura de l'església, on les misses les celebraven sacerdots de la diòcesi. La Residència era a la "Casa del Sagristà" de l'església de Betlem (carrer Xuclà). Segurament que deuria resultar també un bon hostatge per a jesuïtes transeünts, com sempre ha estat la Residència de Barcelona.

Aquesta mini Residencia de dos jesuïtes, depenent del Col·legi de Manresa, serà l'única presència de la Companyia a la Ciutat durant uns pocs anys. Amb la nova supressió dels jesuïtes a Espanya (1835) l'església va tornar a la Mitra. El nou ecònom, Pere Cases, mantingué els dos jesuïtes al servei de la parròquia, Peix va continuar de sagristà i Duocastella de cuiner, clauer i custodi.

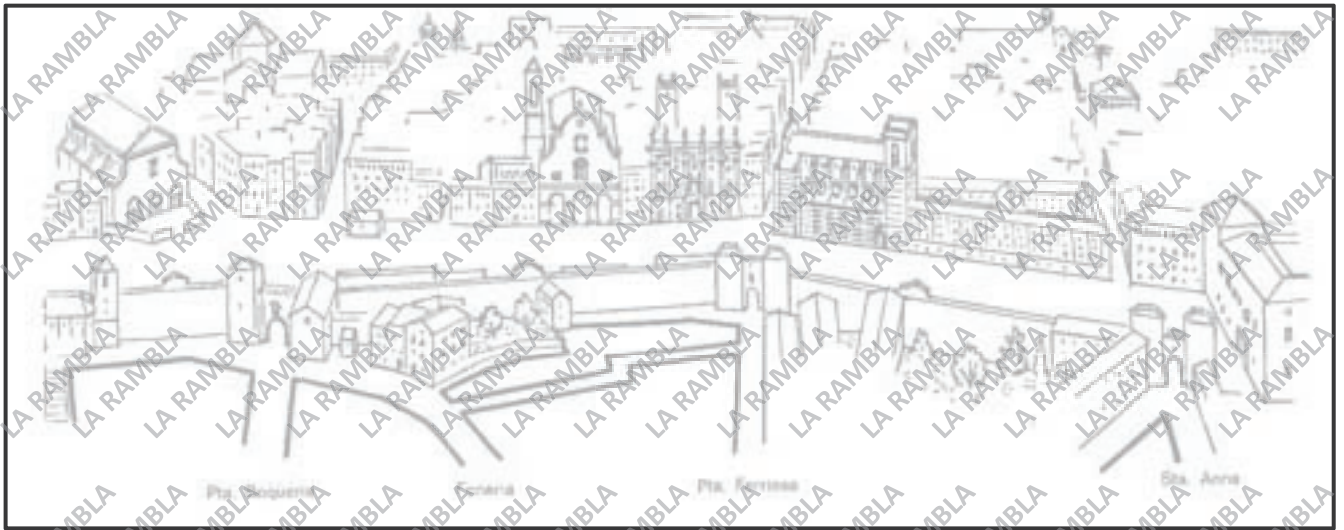
Josep Duocastella era de Sant Andreu, nascut el 1794, entrà a la Companyia al noviciat de Manresa el 1826 i morí a Barcelona el 1867. Francesc Antoni Peix, manresà, nasqué el 1763, i entra a la Companyia als 64 anys, al noviciat de Manresa el 1827. Morí, també a Manresa, el 1848.

⁴⁹ Carta del Provincial Vigordan al P. General de 06.07.1879. Vegeu REVUELTA, I, pàg. 870.

COMUNITATS JESUÏTES A BARCELONA S. XIX

Assenyalen en vermell les més significatives.

- 1815. Cases particulars, franciscans i trinitaris
- 1817. (No queda cap jesuïta a Barcelona)
- 1830. c. **Xuclà** 2 (“Casa del Sagristà”, Betlem)
- 1836. Dissolució (“residències camuflades”)
- 1852. c. **Ripoll** 25, 2n (potser abans era “residència camuflada”)
Aviat passen a c. **Governador** 9 (actual Duran i Bas)
i al mateix temps al **Seminari**
- 1868. Dissolució (“residències camuflades”)
- 1871. Dissolució, però cada cop més permesos. Els trobem a:
vila de **Sarrià** (Col·legi religioses Sagrat Cor)
c. **Bailèn**
c. **Ausiàs Marc** 11
c. Sant **Honorat**
pg. **Bonanova** 7 (Col·legi de St. Gervasi)
- 1875. **Làuria** 11, 2n. (actual Llàuria 7)
c. **Ample** 1, 1r-4t.
Gran Via 323, 2n dreta
- 1879. Casa de l’**Ardiaca**, 2n pis (davant la Catedral)
- 1881. **Làuria** 21, 2n (actual Llàuria 13)

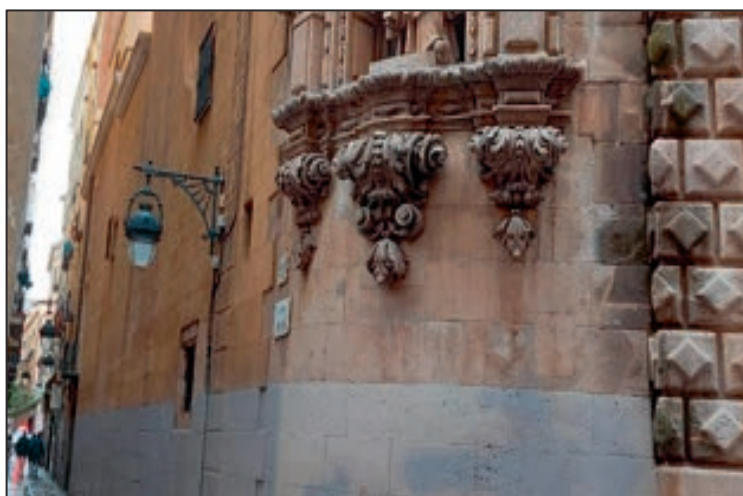

Làmina 1. Part alta de la Rambla en el s. XVIII. Superior dreta, el sector que ocupava la Companyia abans de l'Extinció: església i col·legi de Betlem, seguidament col·legi de Cordelles. En el dibuix veiem, tancant la Rambla, l'Estudi General, a l'alçada del porta de Santa Anna. La Companyia en retornar el 1815 no pogué recuperar cap d'aquestes instal·lacions. Dibuix: CIRICI PELLICER. *Barcelona pam a pam* (Barcelona 1971), p. 87.

Maquetes de l'arquitecte Puig-Pey, restaurador de l'edifici de l'Acadèmia de les Ciències.

Superior. D'esquerra a dreta: Església de Betlem, Col·legi de Betlem i Col·legi de Cordelles, en el moment en què la Companyia és expulsada per Carles III.
Inferior. Els edificis actuals.

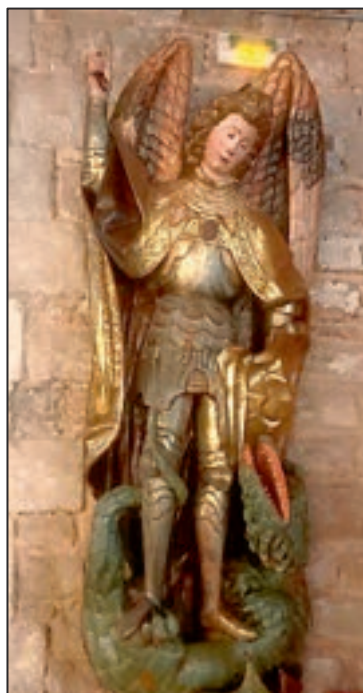
Làmines 2-3. La Companyia no recupera el 1815 l'església i els col·legis de Betlem i Cordelles, a la Rambla. Però el 1830 el bisbe els cedí l'església de Betlem. Al carrer Xuclà, a la "Casa del Sagristà", es constituí la primera "Residentia Barcinonensis".

Superior: Església de Betlem, a la que seguien els col·legis de Betlem i Cordelles, acabant en l'Estudi General; per això el nom de "Rambla dels Estudis".

Inferior: cantonada amb el carrer de Xuclà lloc de la primera "Residència Barcinonensis".

Làmina 4. Del 1852 al 1868, primer al c. Ripoll 25 (edifici en primer terme) i després al c. Governador 9 (ara Duran i Bas, fons a la dreta), la Companyia hi tenia la *Residència de Barcelona*. Els jesuïtes atendien l'Església de St. Miquel i el Seminari Major, situat a l'antic Col·legi de Betlem. Ripoll 25 conserva part de les construccions antigues, entre les quals arcs de l'aqüeducte romà. També l'actual edifici de Balmesiana guarda alguns elements del casal que havia ocupat la Companyia.

Làmines 5-9. L'església de St. Miquel, adossada a l'Ajuntament, fou l'església dels jesuïtes des del 1853 a 1868. L'Ajuntament l'enderrocà (1868) i amplia les dependències municipals.

Esquerra superior i inferior: porta d'entrada, traslladada a la basílica de la Mercè.

Dreta superior: Actual Ajuntament de Barcelona, la part il·luminada pel Sol correspon al lloc on hi havia l'església, a la Pl. de St. Miquel.

Dreta inferior: la imatge de St. Miquel, de l'altar major, i St. Cristòfol, que guarda el Museu Diocesà de Barcelona.

Làmina 10. El catàleg de 1877 dona l'adreça de les dues residències de Barcelona. La primera és a Làuria 11, 2n, residència del Provincial, Soci i 6 jesuïtes més. Un pis elegant i còmode, prestat per la Sra. Joaquina Bassols, deu habitacions, tres sales, menjador, cuina, capella i passadís. Una casa de veïns on res indicava que fos una casa religiosa. Làuria 11 correspon a l'actual Llíria 7. (Al fons es veu l'actual Residència de Llíria 13).

Làmina 11. Les tres residències dels jesuïtes de Barcelona s'uniren el 1879 a la Casa de l'Ardiaca, al carrer de Sta. Llúcia, n. 3, 2n pis (davant la Catedral), en aquells anys ocupada per llogaters. Al cap de dos anys es traslladen a la nova Residència del Sagrat Cor del c. Llíria.

L'edifici de l'Ardiaca era ple d'història per als jesuïtes, car St. Francesc de Borja, quan era Virrei de Catalunya (1539-1543), hi feu estada amb la seva nombrosa família (1557). A la casa de l'Ardiaca St. Pere Favre va visitar al virrei Francesc de Borja.

2.

EL COMPLEX JESUÏTA “LLÚRIA-CASP-PAU CLARIS”

UNA DECISIÓ QUE FARÀ HISTÒRIA (1879-1899)

La dreta de l'Eixample s'està poblant a grans velocitats, queden ja pocs solars disponibles (això serà un problema per als projectes dels jesuïtes), arreu van apareixent petites i grans joies arquitectòniques del modernisme barceloní. Els despatxos, botigues i magatzems d'industrials, en bona part del tèxtil, estan instal·lant-se arreu. És una època de fort optimisme i expansió econòmica. És l'època de l'Exposició Universal de Barcelona (1888), bastida sobre la “Ciudadella” borbònica tan carregada de greuges per als barcelonins. Culturalment i políticament la *Reixença* està removent i eixorivint l'ànima de Catalunya.

Fa més de seixanta anys, en tornar els jesuïtes a Barcelona (1815), restablerts per Pius VII, no els fou fàcil tenir activitat pastoral a la ciutat. A mitjan segle pogué començar una certa activitat, amb la cura del Seminari Conciliar que els encomanaren, l'atenció a l'església de Sant Miquel (al costat de l'Ajuntament) i les “missions populars”, entre les quals la de Barcelona el 1879.

Ara els jesuïtes creuen que tot anima a constituir un gran complex missional, amb tres plataformes del tot interrelacionades: residència, col·legi d'externs i església. Una mateixa comunitat jesuïta, un mateix superior i tres plataformes que mútuament es potencien. Al cap i a la fi, aquest havia estat el model dels Col·legis de la Companyia, abans de la supressió de Climent XIV (1773). Tanmateix, resultà “novetat” a la Companyia actual i entusiasma a molts dels que, en aquells dies, estaven creant la Barcelona del futur.

Comencem, doncs, a recollir amb “reverència” la història d'aquells jesuïtes que maldaren per ser *servidors de la missió de Crist*¹, encarnats en la bella i contradictòria mundanitat barcelonina de finals del XIX i principis del XX, quan han caigut les muralles de la Ciutat Vella i cerquen a l'Eixample noves fronteres de missió.

¹ Congregació General 34 (1995), decret 2.

- 1879** (juliol) El P. General aprova la proposta
(octubre a gener) Cinc escriptures de compra dels solars
Es sol·licita la llicència d'obres, Residència (abril), Col·legi (desembre)
- 1880** (gener) S'envien els plànols al P. General
(juny) Crèdit del Banc de Barcelona
- 1881** (agost) Trasllat de la Residència de la Casa de l'Ardiaca a Llúria
(octubre) Comença el primer curs al Col·legi de Casp (114 alumnes)
- 1882** Comença la construcció de l'església
- 1883** (març i abril) Dues bombes a la porteria de la Residència
- 1886** L'església ja està disponible
El P. Fiter es fa càrrec de la Congregació
- 1888** La comunitat és de 58 jesuïtes atenent a l'escola i a diversos ministeris
- 1891** Societat Anònima "La Educación", propietària de Residència i Col·legi
- 1893** Al Col·legi ja no hi caben més alumnes...! Estan arribant als 400

0. ABANS, TRES NOTES PER A COMPRENDRE AQUEST PERÍODE

La qüestió social. La industrialització ha provocat com a “efectes col·laterals”, misèria, pobresa i tota mena de malestar, que són a la base de fàbriques cremades, bombes (“Barcelona ciutat de les bombes”²), fins a la “Setmana Tràgica” (1909). Lleó XIII reaccionà amb l’encíclica social *Rerum Novarum* (1891). Des de les Congregacions Marianes de Llúria es promouran *Centres* diversos a les perifèries de la ciutat (Clot, Sagrada Família, Hostafrancs, Gràcia, etc.). La mateixa Residència atenia cada divendres llargues “processons” de pobres que pidolaven el pa³.

Època de recel davant el sistema parlamentari de la Restauració Alfonsina. Molts catòlics veuen el règim nascut de la restauració monàrquica com a expressió del liberalisme condemnat pels papes. Part important dels jesuïtes i dels seus entorns s’inclinen per l’integrisme de Nocedal, més endavant agafaran l’actitud conciliadora d’*alto el foc* de Sardà i Salvany, suscitant les ires dels intransigents⁴.

Època de divisions a la Província jesuítica d’Aragó entre els partidaris de major integrisme i rigorisme i de fer complir estrictament la *Ratio Studiorum* (pedagogia clàssica dels jesuïtes), i altres que procuraven atendre més les noves realitats. A la Congregació Provincial del 1886 (que es tingué en aquest Col·legi-Residència) es palesaren plenament⁵. Els posteriors provincials i el nou P. General Luis Martín (1892), maldaren per suavitzar i prendre actituds més realistes en els comportaments polítics i en el sistema educatiu.

1. A BACELONA, EL COMPLEX JESUÏTA LLÚRIA-CASP-PAU CLARIS

“Una de les institucions més importants de la Companyia contemporània”⁶

Per la Companyia ha arribat el moment de presentar-se davant la ciutat a cara descoberta i amb una obra que fos digna, moderna i funcional. El Col·legi-Residència de Barcelona serà el més urbà de tots els col·legis jesuïtes de l’època. No es va edificar al casc vell, ni a l’extraradi, sinó a l’Eixample

² JARDÍ, Enric. *Barcelona, ciutat de les bombes. El terrorisme anarquista a Barcelona*. (Barcelona 1964).

³ *Historia Domus*, 1891-1892.

⁴ REVUELTA, II, p. 990. Recordeu també el què exposàvem al cap 1, epígrafs 4.1. i 4.3.

⁵ El Provincial Capell i les velles glòries aconseguiren en les votacions de la “Comissio ad secernenda postulata” posar representants del rigorisme i integrisme: Vigordán (l’anterior Provincial), Costa (l’anterior Assistent del P. General) i Nonell (anterior Soci, que a més tenia l’encàrrec de vetllar per la *Ratio*). Les discussions dels “postulats” presentats foren renyides, i finalment els sectors més oberts aconseguiren nomenar Procurador, a la Congregació de Procuradors, al P. Josep Castellà, i com a suplent al Soci P. Cabré (que havia rellevat a Nonell per posar un contrapunt més obert a Capell). Tanmateix, posteriorment el Provincial procurà bandejar al sector renovador de càrrecs importants. REVUELTA, II, pàg. 224-247,

⁶ “La Residència de Barcelona, amb la seva nova església neobizantina, contigua a l’habitatge i al col·legi, serà l’arquetip per a les futures Residències”, REVUELTA I, pàg. 996. És admirable l’aportació de dades i la síntesi que fa aquest historiadore a les pp. 866 a 882, on mostra totes les novetats que signifiquen el complex Llúria-Casp.

quan començava a fer eclosió, amb una previsió precisa de la influència que havia de tenir. L'edificació rebria el segell de l'arquitectura urbana, secular i profana, defugint la monumentalitat dels grans internats jesuïtes de l'època i l'excessiva exteriorització religiosa de la seva arquitectura. "Un col·legi per a burgesos no per a aristòcrates"⁷.

Encaixa en l'entramat d'aquella Barcelona creativa, en plena represa econòmica, en els moments àlgids de la "renaixença" cultural i nacional. Som en la dècada de la primera Exposició Universal (1888). Època de gran augment demogràfic i de la "febre de l'or", de la construcció d'una nova ciutat.

I època com ja hem indicat de l'esclat del nou proletariat industrial.

Tres eren els motius de la creació del complex de Llúria-Casp. El *primer* de tots, la necessitat de disposar d'un edifici independent que facilités la vida de comunitat, després de mig segle de "dispersió" o de petites residències en pisos llogats. En *segon* lloc, el desig de disposar d'una plataforma sòlida per a l'apostolat creixent d'aquests darrers anys, que comptés amb Residència i Temple, i potser amb casa d'Exercicis. En *tercer* lloc, l'anhel de molts d'establir col·legi al cap de més de cent anys d'haver hagut de deixar el Col·legi de Betlem a la Rambla.

El P. General aprovà amb satisfacció la proposta (16.07.1879). Tot seguit es pogué gestionar la compra dels solars.

1.1. Coralls Vells, Coralls Nous i els Camps dels Coralls. Un terç d'una illa del nou Eixample.

A l'Eixample en eclosió, el sòl urbà disponible comença a ser escàs i els jesuïtes tenen dificultats serioses per a trobar-ne. Les muralles començaren a caure el 1854, i precisament ara s'estan enderrocant els seus últims llenços a la façana marítima (1881). El pla Cerdà va ser aprovat (imposat, pel govern central) el 1860. A la dècada del 1870 els inversors hi descobreixen bons negocis⁸.

Va ser una ocasió trobar encara cinc parcel·les contigües, a preus assequibles. Cadascuna per separat tenia fortes dificultats d'edificació. Les tres primeres, *els Coralls Vells, els Coralls Nous i els camps dels Coralls*, eren de propietaris particulars, dues d'elles llargues i estretes que no permetien edificació fonda (c. Casp), i la tercera, interior, més gran, però sense possibilitat de sortida al carrer. Les altres dues eren propietat de l'Ajuntament: un tros del Torrent de l'Olla (c. Pau Claris, passant per dintre de la finca) i un tros de la riera d'en Malla (que feia una corba pel carrer Casp). **(Làmines 1-3)**

Els propietaris no havien aconseguit al llarg de deu anys posar-se d'acord per bescanviar espais i fer parcel·les edificables, i fàcilment acceptaren vendre els terrenys a la Companyia a preus més baixos, i sortir de l'atzucac. Es disposava així d'un terç d'una illa de cases de la nova Dreta de l'Eixample, a bon preu en moments d'escassetat i forta competència pel sòl urbà: de Pau Claris 88, passant per Casp

⁷ REVUELTA, I, p. 866-867.

⁸ Les primeres cases de la Dreta de l'Eixample s'aixecaren a prop del futur Col·legi-Residència. A la cruïlla Llúria-Consell de Cent, les "cases Cerdà", per a classes mitjanes i populars (1863). L'any següent (1864) ja es feu el Passatge Permanyer (de Llúria 43 a Pau Claris 116). Entre les primeres residències senyorials cal comptar la de la família Serra-Chopitea (1870), de qui parlarem en el present capítol, a la Gran Via (entre Pau Claris i Pg. de Gràcia, actualment, Hotel Gran Via). El 1871 es consagrà l'església de la Concepció (Aragó-Llúria). Del 1875 és la casa de Joaquim Bassols, a l'actual Llúria 7, que en el seu 2n pis acollí una residència dels jesuïtes, com explicàvem al cap 1. El 1881 s'inaugura el complex jesuïta Llúria-Casp-Pau Claris. De la mateixa data 1881 és la casa de l'altra xamfrà del Col·legi (esquerra, muntanya) com ho mostra en façana.

25-29 fins a Llúria 13, un total de 4-151 m².

Vegeu com ho proposava el Provincial al P. General (6.07.1879): “És impressionant i increïble el ritme que en aquests darrers temps està adquirint la construcció de cases en aquesta ciutat, fins al punt que amb prou feines es troben ja terrenys en zones centríques, com les que requereixen els nostres ministeris, si és que, finalment, els fills de la Companyia ens decidim a tenir una casa amb església en aquesta ciutat. En aquestes circumstàncies se'ns ofereix l'ocasió d'aconseguir un solar que s'acomoda perfectament al nostre propòsit, ja que és un espai gran, en un lloc contigu al centre; més encara, té unes característiques que permeten aconseguir-lo a un preu més baix que el seu preu just. Si deixem passar aquesta ocasió serà difícil, per no dir impossible, dur a terme el que ara volem”⁹.

La carta del Provincial Vigordán al P. General mostrava que l'objectiu primari i immediat del projecte era la Residència. El Temple es presentava com a complement indispensable. El col·legi, com a objectiu secundari; pròpiament no es parla de col·legi, sinó de “classes que al seu dia podrien servir de base a un externat”. En tot cas el Col·legi no era concebut com a obra aïllada, sinó del tot relacionada amb els serveis pastorals d'una Residència amb Església, i fins i tot amb Casa d'Exercicis.

En acabar aquest epígraf, no podem ometre la sorprenent anècdota que recull el P. Nonell (en aquells anys Soci del Provincial). Escriu que un jesuïta de la seva comunitat (segurament l'Administrador Provincial, P. Vilalta), els explicava que, pocs dies després de la compra dels solars, li deia a la Sra. Chopitea que aviat tindria molt a prop de casa seva una església amb l'advocació del Sagrat Cor. Ella en quedà profundament sobtada i recordà que, sis anys enrere, passejant pel carrer Pau Claris amb les netes, va fer que una d'elles enterrés una medalla del Sagrat Cor justament en aquells solars, tot resant perquè s'hi construís un temple al Sagrat Cor¹⁰.

1.2. Sorprenentment, dos jesuïtes anglesos propietaris del complex Llúria-Casp

Els propietaris dels solars i de la construcció foren, com hem avançat al cap 1, dos jesuïtes anglesos Henry Foley i Joseph Hague. Les escriptures notariales de venda dels solars es feren a nom de “Don Enrique Foley y Don José Hague”, després, els documents de la construcció i qualsevol altre també es feren al seu nom.

En el moment de fer la compra (1879), el germà Henry de 68 anys, formava part de la comunitat del Noviciat (a Manresa House, Comtat de Surrey) i tenia cura dels novicis com a “manuductor” i altres feines d'administració. El germà Joseph tenia 41 anys i era Soci del Provincial d'Anglaterra (resident a 111 Mount Street, Londres)¹¹.

No es traslladaren a Barcelona, a Londres van estendre escriptura atorgant poder omnímode a favor d'Ignasi Banquells (jesuïta de la Residència de l'Ardiaca) i del Sr. Juan Antonio Zulueta y Fernández. El ministeri d'Estat de Madrid va reconèixer aquests poders. Davant la llei els propietaris sempre

⁹ ARSI, Arag. 1-XVII-7. Vegeu REVUELTA, p. 869.

¹⁰ NONELL. *Vida ejemplar de la Excma. Sra. Dña. Dorotea de Chopitea*, p. 119. (Barcelona-Sarrià, 1892). Altres biografies, com la del P. ALEGRE. *Dorotea de Chopitea*, p. 93-94. (Barcelona, 1928), també recullen l'anècdota. La família Serra-Chopitea tenia la seva mansió a 200 m de l'actual església del Sagrat Cor, com dèiem a la nota 12 del capítol anterior.

¹¹ Catàleg de la Província d'Anglaterra de 1879. En els documents notariales de compra els dos tenen com a domicili Manresa House.

serien els dos jesuïtes anglesos.

Construïts els edificis, els propietaris Foley i Hagué, mitjançant el seu apoderat Zulueta, “concedeixen en arrendament... l’edifici compost de baixos i tres pisos... de Pau Claris i Casp i de Llúria i Casp. El termini d’aquest arrendament serà de tres anys” (renovables)¹²

Quan més tard es constituí (ho veurem de seguida) una Societat Anònima, ells dos posseiran la gran majoria de les accions. La propietat quedava doncs ben assegurada sota pavelló britànic¹³.

Aquest sistema de compra serà imitat a Valladolid, on els mateixos dos jesuïtes anglesos amb un tercer, T. Wilddowson, adquiriren el 1882 el solar del col·legi de Valladolid¹⁴.

a) Compra dels solars

Tot anà molt ràpid. Es feren cinc escriptures notaries (del 30.10.1879 al 28.01.1880). Tres per als solars i dues per al torrent i la riera propietat de l'Ajuntament. Es van pagar 115.624 duros, 10 rals i 14 cèntims de pta.¹⁵. Tot seguit (22.01.1880) el Provincial enviava al P. General els plànols de la residència, església i col·legi.

b) Edificació, préstec a mínim interès del Banc de Barcelona

El capital per a la construcció no va venir de donacions o del mecenatge d’un “fundador”, com era habitual a la història de la Companyia. Mentre es deliberava pel finançament, el Director del Banc de Barcelona, Antoni Escolano¹⁶, els animà a visitar el President del Banc, Manuel Girona, sempre preocupat pel que feia a l’engrandiment de la Ciutat¹⁷.

El superior de la Residència de la Casa de l’Ardiaca, Antoni Goberna i l’Administrador Provincial, Ramon Vilalta, concertaren una entrevista amb M. Girona (diuen les ressenyes que els criats quedaren sorpresos de la visita i que els acolliren amb fredor). Els jesuïtes li explicaren el projecte de Residència, amb un pis per a casa d’Exercicis, un gran Temple i un Col·legi de quatre plantes. M. Girona escoltava sense interrompre fins que digué: “M’heu proposat un afer gratíssim, que procuraré de promoure amb totes les meves forces; jo mateix pensaré una forma de reunir els diners... Aquesta nit vindré a casa vostra i tractarem plegats l’assumpte”.

¹² AHSIC, caixa 8.

¹³ Recordeu que després de la llei de supressió de la Companyia a Espanya el 1868, l’Orde encara continuava sense existència jurídica i calia trobar subterfugis per assegurar la propietat.

¹⁴ REVUELTA, I, pp. 863 i 868.

¹⁵ BENITEZ, p. 127.

¹⁶ El seu fill Antoni havia entrat el 1869 al Noviciat a l’exili, a Tolosa. Ara als seus 29 anys era mestret a València, l’any següent començaria la teologia al Col·legi Màxim de Tortosa. Sacerdot des del 1885 i després “ministre” al Col·legi de Saragossa on morí als 37 anys, el 1888. Per altra banda es d’interès indicar que Zulueta (que hem presentat al n. 1.2. com a representant de la Companyia) va contraure matrimoni amb una filla d’Escolano; entre llurs fills, Carlos, el gran, estudiant de dret, va ser secretari de la Congregació una sèrie d’anys, Luis arriba a ministre del govern d’Espanya i Antonio fou un biòleg afamat i pioner.

¹⁷ Extractem de BENITEZ, pp. 128-131.

M. Girona en la visita a la Residència de l'Ardiaca feu aquesta proposta: ell els signaria un aval personal de 20.000 duros, i així seria fàcil que altres socis del Banc, cobrissin avals de 10.000 duros cadascun. “Aneu a visitar a aquest i aquell; jo m’ocuparé que us ajudin”. Foren ben rebuts per tots, i aconseguiren els avals pel crèdit del Banc de Barcelona.

Resultava innegociable que l’interès no podia ser inferior al 3% (altrament el Banc podria quedar-ne perjudicat). El P. Vilalta, malgrat tot, gosà explicar-los les dificultats que preveia per pagar-lo i demanà la rebaixa al 2%. En el banc es creà una situació difícil i angoixosa que desencallà personalment Girona. Al poc temps foren convocats els dos jesuïtes a una junta ordinària perquè exposessin la proposta on es produí el consentiment dels socis. Se’ls concedí un préstec de 90 mil duros, al 2% (juny 1880).

Tot plegat era simplement un acte benèfic i no una operació econòmica rentable. “Una grandiosa casa-col·legi a l’alçada dels veritables progressos de l’època, on el jovent, segons les diverses condicions socials, pugui rebre una sòlida instrucció. Serà d'utilitat a les classes més modestes que per manca de recursos no poden atendre un objectiu tan important, i a les altes, que trobaran en aquesta mateixa ciutat l’acompliment de les necessitats que exigeix la seva posició social”¹⁸.

Va avalar el préstec la plana major de les finances barcelonines. Manuel Girona i Agraphell (banquer i propietari), Josep M. Serra (del comerç, espòs de Dorotea de Chopitea)¹⁹, Domènec Sert i Rius (fabricant), Òscar Pascual i Bofarull (advocat), Narcís M. Pascual, Cristòfol Taltavull i Mascaró (del comerç), Miquel Clavé i España (del comerç), Joan Suñol i Almirall (argenter), Josep Estruch i Comellas (del comerç), Jaume Moré i Bosch (del comerç), Ignasi i Casimir Girona i Agraphell (del comerç), Mª Àngela Gelabert i Jordà (vídua de J. Martí Codolar) i Antonio Lopez y López (primer marquès de Comillas)²⁰.
(Làmines 4-6)

El pressupost de despeses de tot el complex Llúria-Casp pujava a 259.000 duros. (Solars, escriptures i drets reals: 80.000; Edificació del Temple: 80.000; de la Residència: 25.000; del Col·legi: 30.000)²¹.

1.3. Arquitectura “correcta, freda, però harmoniosa, sense pretensions ni enfarfegaments”

El P. General en aprovar el projecte aconsellava que es fes una construcció definitiva, que “no s’hagués d’enderrocar el que acabava d’edificar-se”. La llicència d’obres fou sol·licitada el 13.04.79, per a la Residència, i vuit mesos després per al Col·legi. L’arquitecte fou Ramon Soriano que sabia donar a les seves obres un segell de mesura i equilibri. En aquest cas presentà un “projecte d’un academicisme correcte, fred com tot academicisme, però harmoniós i sense pretensions ni enfarfegaments”. La construcció devia impressionar per la senzillesa, equilibri i magnificència. Valgui una conversa que escriu el P. Nonell al P. Assistent Fermí Costa. Li diu que, passant fa dos dies davant l’obra amb el P.

¹⁸ Del document notarial de l’operació financera, Vegeu REVUELTA, I, p. 877.

¹⁹ Recordeu que J. M. Serra fou essencial per desfer els malentesos i propiciar que els jesuïtes a Manresa tornessin a fer-se càrrec del Col·legi. Vegeu RIERA, 145-146. Quan reobrí el 1877, “entre els primers alumnes interns d’aquell primer curs [a Manresa] s’hi comptaren alguns nets del Sr. Josep M. i de la Sra. Dorotea” (NONELL, p. 137).

²⁰ REVUELTA, I, p. 876-877.

²¹ REVUELTA, I, p. 873.

Vilalta (Administrador Provincial), oïren uns vianants comentant: “ja està vist, són la gent dels calés”²². Devia impressionar aquesta construcció a les lleres del Torrent de l’Olla i de la Riera d’en Maïlla.

2. CREACIÓ A ESPANYA DELS GRANS COL·LEGIS JESUÏTES

És època d’una opció preferencial de la Companyia per l’educació de la joventut, amb la convicció que aquí es juga la renovació cristiana del país. A l’últim quart del XIX els jesuïtes a Espanya constitueixen la sòlida xarxa de Col·legis que serà el mapa bàsic de l’educació jesuïta durant un segle. A la Província d’Aragó, els col·legis de Barcelona, Saragossa, València, Oriola, als quals cal sumar també Manresa (creat el 1625, i que aviat serà traslladat a Sarrià). La Companyia continua “legalment” suprimida, però foren possibles tota mena d’equilibris i subterfugis²³.

Són col·legis nascuts enmig d’un clima de polèmica sobre els principis i la pràctica de l’educació, sotmesos acadèmicament als plans estatals, obligats a cobrar pensions un cop que ja no es pot viure de rendes fundacionals com havia estat habitual a la Companyia²⁴.

Neixen en una època de “restauració catòlica” combativa, de processons i romeries identitàries, de propaganda esperonada per la premsa confessional, d’adhesió al Papa²⁵. Un restauracionisme que també es palesa en la magnificència de l’arquitectura religiosa del moment²⁶. Les edificacions de la Companyia tendeixen a la monumentalitat, com qui vol “marcar” que l’església és present. Les noves escoles jesuïtes d’Espanya es bastiran amb grandiositat: entrada i escala monumentals, capella i sala d’actes sumptuoses, amplex corredors, biblioteca, importants museus i gabinets de física i naturals...

Noten els historiadors que, tanmateix, el complex de Llúria-Casp destaca per la seva funcionalitat; també d’alguna manera Sarrià va encertar a compaginar monumentalitat amb funcionalitat²⁷.

²² REVUELTA I, p. 879. Vegeu, pel que fa a la construcció, pp. 878-880.

²³ La Constitució canovista (1876) garantia la llibertat religiosa afavorint la presència dels religiosos en l’educació. Tanmateix, la Companyia, que continuava sense existència “legal”, hagué de fer esforços afegits en la creació dels seus col·legis.

²⁴ Després de les “desamortitzacions” d’aquest segle, ja no es viable el gran desig històric dels jesuïtes de ser “escoles públiques i gratuïtes”. Vegeu els esforços de la Companyia a Manresa per l’escola pública i gratuïta. RIERA, pp. 124-125, 127, 147, 149.

²⁵ A les “supressions” i “restabliments” de la Companyia a Espanya, que hem vist al cap 1, ara s’hi suma, a escala de tota l’església, la pèrdua dels Estats Pontificis i la situació del Papa que es considera presoner al Vaticà (1870). I en l’àmbit de la Companyia, s’hi suma que el govern italià expulsà el P. General de Roma i la Cúria s’ha de traslladar a Fiésole (octubre 1873).

²⁶ Valguin com a exemples els dos grans Temples Expiatoris de Barcelona: el Temple Expiatori de la Sagrada Família (Gaudí en pren la direcció el 1883), el projecte del Temple Expiatori del Tibidabo (el 1886 es fa la primera ermita). Per la banda de la Companyia catalana un bon exemple de monumentalitat és el nou edifici de la Cova de Manresa (1894).

²⁷ REVUELTA, I, p. 722 (Sarrià), 867 (Casp).

3. AGOST 1881. ELS JESUÏTES ARRIBEN A LA RESIDÈNCIA DE LLÚRIA 13

Deixaren la Residència de la Casa de l'Ardiaca l'agost de 1881, on la comunitat era de 15 jesuïtes (als quals caldria sumar el Provincial i els Pare i Germà Soci). En aquell moment la nova Residència portava el n. 21 del carrer Roger de Llúria.

Segons el catàleg, la primera comunitat fou de 25 jesuïtes (més el Provincial i els seus Socis, un total de 28). Era en bona part la de la Casa de l'Ardiaca, se la reforçà amb un jove sacerdot de 30 anys, el P. Iñesta, i el mestret Josep Clos de 21 anys (el primer, més endavant fou Provincial i Rector del Col·legi, i el segon, bisbe a Filipines) i amb els PP. Cabré i Jacas que havien acabat el seu rectorat dels col·legis de València i Oriola. També hi trobem el pintor G. Sebastià Gallès.

L'estructura de l'edifici de la Residència, malgrat els quasi segle i mig transcorregut, no ha canviat massa. Cambres en els tres pisos. En el primer, capella de la comunitat (on actualment hi ha la sala gran de conferències de Cristianisme i Justícia), al segon, Biblioteca i al tercer, unes cel·les i capella per a Casa d'Exercicis. A la planta baixa, recepció, sales de visita, una capella i l'accés a la sagristia i església; tot entorn del pati central (avui convertit en sala d'actes). El menjador, cuina i rebost eren al subterrani (igual que en el Col·legi)²⁸. L'edifici tenia unes bones golfes amb gran teulada inclinada, que en els anys 60 del segle passat es convertiran en l'actual quart pis de la casa. (No parlem de l'edifici del Col·legi, malgrat que fins a meitat del s. XX, Col·legi i Residència eren una sola comunitat, amb cambres en els dos edificis. Remetem al llibre de Pere Marcet²⁹). **(Làmina 7)**

Escrivia el Provincial al P. General, en la carta citada d'aprovació del projecte: “a la residència es deixarà una mica d'espai per instal·lar durant algun temps tres o quatre classes, a fi que el poble cregui que l'edifici es dedicarà íntegrament a l'ensenyament dels nens, així mentre estiguin en aquesta idea hi haurà menys perill en cas que esclati una revolució”. De moment no sembla que això es realitzés, però manifesta les cauteles pròpies de l'època.

No foren temps tranquils, com ho mostren dos ensurts significatius. El 3 de març de 1883 un gran cartutx havia d'explosionar a l'entrada de la Residència a primera hora del matí, però li va fallar la metxa; al cap d'un mes (8.04.1883) un segon intent aconseguí fer destrosses. Com a primera conclusió defensiva es posaren reixes a les finestres de la planta baixa. Hi hagué encara una tercera bomba (6.05.1904) que explotà darrere la porta del Col·legi, al vespre, a les 19:50h. No devien ser fàcils els “discerniments” i les valoracions dels jesuïtes que estaven creant Llúria-Casp davant els fets simptomàtics que a Barcelona s'anaven sumant (els historiadors compten que entre el 1864 i 1890 explotaren una seixantena de bombes a Barcelona i que en moriren quasi 40 persones). Ben segur que en parlarien amb ànsia, por i desconcert en les seves converses. El P. Ignasi Casanovas, de la comunitat de Llúria, dirà en una de les seves conferències (1910) després de la Setmana Tràgica: “La revolució és

²⁸ REVUELTA I, p. 879. Tanmateix, l'inventari inicial (30.09.1881), que no contempla la planta subterrani, posa a la planta baixa de la Residència tant la cuina de ferro, com taules de menjador i coberts i vaixel·la. Fa de manera anàloga amb el Col·legi. (AHSIC, caixa 8).

²⁹ Vegeu MARCET, Pere. *El Col·legi dels Jesuïtes de Casp, 1881-2006*, pp. 29-33. En fa la descripció interior, i s'entreté en l'escala, sala d'actes i capella.

a vegades una *revelació*..., no és una llum serena i constant, més sí un llampec claríssim que descobreix en un moment profunditats incommensurables, on no arriba mai la claror del sol”³⁰. (Làmina 8)

4. EL COL·LEGI COMENÇA EL CURS L'1 D'OCTUBRE DE 1881

a) Alumnes de classes mitjanes, algunes famílies acabalades, procedències modestes

La lliçó inaugural la tingué en llatí el P. Bartomeu Mas³¹, sobre l'excel·lència i utilitat de les llengües clàssiques. Eren temps de restauració de la *Ratio Studiorum*, encara que no acabava d'encaixar amb els desitjos de l'equip del nou Col·legi.

El primer any només hi hagué el curs d'*infima* (en la terminologia de la *Ratio*), amb dues seccions, inferior i superior que tenien per mestres al jove P. Iñesta i al mestret Clos. A la superior estudiaven llatí, grec, castellà i aritmètica; a la inferior no feien grec. El curs següent ja s'implantà el primer de batxillerat i cada any anà pujant un grau³².

El nombre d'alumnes inicial fou minso, 75 nens, que el gener pujaran a 114. Tots ells havien estat examinats, els primers a la Residència de la Casa de l'Ardiaca, i després ja al mateix col·legi. Eren 66 alumnes externs (marxaven a casa després de les classes) i 48 migpensionistes (afegien dinar, berenar, aula d'estudi, classes extra de música i dibuix). Els primers pagaven cinc duros al mes (alguns eren becats), els segons en pagaven 20, dels quals 15 eren per la mitja pensió. Els pagaments, encara que fossin alts, no cobrien les despeses, que s'havien d'eixugar amb estipendis dels jesuïtes de la Residència.

b) Un externat a l'Eixample

El col·legis del jesuïtes en aquella època eren internats, on a vegades hi havia externs. Ara es diferent, es crea un externat en el bell mig del bullici d'una ciutat nova. Respirava un aire burgès. Tant per la seva ubicació, enmig d'una atmosfera de despatxos, comerços i magatzems de la indústria, com per l'alumnat, en gran part de classes mitjanes. Els migpensionistes solien ser fills de famílies distingides i acabalades, entre els externs també s'hi comptaven gent de procedència modesta.

³⁰ CASANOVAS, Ignasi. *El nostre estat social. Comentari a la revolució de juliol*, p. 70, (Barcelona, 1910). Més endavant veurem el suport que donà a Joan Maragall pel seu article, *L'església cremada*, després de la Setmana Tràgica.

³¹ Jove jesuïta professor de retòrica al col·legi de Manresa, del qual en fou Vice-Rector, i després Rector, des del 10 de setembre del 1881 quan el Rector Capell, fou nomenat Provincial. Vegeu catàlegs 1881 i següents. (MARCET, copiant-ho del Diari de la Casa d'octubre del 188, diu que era professor d'*infima* a Casp).

³² El programa d'estudis no corresponia completament a l'ensenyament oficial. Vegeu el cas de Manresa a RIERA, pp. 149-150.

Però, en aquells anys inicials el col·legi no acabava d'arrencar. Problemes de disciplina, d'adaptació dels alumnes, resultats no especialment bons en els exàmens oficials... El provincial Capell (anteriorment Rector a Manresa) nomenà prefecte d'estudis al P. Enrique Membrado, que havia estat Rector a Saragossa, amb la finalitat d'ordenar la vida escolar segons l'estil que hi havia a altres col·legis, com els de Manresa i Saragossa. Es van aconseguir èxits clamorosos en les notes als exàmens oficials i en la formació sòlida clàssica i filosòfica. Era sorprenent escoltar els nens, en els actes públics, parlar llatí amb fluïdesa³³. Però va comportar una època d'exigència i rigorisme que provocava queixes i començava a produir un lleu, però preocupant, descens d'alumnes. El P. Membrado consolidà el col·legi, però es considerà oportú rellevar-lo (1891).

I cal notar que ja al cap de dotze anys començà l'etern problema del Col·legi de Casp: els espais són petits, *ja no hi caben més alumnes*, faltava poc per arribar als quatre-cents...! (1893).

5. PRIMERS ANYS. LA COMUNITAT ARRIBA A 58 JESUÏTES (1888)

Semblava nou, però com hem dit, l'estil de la Residència acabada de crear era molt proper als Col·legis de l'antiga Companyia, on es compaginaven ensenyament i ministeris pastorals. Al bell mig dels edificis, el temple fa alhora d'unió i separació de les dues institucions. Una comunitat nombrosa, amb un sol Rector. Primer (1882) amb 25 jesuïtes (més tres, el Provincial i els seus dos Socis), de seguida pujarà i es mantindrà en la cinquantena. L'any 1888 es situarà en 58 membres (55 comunitat, 3 cúria provincial). Hi ha un bon nombre de jesuïtes joves ("mestrets"), més d'un terç són jesuïtes germans i la resta sacerdots. Les seves cambres són a la Residència, però n'hi ha també als espais del Col·legi³⁴. (Làmina 9)

Múltiple activitat pastoral

Sobresurten l'atenció i acompanyament espiritual personal, els Exercicis ignasians, les Missions Populares per tot Catalunya i per diversos indrets d'Espanya³⁵, i sobretot, les Congregacions Marianes, l'Apostolat de l'Oració i l'atenció a l'església. En parlarem detalladament en els capítols següents.

L'activitat de la Residència quedà molt potenciada el 1886, quan el temple resultà disponible i el P.

³³ Vegeu-ne una bona descripció a MARCET, pàg. 51-52.

³⁴ La *Historia Domus* del 1883-84 ja anota que alguns no s'hi troben massa bé en l'edifici del Col·legi i per això són traspassats a la Residència.

³⁵ Havíem dit que la Missió de Barcelona de 1879 propicià molta estima pels jesuïtes i facilità la decisió del complex Casp-Llúria. Al cap d'una vintena d'anys, la Missió de Barcelona del 1898 també tingué bona col·laboració dels jesuïtes, en concret s'encarregaran de les seues missionals de Sta. Maria del Pi, Santa Anna, Betlem, i església de Casp (aquesta seu va aplegar dues mil persones). REVUELTA III, pp. 119-302, fa una completa anàlisi de les Missions Populares d'Espanya i en palesa la seva gran envergadura.

Fiter (de qui parlarem en els capítols següents) es posà al capdavant de la Congregació Mariana. L'església ofería un excel·lent servei sacramental de misses i confessions, juntament amb una gran diversitat de propostes pastorals, novenes i tríduums, mes de maig i de juny, exercicis predicats (per a homes, obrers, congregants, joves, senyores)³⁶. Les dues institucions més rellevants radicades a l'església són l'Apostolat de l'Oració³⁷ i les Congregacions Marianes.

La quinzena de jesuïtes que atenen l'església i les associacions, lamentaven que eren pocs per a una ciutat tan gran. De fet, a Barcelona, una església més, en una societat plena de temples, tenia un valor relatiu. Tanmateix, el complex educatiu-pastoral Llúria-Casp, fou considerat un dels centres més actius i influents. Els sectors anticlericals veien aquella casa com un bastió de la reacció catòlica.

Les cròniques no amaguen petites suspicàcies en la comunitat: "els pares operaris estimen poc l'obra del col·legi", deia una carta enviada a la Cúria General³⁸; són les minúcies de tota família i grup religiós. Més aviat les dues institucions es potenciaven mútuament, i el conjunt de les dues, amb l'església, feia significativa la presència de la Companyia a Barcelona.

La divisió política dels catòlics va repercutir a la comunitat, "més inclinada al principi a l'integrisme de Nosedal que al carlisme de Llauder, més tard s'alineà amb l'actitud conciliadora d'*alto el foc* de Sardà, una apertura que suscitaria les ires dels intransigents", com hem citat més amunt. Tot plegat òbviament, va produir les seves divisions domèstiques³⁹. **(Làmines 10-12)**

5.1. Dos eixos de la casa: capella "domèstica" i biblioteca de la comunitat⁴⁰

La capella de la comunitat, lloc de pregària i silenci personal enmig de les tasques apostòliques i lloc del rés comunitari, aviat fou ornada amb quatre grans quadres del germà Sebastià Gallès (1882)⁴¹, que omplien les dues parets laterals per la part alta. S'hi "representen els més il·lustres fets de la vida del Sant Pare Ignasi a Barcelona"⁴².

Recordaven el "mode de procedir" de l'Ignasi barceloní, perquè acompanyés les estones de pregària i silenci dels jesuïtes barcelonins de finals del XIX. En elles s'hi veia l'Inígo entre els nens de les classes de gramàtica del mestre Ardèvol; a l'església de St. Just i Pastor escoltant una predicació envoltat de poble; descobert en alta pregària; i en un àpat a casa d'Isabel Roser. Veure a Ignasi en pregària, a l'escola amb els infants, escoltant predicacions i en la conversa espiritual, devia inspirar la pròpia vida espiritual i les tasques docents i apostòliques de la comunitat. **(Làmines 13-15)**

Aquestes pintures, després que la capella de la comunitat es situés al quart pis, foren cedides a la

³⁶ Les estadístiques de l'època mostren el creixement dels serveis pastorals a partir d'una dada concreta, les comunions. Ja l'any de la posada en marxa del temple (1886) se'n repartiren 72.000, però només en dos anys havien pujat a 105.000.

³⁷ El 1902 sumarà 14.000 associats.

³⁸ REVUELTA, vol II, p. 985,

³⁹ REVUELTA, II, p. 990

⁴⁰ Dades de la HD dels anys 1881 a 1899.

⁴¹ Vegeu RIERA, on el G. Gallès hi és repetidament citat. Per exemple, p. 49, la pintura d'Ignasi estudiant gramàtica a Barcelona amb els noiets de la classe del mestre Ardèvol, pp. 143-145 i 166-168.

⁴² HD 1882-1883.

Casa d'Exercicis de Sarrià (1999). Posteriorment, el seu director Francesc Peris, les donà (2007) al Centre d'Espiritualitat de la Cova de Manresa on llueixen esplèndidament a la Sala d'Actes i a la Planta Baixa.

La *Capella Domèstica* estava situada a l'actual sala gran de reunions de Cristianisme i Justícia, i presidida per un retaule gòtic i ornada també amb quatre gran taules amb els misteris de la Mare de Déu⁴³.

La biblioteca. Sempre és un lloc summament cuidat en les cases jesuïtes, començà de seguida (1884) a tenir un cert fons de llibres⁴⁴ i aviat (1888) disposa de quasi 6.000 volums. La seva ubicació correspon pràcticament a l'actual. Les "Historia Domus", en els seus resums anuals, sovint s'hi referirien explicant, a vegades minuciosament (1899), els títols i les col·leccions que la van ampliant i les tasques per tenir-la ben catalogada i distribuïda, a disposició dels múltiples membres de la comunitat. A més d'aquesta biblioteca també es va constituint una petita biblioteca del col·legi responnent a les seves necessitats. La Biblioteca, en aquella època, era també l'espai on es trobava la comunitat havent dinat per a l'esbarjo i descans ("quiete"). (Làmina 16)

5.2. Arranjaments de la Casa, noves cambres, aigua, llum, elevador, telèfon...

Acabada la construcció de l'immoble, els serrells sempre són inacabables...! A poc a poc la casa es va adaptant de manera austera i acollidora a l'estil de les cases jesuïtes. El creixement continu dels membres de la comunitat obliga a ampliar el nombre d'habitacions (1885). Al mateix temps es proveeix al Provincial i a la seva Cúria de despatxos i sales per a reunions (1892), i de despatx, al director de la Congregació, al costat de la seva cambra.

De les diferents informacions de les "Historia Domus" anuals retenim quatre dades.

- El nou abastiment d'una ploma d'aigua de Montcada (1889), substituint les aigües de Dos Rius, per la seva millor qualitat.
- La instal·lació d'un menjador al tercer pis per als exercitants i d'un muntacàrregues per a pujar-hi els àpats (1892); "resultava fatigant" pujar i baixar del tercer pis on tenien les cel·les i la capella⁴⁵ fins al menjador. Aquest elevador permeté també que la infermeria de la comunitat pogués passar del primer al segon pis.
- La il·luminació amb llum elèctrica de tota la casa (1896).
- Finalment, la instal·lació de telèfon per comunicar la Residència i el Col·legi ("que no teníem abans, amb gran incomoditat", 1896).

⁴³ HD 1883-1884,

⁴⁴ "Hoc anno aucta biblioteca est". HD 1883-1884. La Biblioteca devia començar amb els fons portats de la Residència de la Casa de l'Ardiaca.

⁴⁵ Correspondria a l'actual sala de reunions del tercer pis.

5.3. Comença a edificar-se un gran Temple que envaeix l'interior de l'illa

La construcció de l'església començà quan Residència i Col·legi quedaren llestos i actius. El mateix arquitecte de la resta dels edificis, Ramon Soriano, tingué l'encàrrec de la nova feina. El seu projecte feia una església de grans dimensions, que tenia el seu absis en el que ara són els patis del Col·legi. Les naus eren perpendiculars al carrer de Casp, paral·leles, doncs, a Pau Claris i Llúria. Tant la Companyia, com l'Ajuntament l'aprovaren. Es feren els fonaments i quan començaven a pujar uns pams les parets, l'Ajuntament tragué una nova normativa que prohibia l'edificació en l'interior de les illes de l'Eixample. Calia refer del tot el projecte. Soriano deixà la feina i fou encarregada a Joan Martorell i Montells. El capítol següent en parlarà en detall.

6. CREACIÓ D'UNA SOCIETAT ANÒNIMA

Calia apuntalar bé, davant possibles esdeveniments futurs, la continuïtat i propietat del "complex Llúria-Casp". Els assessors de la Companyia indicaren que el més idoni era constituir una Societat Anònima que rebé el nom de "La Educación".

El 24 d'octubre de 1891, davant el notari Joaquim Dalmau, en presència del segon marquès de Comillas, Claudi López i Bru, d'altres prohoms barcelonins⁴⁶ i dels dos representants dels propietaris els jesuïtes anglesos Henry Foley i Joseph Hague⁴⁷, es va constituir la Societat, de la qual en tingué la presidència el Marquès de Comillas.

El capital fundacional era d'un milió cinc-cents mil pessetes, en accions de mil ptes. De les quals en rebé 20 el Marquès de Comillas, els altres signants en reberen entre 5 i 10. Els representants dels propietaris (Foley i Hage) en rebien 710 cadascun. Al cap de poc més d'un any (23.01.1893) es va augmentar el capital amb un milió de pessetes més.

La Societat, a més de la propietat dels edificis del Col·legi i Residència de Casp-Llúria, posseirà els edificis del Col·legi de Sarrià, del Col·legi de l'ICI (Rosselló-Balmes), de la Residència del c. Palau, etc..

Malgrat l'intent de protegir la propietat, quan la Companyia quedà dissolta (1932) la Societat Anònima fou confiscada. El 1940 va ser liquidada⁴⁸.

* * * * *

⁴⁶ Climent Miralles d'Imperial, Narcís M. Pascual de Bofarull, Sebastià Pascual de Bofarull, Alexandre Pous i Serra, Josep Ferrer i Vidal, Josep Oriol Canals i Zamora i Francesc Simó i Ortí.

⁴⁷ Supra, 1.2.

⁴⁸ MARCET, p. 48-49. TORELLÓ, J. M. *Casp fora de Casp*, a Memòria, pàg. 85-87. VILA, I. *Sant Ignasi (Sarrià)*, pàg. 129-130 (Barcelona 1995).

Els dos capítols següents abordaran amb detall la construcció del Temple i les Congregacions Marianes dirigides pel P. Lluís Ignasi Fiter. La història del Col·legi de Casp, tan ben historiada fa pocs anys per Pere Marcet (obra que hem citat repetidament fins ara), no serà directament objecte del nostre treball.

ROMAN VIGORDÁN DUERTO

El Provincial que propicià Llúria - Casp

Grañen, Osca, 1822 – Tortosa, 1887

“Si és que finalment els fills de la Companyia ens decidim a tenir una casa amb església en aquesta Ciutat... Si deixéssim passar aquesta ocasió serà difícil, per no dir impossible, emprendre el que ara volem. Atès tot això, ¿ens permet acceptar i executar el nostre pla?”. Amb aquestes paraules, el Provincial Vigordán presentava al P. General el llarg informe del projecte Llúria-Casp.

Des del seu exili de Fiésole, el P. General contestà aprovant i aplaudint la proposta. En dos anys els edificis estaven construïts, i tot seguit, també l'Església. I en el tercer pis de la Residència es començava a rebre exercitants.

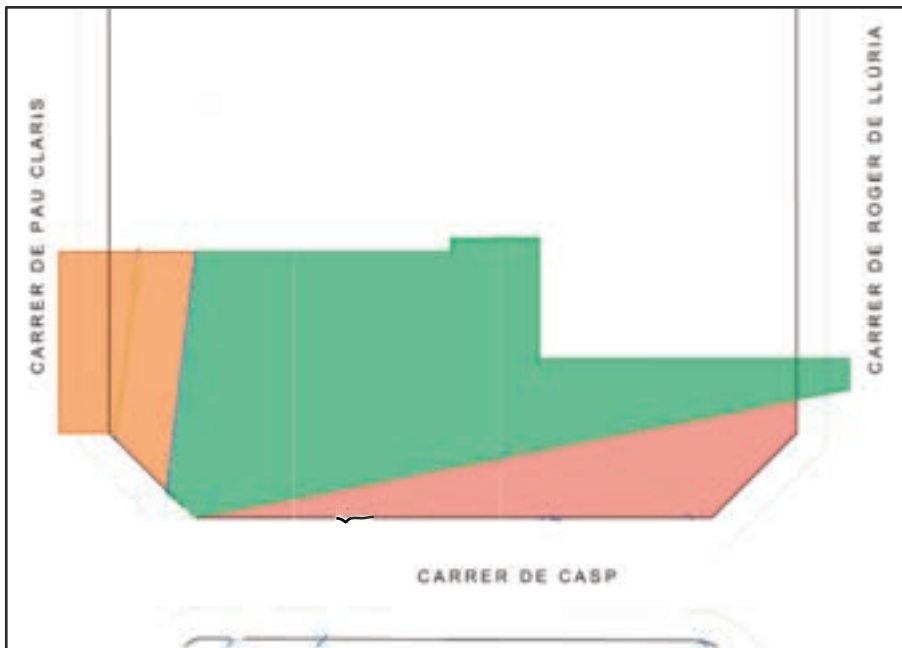
El P. Vigordan era un home de gran visió i empena, pietós i prudent, de temperament franc, i al mateix temps, propi de l'època, de tarannà conservador i rigorista.

Entrà a la Companyia, ja capellà el 1861, al noviciat de la Selva del Camp, amb 39 anys. Abans havia estat cinc anys secretari del bisbe de Tarazona, era doctor en Teologia i molts anys havia estat professor de moral, dogmàtica i escriptura.

A la Companyia continuà ensenyant teologia, filosofia i ètica als joves jesuïtes exiliats a Aix, dels qual ens fou responsable (“ministre”). En el moment de l'expulsió de 1868 era rector del Col·legi de Manresa i gestionà amb molt d'encert la marxa (“ni una sola paraula es llançà a l'aire contra nosaltres: ben al contrari, del bell mig de les turbes sortien veus d'aclamació a favor nostre”, pogué escriure). Enmig d'aquest currículum, encara cal sumar diverses feines pastorals i de missions populars.

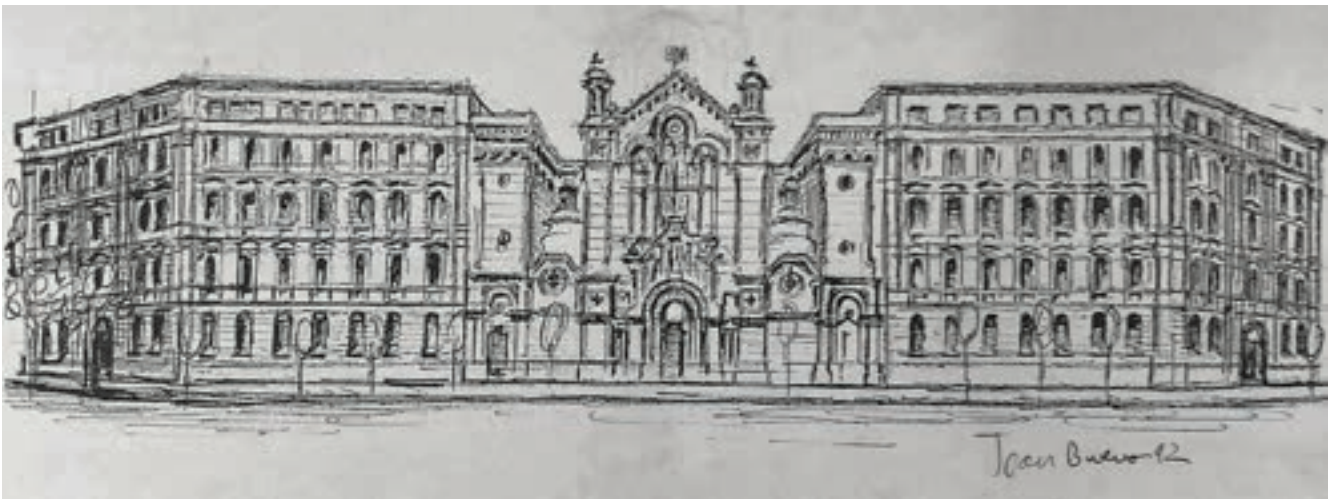
Fou P. Soci del Provincial Orlandis durant cinc anys, i amb 54 anys el succeí (1874). Va ser un Provincial amb visió, amb bona capacitat d'atendre personalment els jesuïtes en el “compte de consciència”...

Ningú com ell no pot ostentar el títol de restaurador de la Província d'Aragó.

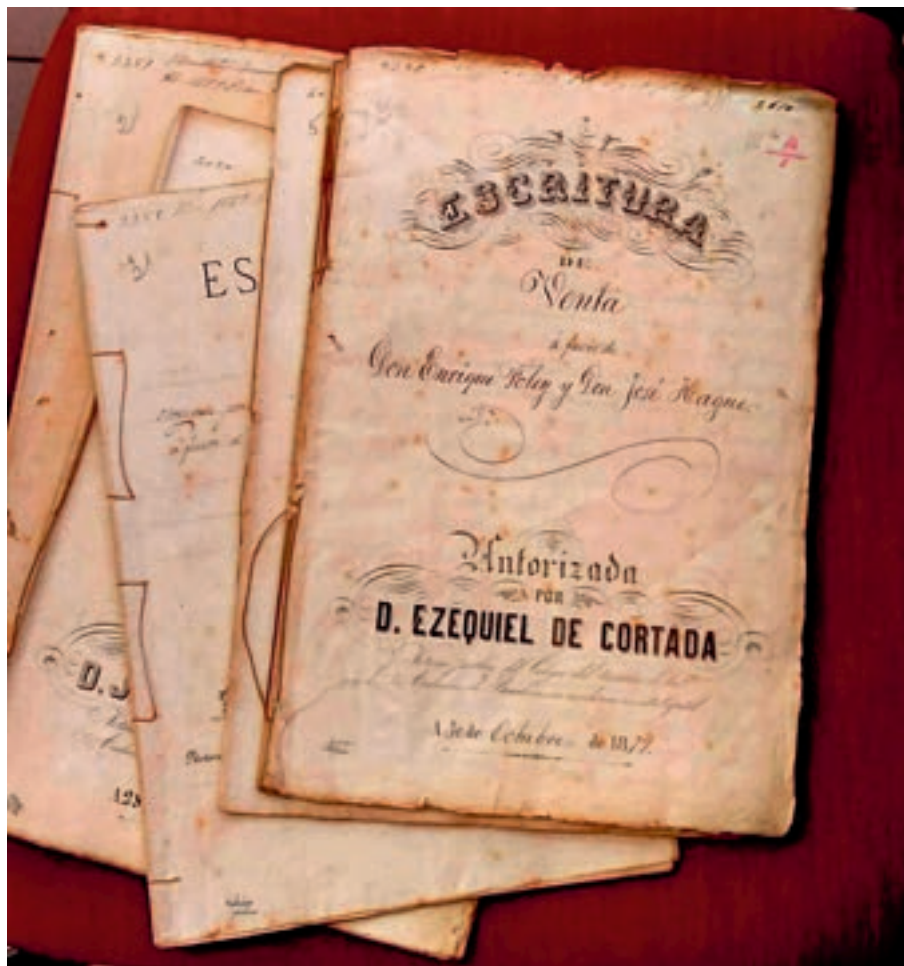

Làmina 1. Els solars on s'edificà la Residència, Col·legi i Església, en el moment de la compra (1879).

Es pot apreciar la quadrícula de l'illa entre Llúria (dreta), Casp (centre), Pau Claris (esquerra). Color rosa: "Corrals Vells"; marró: "Corrals Nous"; verd: "Camps dels Corrals". El Torrent de l'Olla baixava per la banda de Pau Claris i la Riera d'en Malla, corria pel cantó de Casp. (Plànol, Meritxell Garúz, amb dades d'AHSC).

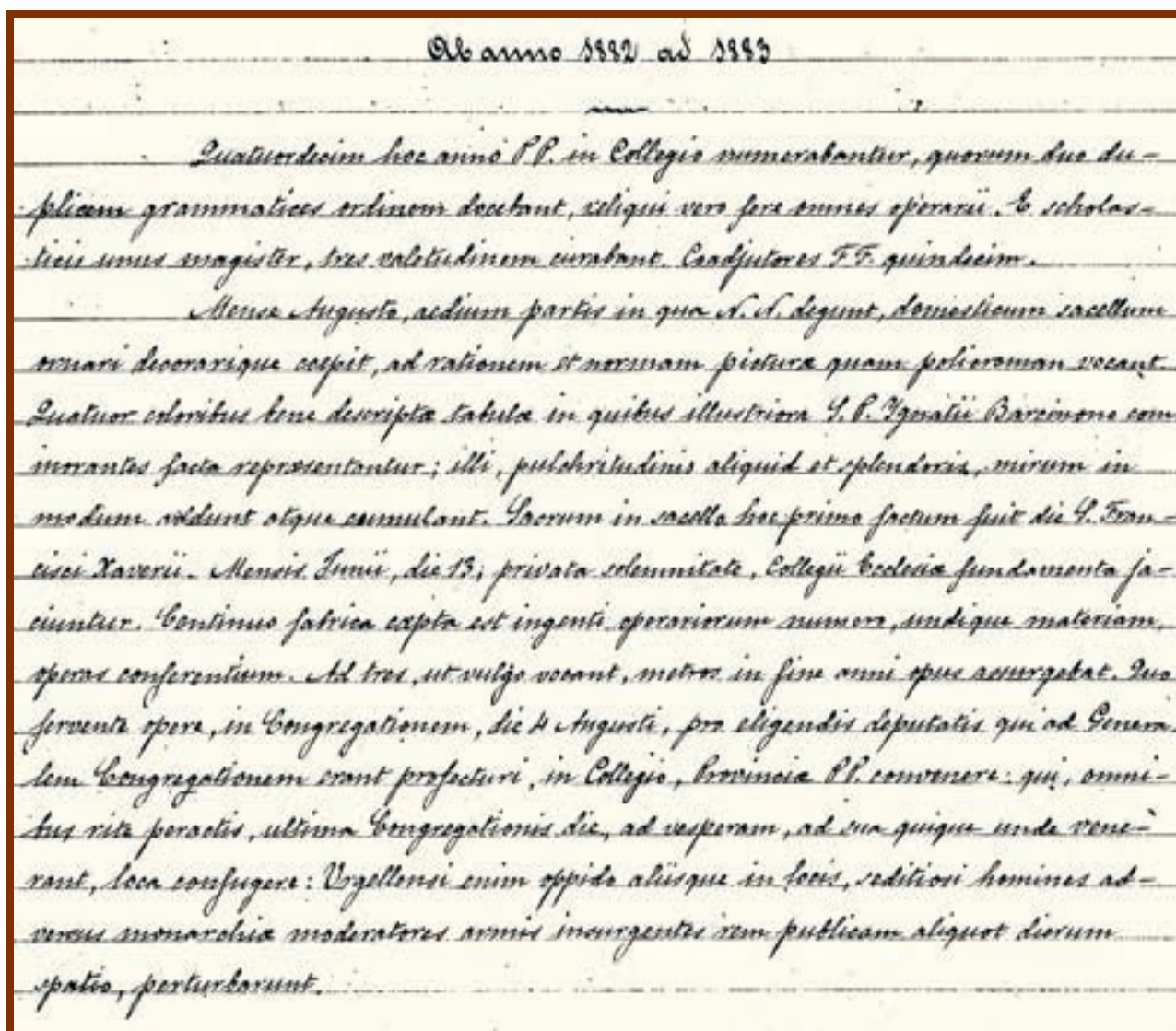
Làmina 2. L'AHSIC conserva aquest dibuix amb la façana del carrer de Casp i dels dos xamfrans. Una perspectiva fotogràficament impossible ens permet veure alhora les tres construccions, Col·legi, Església i Residència. [El pis superior, que el dibuix recull discretament, és dels anys 60 del segle passat].

Làmina 3. Escritura de venda dels solars als germans jesuïtes anglesos Enrique Foley i José Hague. Traspasar la propietat a l'estranger servava de possibles desamortitzacions futures.

Làmines 4-6. Manuel Girona era president del Banc de Barcelona (al final de la Rambla de Sta. Mònica) i va propiciar que el banc avalés la compra dels solars, molt interessat en el que podria significar un col·legi jesuïta a l'Eixample que ell i molts empresaris i mecenes estaven propiciant.

Làmina 7. Traduïm extractant, el text llatí. “Enguany el Col·legi té 14 sacerdots, dels quals dos ensenyen gramàtica, quasi tots els altres són operaris. Dels jesuïtes estudiants, un és mestret i tres estan malalts. El jesuïtes germans són quinze.”

“El mes d’agost [...] es començà a ornar la capella domèstica amb [...] quatre belles taules representant els més il·lustres fets a Barcelona del sant P. Ignasi. La primera missa a la capella es digué el dia de St. Francesc Xavier. El 13 de juny, amb solemnitat privada es posaren els fonaments de l’Església del Col·legi. Començada l’obra s’ompli d’un ingent nombre d’obers i de materials. A finals d’any l’obra arribava a tres metres d’alçada. El 4 d’agost arribaren al nostre Col·legi els [...] convocats a la Congregació Provincial que havia d’elegir els diputats a la Congregació General. [...] Cadascú retornà a la seva comunitat, menys els de la ciutat de l’Urgell i d’altres llocs, a causa de les sedicions armades contra el govern de la monarquia, que duraren alguns dies.” (Historia Domus, 1882-1883).

Làmina 8. “Barcelona, la ciutat de les bombes”. Detall del portal del Roser de la Sagrada Família: un home rebent una bomba del mateix diable.

Làmina 9. Els edificis inicials amb la Riera d'en Malla al carrer Casp.

Làmina 10. Patí interior de la Residència, a la planta baixa, amb la imatge en marbre de St. Ignasi (de Joan Flotats) actualment convertit en auditori. Al davant, l'entrada a l'Església. A l'esquerra, sales de visites i reunions. A la dreta, actualment, la Capella de St. Ignasi.

Làmina 11. Patis de la Residència i Col·legi per a ús dels alumnes. El curs 1901-1902 s'hi posaren sis arbres que hi romangueren fins a la dècada dels quaranta.

Làmina 12. Biblioteca de la Residència al segon pis.

Làmina 13. Capella de la Comunitat, amb les pintures del G. Sebastià Gallès, al primer pis. Actualment és la sala gran de Cristianisme i Justícia.

Làmines 14-15. Dues de les quatre pintures del germà Sebastià Gallès a la “Capella Domèstica”. Cal admirar el bon ús del color (mai ben recollit en les fotos) i el detallisme dels personatges. Superior: St. Ignasi a les classes del mestre Ardèvol. Inferior: enmig del poble escoltant unes prèdiques a St. Just i Pastor. Els jesuïtes a la seva pregària a la capella quedarien inspirats en veure reproduïts els seus propis treballs pastorals de docència i predicació.

COLLEGIVM BARCINONENSE

(Calle de Lauria, 21, Barcelona)

- P. Salvator Raventós, *Rect. a die 30 aug. 1881, Cons. prov.*
P. Josephus M. La-Hoz, *Min., Proc., Coll. punct. pro lit. ann., Cons. an. 1.*
P. Antonius Goberna, *Oper., Conc., Mission., Praef. eccl., Conf. in t., Cons. an. 3.*
P. Augustinus Jofré, *Praef. spir., Conf. in t.*
P. Candelarius Matas, *Oper., Conc., Praef. vul. et congr. B. M. V. de S. Alois., Conf. dom. et in t.*
P. Carolus Barris, *Script., Conc., Praef. bibl., Script. hist. dom., Vis. nosoc., Conf. alumni.*
P. Firmianus Costa, *Cons. prov., Praef. conf. de Inst., Adhort. et cons. dom., Admon.*
P. Iuchimus Carles, *Oper., Conf. dom. et in t., Praef. coll. conc., Trad. exerc. spir., Redig. calend., Cons. an. 2.*
P. Iuanes Baguñá, *Suppl. pro schol.*
P. Iuanes Vinader, *Oper., Conc., Mission., Vis. nosoc., Conf. alumni.*
P. Leonardus de la Rúa, *Praef. stud., Sub-min., Adhort. famul., Cons. an. 2.*
P. Martinus Juan, *Stud. math. sublim., Praef. sacell., Catech. FF. CC.*
P. Michael Guillem, *Par. conc., Praef. lect. ad mens., Expl. med. FF. CC., Vis. nosoc., Conf. alumni.*
P. Raimundus Faura, *Stud. math. sublim., Vis. nosoc., Conf. alumni.*
P. Raimundus Vilalta, *Proc. prov., Conf. dom.*
Iosephus Cirés, *Cur. vul.*
Iosephus Estruch, *Cur. vul.*

MAGISTRI

- Petrus Colom, *Doc. sup. gramm., ling. graec. et hist. patr. an. 3 mag.*

- P. Antonius Iñesta, *Doc. med. gramm., ling. graec. et geogr. an. 3 mag., Praef. extern. et congr. B. M. V. et S. Alois. pro alumni., Conf. alumni.*
P. Thomas Maigí, *Doc. inf. gramm. ord. sup. et ling. graec. an. 7 mag., Conf. alumni., Catech. in t.*
Rapertus Gimenez, *Doc. inf. gramm. ord. inf. an. 1 mag., Sub-praef. extern.*

COADIVTORES

- Antonius Domingo, *Adiut. proc. prov., Vis. or. et exam.*
Antonius Gil, *Praef. mor., Ad domest.*
Bartholomaeus Basquets, *Janit. 1.*
Franciscus Boscó, *Par. triel., Ad domest., Soc. exeunt.*
Franciscus Madriñan, *Sart., Cust. vest. et lin., Infirm., Excit.*
Franciscus Pons, *Praef. mor., Ad domest.*
Iosephus Bonafacia, *Adiut. praef. mor., Ad domest.*
Iosephus Ribo, *Janit. 2, Vis. noct., Ad domest.*
Iosephus Tarín, *Adiut. praef. mor., Ad domest.*
Ioannes Franc. Mar, *Hortul., Ad domest.*
Ioannes Monconill, *Nov. a die 13 iul. 1882, Ad domest.*
Michael Giner, *Nov. a die 7 sept. 1882, Ad domest.*
Philippus Bastida, *Nov. a die 7 sept. 1882, Coq.*
Raimundus Nimó, *Empt., Praef. famul., Excit., vis. or. et exam.*
Rigobertus Ariza, *Amón. proc. prov.*
Sebastianus Gallés, *Piet., Catech. famul., Soc. exeunt.*
Stephanus Marquet, *AEdit. 1.*
Vincetius Mateu, *AEdit. 2, Soc. exeunt.*
Vincenius Server, *Par. lucern., Vis. noct., Soc. exeunt.*

PP. 17. — Schol. 4. — Coad. 19. — Univ. 40.

Làmina 16. El Catàleg de 1884 compta ja 40 jesuïtes (als que cal sumar el Provincial i dos Socis). Aviat arribarà a 58 jesuïtes. Les cambres són tant a Llària com al Col·legi. La casa porta el nom de "Col·legi", i l'adreça és "Lauria 21". La comunitat atén l'escola i tota mena de ministeris. Els jesuïtes germans tenen feines de gestió i suport; entre ells el G. Sebastià Gallès: "pintor, fa catecisme als treballadors, acompanyant dels que han de sortir".

3.

L'ESGLÉSIA DEL SAGRAT COR DELS JESUÏTES DE BARCELONA

JOIA DEL PRE-MODERNISME, UN "REVIVAL" BIZANTÍ (1891-1900)

"La Residència de Barcelona és la primera que aconsegueix establir-se en edifici propi de nova planta i disposar d'església pròpia"¹.

No era habitual en el XIX a Espanya que els jesuïtes tinguessin temples propis, actuaven ordinàriament en esglésies prestades (recordeu l'església de St. Miquel, a Barcelona, al costat de l'Ajuntament) i vivien en cases llogades (com hem descrit en el capítol anterior).

Inaugurada la Residència i el Col·legi de Barcelona el 1881 es comença tot seguit a bastir el Temple que unia les dues bandes del complex pastoral jesuïta de Casp-Llúria.

L'església de Casp 27, enmig de les agitacions (Setmana Tràgica, Guerra Civil) que malferiren moltes obres d'art religiós de Barcelona, conservà la seva arquitectura i pintura, malgrat que les escultures interiors es perdessin.

Ens trobem davant una joia del pre-modernisme barceloní. Amb aquestes paraules la defensà vivament la Generalitat l'any 1937, quan l'Ajuntament havia acordat enderrocar-la per ampliar els espais escolars que hi tenia, tant a Casp com a Llúria. "Entre els edificis monumentals de Barcelona, que honoren i dignifiquen la Ciutat... cal comptar com de primer terme amb l'església dels jesuïtes del carrer de Casp... Martorell és el més famós arquitecte català del segle passat".

Aquest capítol presentarà la seva construcció (1881-1900) i en detallarà l'**arquitectura**, la **pintura** i l'**escultura**, i també la **música** de l'orgue amb la seva capacitat d'embolcallar de bellesa tot l'edifici.

¹ REVUELTA I, p. 989.

- 1881** S'encarrega al mateix arquitecte R. Soriano la construcció del Temple
El Temple s'estendrà del c. Casp a l'interior de l'illa
- 1882** Una nova normativa prohibeix edificar als interiors d'illa
S'enderroca la construcció feta als actuals patis del Col·legi
(10.09) S'encomana un nou projecte a Joan Martorell
- 1883** El P. General dona el vistiplau. Comença la construcció
A finals d'any la construcció arriba a tres metres
J. B. Alentorn fa el tetramorf de la façana exterior
Joan Flotats n'esculpeix la resta
- 1885** Imatge del Sagrat Cor a l'absis del Temple, obra de J. B. Alentorn
El jesuïta Joan Canudas és cridat d'Oriola per pintar l'Església
Comencen els altars de St. Ignasi, la Immaculada i la de St. Josep
(Les escultures són de Joan Flotats, l'ajuda Lluís Puiggener)
S'inaugura el Temple de manera provisional
- 1887** S'inaugura l'altar de St. Ignasi
- 1888** S'inaugura la capella de la Immaculada, posteriorment St. Josep
(3.04) Joan Canudas mor a Oriola. (Només li restava pintar la cúpula)
- 1890** Comença a adequar-se la Cripta
- 1891** Es fa l'altar del Sant Crist
- 1892** (7.11) L'orgue de l'església està en funcionament
Es col·loquen els dos pulpits
- 1900** Eduard Llorens pinta la cúpula
- 1907** Enric Sagnier, mort Joan Martorell, nou arquitecte del Temple
- 1908** L'espasa de St. Ignasi es posada al seu altar

[En bona part prenem les dates de la "Historia Domus", que no va per anys naturals, sinó per cursos. En algun cas no entenem si "començament d'any" es refereix a any escolar o any natural].

1. UN TEMPLE MASSA GEGANTÍ QUE SORTOSAMENT L'AJUNTAMENT NO VA FER POSSIBLE

Inaugurats la Residència i el Col·legi, es feia indispensable bastir com més aviat millor el Temple i deixar enllestit tot el gran complex pastoral-educatiu pel qual la Companyia i tants d'altres a Barcelona havien treballat. El mateix arquitecte de la Residència i Col·legi, Ramon Soriano, fou l'encarregat de dur-lo a terme (1881).

El projecte de Soriano preveia tres naus, que anaven perpendicularment del carrer de Casp a interior de l'illa (paral·leles, per tant, a Pau Claris i Roger de Llúria).

Als actuals patis del Col·legi quedaven situats el presbiteri i les capçaleres de les dues naus laterals; i encara, al seu costat, a dreta i esquerra, hi eren previstes una gran sagristia i una capella del Santíssim, l'una i l'altra quadrades i amb cúpula. I dos grans i alts campanars també a l'interior de l'illa.

El projecte de l'arquitecte Soriano fou presentat a l'Ajuntament i fou aprovat. Tot just començada l'obra, una nova normativa municipal vetà edificar en els interiors de les illes de l'Eixample.

Sortosament...! Això ha permès que el conjunt apostòlic Llúria-Casp pogués disposar de patis i lloc de recreació, que si sempre han resultat escassos, en el cas d'haver-se edificat, haurien impossibilitat l'esbarjo del Col·legi i tantes altres activitats que la Residència hi ha fet sempre. Per altra banda, una església amb l'aforament que preveia, podria haver resultat un xic desproporcionada i hauria provocat les seves dificultats.

Calia repensar del tot el projecte quan ja s'havien construït els fonaments i aixecat uns pocs pams de l'edifici. Ramon Soriano es retirà i s'encarregà l'obra a Joan Martorell².

1.1. "Si volen església bizantina, i encara que la vulguin turca...!"

La Companyia proposà l'obra (10.9.1882) al valorat arquitecte Joan Martorell i Montells qui al cap de dotze dies acceptà l'encàrrec. Els jesuïtes desitjaven un edifici distingit després de la sobrietat de la construcció de Residència i Col·legi, en part atenent els suggeriments dels benefactors³. L'estil *neobizantí* que proposava J. Martorell és prou sobri i no desentonava amb el neoclàssic de la resta de les façanes. La proposta no entusiasmava massa al nou Provincial Capell que escrivia, però, familiarment al seu vell amic⁴ el P. Assistent Fermí Costa (27.8.1882): "si volen església bizantina, i encara que la vulguin turca, per tal que la facin, doncs no tinc dificultat a cedir en tot el

² "No sabem en quin estat de construcció es trobava l'església en el moment en què J. Martorell se'n va fer càrrec, però creiem que els fonaments ja eren construïts i la façana molt avançada". "Aquesta església es diu que no va prosperar perquè les ordenances municipals..., però ben segur que hi havia també una raó pràctica... deixava els alumnes sense pati. Possiblement van sorgir dissensions entre els jesuïtes i el mestre d'obres...". AYMAR, J. *L'arquitecte Joan Martorell i Montells, mestre d'Antoni Gaudí*. (Tesi doctoral, Universitat de Barcelona 1993), pp. 69-70.

³ "En l'elecció de J. Martorell sembla que hi va tenir pes el segon marquès de Comillas" (Claudi López i Bru) que, com veurem, va ser un dels benefactors de la construcció. AYMAR, p. 69.

⁴ Recordeu que el P. Costa havia estat rector del Seminari de Barcelona quan Capell era seminarista. Vegeu cap. 1, epígraf 3.1.b.

que pugui per tal de conservar la caritat”⁵.

Joan Martorell, que estava molt atafegat amb múltiples encàrrecs, fou assistit per l'arquitecte Camil Oliveres Gensana⁶ i ajudat per un equip d'artistes novells i deixebles seus, entre els quals Antoni Gaudí.

El 23.01.1883 es demanà pressupost a Joan Martorell i al mestre d'obres Francesc Salvat i Jun-cosa. El 23.2 el P. General donava el seu vistiplau. La construcció començà de seguida. S'aprofita-ren els fonaments i els pocs pams edificats de la part que no envaïa l'interior d'illa. A finals de l'any l'obra “arribava als tres metres”, “al punt on neixen els arcs”⁷. Les “Historia Domus” cada any van seguint amb satisfacció la construcció, els arranjaments, els paraments dels altars, les pintures, es-cultures, adquisició d'ornaments, etc.

Es finançà amb almoines diverses. El segon marquès de Comillas, Claudi López i Bru, aportà 50.000 duros (i 5.000 més en memòria del seu pare); a principis del 1883 Dorotea de Chopitea n'havia donat 2.000 i prometia lliurar-ne més; es comptava també amb un llegat de 20.000 duros del marquès de la Cuadra, que els marmessors encara no havien abonat quan l'obra s'estava aca-bant (1886). El P. Goberna, responsable de l'Església (“praefectus Ecclesiae”) recollí copioses apor-tacions. Tanmateix la Província d'Aragó hagué d'avançar diners per disposar de liquiditat⁸. **(Làmi-nes 1-2)**

2. ARQUITECTURA

LA PROPOSTA DE JOAN MARTORELL

Martorell farà una església sumptuosa i distingida, a la mida estètica de la burgesia mitjana bar-celonina, preocupada per fer les coses alhora “senzilles i ben fetes”. Crearà un espai sagrat que in-tegra dialècticament sobrietat amb grandiositat, que cerca l'elegància i defuig l'ostentació, força decorada, sense ser carregosa. Una arquitectura que desitja afavorir la intimitat, alhora que propi-cia una mirada alta i ampla.

“Obra de gran dignitat arquitectònica i decorativa, molt representativa de moment pre-modernista... amb encertades solucions estructurals i acabats de qualitat”⁹, que els especialistes catalo-

⁵ ARSI, citat per REVUELTA I, p. 881.

⁶ Camil Oliveras i Gensana (Figueras 1840 - Barcelona 1898), mestre d'obres (1869) i arquitecte (1876). Forma part de la primera generació d'arquitectes modernistes. La seva obra cabdal és la Casa de la Maternitat (1883-1902), on el domini del totxo vist i revestiments ceràmics arriba a gran perfecció. Arquitecte de la Diputació de Barcelona, vicepresident de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya i professor de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Rebé oferiments diversos dels Güell i els Comillas.

⁷ “El 13 de juny de 1883, amb solemnitat privada es posaren les bases de l'església. Tot seguit començà la construcció amb un gran nombre d'operaris i de materials. A finals d'any arribava a tres metres”. HD. 1882-1883.

⁸ *Cartas Edificantes de la Provincia de España* (CEAE), any 1900, pàg. 346. REVUELTA II, p. 989, nota 54.

⁹ AYMAR. J. *L'Església dels jesuïtes del carrer de Casp, síntesi de “revivals” i soluciones eclèctiques*. Revista Sumari (As-sociació Antic Alumnes Casp), n. 59. Reproduït a Memòria del Centenari del Col·legi (Barcelona 1981), pp. 77-82.

guen dins l'eclecticisme historicista del s. XIX, com a "església neobizantina, o si més no, abizantinada".

Les revoltes de la Setmana Tràgica i la Guerra Civil, que malferiren obres d'art de l'arquitectura religiosa, respectaren aquest edifici, com veurem més endavant, que per això esdevé una peça més significativa de la història de l'art barceloní.

2.1. Joan Martorell i Montells (Barcelona, 1833-1906)

Formà part de la primera promoció d'arquitectes que sortiren de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Esdevingué mentor i guia dels arquitectes joves i inquiets del moment, com Domènech i Montaner i el mateix Gaudí, els quals col·laboraren en el seu despatx. Fou un dels impulsors del Cercle Artístic de Sant Lluc.

Obres seves a destacar: Església i Convent de les Saleses (actual escola marista de Pg. de St. Joan, 1877-1885), Col·legi religioses del Sagrat Cor de Sarrià (1876), projecte del palau del Marquès de Comillas a Santander (1878), Seminari de Comillas (1883), Palau Robert (1898-1903), Església dels claretians a Gràcia (1904), etc. Intervingué en les construccions dels jesuïtes d'aquell moment a Barcelona: l'església del carrer de Casp (1883) i el col·legi de St. Ignasi a la vila de Sarrià (1892); col·laborà en els edificis de la Cova de St. Ignasi (1894)¹⁰.

a) Martorell i Gaudí

Martorell va ser un dels mestres d'Antoni Gaudí. "Al començ de sa carrera en Gaudí treballà sota la tutela artística d'un altre arquitecte que, modestíssim i retret, és poc conegut del *vulgus*, però que totes les persones de gust aprecien i reverencien: Don Joan Martorell... Ajudava al senyor Martorell en ses construccions de les Saleses i de l'església dels jesuïtes", comentava el 1905 *La Veu de Catalunya*¹¹.

Gaudí li va fer de delineant en nombroses ocasions. A l'església de Casp podrien ser de Gaudí alguns dels relleus ornamentals de les parets o el disseny de l'enrajolat¹². Més endavant veurem que presidí la Comissió per dissenyar l'urna de l'espasa de St. Ignasi cedida a l'església de Casp (infra, 4.2.).

"Gaudí conservà un gran respecte per Martorell, del que deia que era un savi i un sant, i quan estudià possibles restauracions [catedral de Mallorca i Seu de Manresa] seguí la línia del seu mestre"¹³.

Dada prominent de la història de Martorell és la recomanació que feu d'Antoni Gaudí per fer-se càrrec del Temple de la Sagrada Família (1883).

¹⁰ RIERA, pp. 152 i 165.

¹¹ PIN I SOLER, J. *La Veu de Catalunya*, 15.11.1905, p. 1.

¹² MARCET, pàg. 40.

¹³ BASSEGODA NONELL, Juan. *El gran Gaudí*, pàgs. 187-188. (Barcelona 1989).

Làmina 4. Absis del Temple. Quatre nivells. Part baixa, sis parelles de columnes defineixen un ample presbiteri. Segon, el Sagrat Cor, al qual peregrinen processionalment els sants de la Companyia. Tercer, set magnes vitralls que donen llum tamisada de colors. Quart nivell, el Pantocràtor invitant a adorar el Primogènit encarnat, i assenyalant d'alguna manera el Sagrat Cor del tercer nivell.

b) *L'Església de Casp, síntesi de 'revivals': Ali-Bei, Ruskin, Viollet -le Duc, etc.*

De fa uns anys el romanticisme està girant l'arquitectura vers l'Edat Mitjana. És època de “revivals”, neo-medievalismes, neo-romànic, neo-gòtic, neo-mudèixar, neo-bizantí...

A Barcelona podem trobar múltiples arrels d'aquest gir. Jaume Aymar en un estudi molt suggeridor¹⁴ ens retrotrau a Ali Bei (Domènec Badia, 1766-1818) i els seus viatges d'exploració al Nord d'Àfrica i a l'Orient Mitjà que encantaren els barcelonins, a l'escriptor anglès John Ruskin (1819-1900) i sobretot a Viollet -le-Duc (1814-1879), l'estructurador del neo-gòtic del XIX. Aquestes i altres aportacions medievalistes portaren a una revalorització de l'art aràbic i dels seus substrats bizantins. Joan Martorell beurà d'aquests corrents que sabrà rebre dins del seu propi criteri, seny i mesura.

Els epígrafs següents presenten unes breus notes de l'*arquitectura* de l'Església. Les separem de la *pintura*, *escultura* i *música* que es presentaran després.

2.2. El nou eix de la planta del Temple

Martorell pogué aprofitar part dels fonaments ja fets del projecte de Soriano, però calgué canviar l'eix de l'edifici. Si abans estava previst que anés del carrer de Casp fins ben endins de l'interior de l'illa (els patis actuals del Col·legi), ara anirà paral·lel al carrer de Casp, ocupant un rectangle de 35 metres de llargada (c. Casp) x 23 d'amplada. **(Làmina 3)**

2.3. Absis, cúpules i vitralls: un bon impacte de bizantinisme

Una fitxa del Ministeri d'Obres Públiques de 1986, reproduïa una valoració que s'havia fet noranta anys enrere: “La disposició de l'absis origina rics efectes, per la profusió dels detalls i materials, peculiars del bizantinisme modernitzat, prestant al lloc més sagrat del temple una expansió misteriosa”¹⁵.

a) *L'absis. Quatre nivells*

1. Nivell inferior. Un *presbiteri obert*, que no limita el camp visual, que no frena la vista amb un mur. Sis parelles de columnes creen fondària òptica¹⁶. I encara queda ampliada amb dues portales, a dreta i esquerra, que obren als dos absis laterals. Les columnes són de marbre del Buscarró (prop de Xàtiva), de color rosa corall, sustenten set arcs amb incrustacions daurades, cadascun amb una llàntia, que aporta un toc de llum i calidesa.

Resulta un espai semicircular gran que facilita les litúrgies i tota altra mena de pastorals. Pel seu

¹⁴ AYMAR. *L'església de Casp...*, síntesi de “revivals”.

¹⁵ El document es conserva a l'AHSIC.

¹⁶ Que repetirà J. Martorell un quart de segle després en l'altra església neobizantina que dissenyà, el Santuari del Cor de Maria, dels claretians de Gràcia (Barcelona).

darrere, un deambulatori uneix les dues naus laterals i permet l'accés a la sagristia.

2. A mitjana alçada. *Presideix el Sagrat Cor* (titular del Temple) vers el qual la *Companyia de Jesús* avança processionalment. Són els sants i beats de la primera època, flanquejats per dues escultures d'àngels adorants, de Joan Flotats¹⁷. Les pintures d'aquest fris són un toc de color en el segon nivell.

3. El tercer nivell. *Set finestrals*, de banda a banda, deixen entrar llum i connecten amb l'exterior. Una llum tamisada per la coloració, alhora viva i seriosa, dels vidres. És un nivell de descans per a la vista. Aquestes set vidrieres de l'absis conjuguen amb la resta de vitralls de l'edifici: els dos grans finestrals del creuer, els setze de la cúpula i les quatre rosasses que fan una punta de llum als quatre extrems de la construcció.

4. A la part alta de l'absis, una magna *representació del Pantocràtor* adorat pels àngels de Déu, justament quan presenta al món al seu Fill, Jesús, el Sagrat Cor que, tanmateix, està situat dos nivells per dessota, *encarnat* en l'espai dels humans. (**Làmines 4-5**)

b) La Cúpula

Corona el Temple, a 33 metres d'alçada, donant-li grandiositat. Té un bon diàmetre, l'amplada de tota la nau, i descansa sobre quatre magnes columnes, mitjançant petxines i un tambor amb setze finestres amb vitralls. L'alta cúpula defineix un quadrat de 110 m² al nivell del terra, el creuer, que fa espaiosa la nau. (**Làmina 6**)

Aquesta cúpula central harmonitza amb quatre cúpules menors a les capelles de la Immaculada, St. Josep, el Sant Crist (en la ubicació actual) i St. Xavier.

Làmina 9. A la porta principal de l'església es presenta ja el missatge del Temple. El Crist, Sagrat Cor, adorat pels àngels de Déu i envoltat dels quatre evangelistes. En l'escultura intervingueren Eduard B. Alentorn i Joan Flotats. (Lamentablement, la gran vidriera està protegida per la banda de fora amb vidres esmerilats que no permeten lluir els vitralls).

¹⁷ A l'àngel de la dreta li falta una part de la corona. L'àngel esquerra presenta una estella a la cara ocasionada per impactes durant la guerra, així com tres forats a la màniga dreta. CRBMC, p. 2.

2.4. Les naus laterals: “subsidiis pastorals”

Cada vegada més, especialment des del barroc, les naus laterals són aprofitades per bastir-hi capelles, que amplien el servei litúrgic del presbiteri, i que sovint són referents pastorals per a grups, associacions, devocions personals...

En el cas de la nostra Església, els altars laterals han estat "referents" especials. De les *Congregacions Marianes*, l'altar de la Immaculada, amb els sants joves, Lluís Gonzaga i Estanislau de Kostka. De l'*espiritualitat ignasiana*, l'altar de St. Ignasi, però també, el de St. Francesc Xavier i les imatges de St. Pere Claver i St. Alonso Rodríguez (a la capella de St. Josep).

Són múltiples els actes pastorals de tota mena que al llarg dels anys s'han tingut en aquests punts, en els quals fàcilment s'hi troba gent en pregària. Vegem la ubicació dels sis altars.

- A les capçaleres dels dos absis laterals: la *Immaculada* (esquerra) i *St. Josep* (dreta).
- En un extrem del creuer: l'altar de *St. Ignasi*. Mentre l'altra té la porta principal al carrer.
- A la part inferior de la nau, banda esquerra: les capelles de *St. Francesc Xavier* i del *Sant Crist*¹⁸. A la banda dreta (carrer), hi havia la capella de *Sant Pere* (on actualment hi ha el Sant Crist) amb una gran relleu, obra Joan Flotats. (Es perdé a la dècada dels 30 del segle passat).

Al fons de la nau, els dos cors amb l'orgue, dels quals parlarem més endavant. Avancem també que la capella del Santíssim és una construcció feta poc abans de la dissolució de la Companyia el 1932).

Per acabar aquest epígraf, afegim que en l'edificació s'utilitzà pedra de Montjuïc i de Roda de Berà, marbres de Castellar i de Buscarró (València) i ònix i marbres de Carrara (els Alps) per als altars.

2.5. Façana exterior: la primera presentació del “missatge” del Temple

El gran pòrtic, de pedra esculpida, avança el “missatge” que vol presentar aquest temple. Els qui hi entren, ja en el carrer, en reben la *identitat* descrita escultòricament en tres nivells.

– L'*inferior*, l'anagrama del nom de Jesús (que dona nom a la Companyia de Jesús), curiosament esculpit en el frontispici de l'entrada.

– Al nivell *mitjà*, un frontó triangular amb la venerada imatge del Sagrat Cor, realçat en un temple i envoltat de sis àngels que l'adoren. A la dreta i esquerra superiors del frontó, el lleó i el brau (símbols dels evangelistes Marc i Lluc), i més avall, l'àngel i l'àliga (Mateu i Joan), reposant cadascun en una doble columna, a les dues bandes de la porta.

Qui traspassa aquest portal ja sap què se li oferirà: la proclamació de la “Bona Notícia de Jesús”, amb l'accent de la cordialitat del “cor del Crist”, que ja ara adoren els àngels de Déu.

– En el nivell *superior*, els grans vitralls, que ocupen dos terços de la façana (esperaríem que fos una simfonia de vidres de colors, amb les figures dels apòstols afegint-se a la reverència que els àngels tributen al cor de Jesús; però ben lamentablement estan cegats per una protecció de vidre

¹⁸ La Capella del St. Crist actualment està a l'altra banda, la del c. de Casp.

opac, com en tants altes edificis). Finalment, al damunt de tot, la façana es coronada per dos pinacles i una creu grega.

A banda i banda de la porta central, dos cossos (corresponent a les dues capelles de St. Josep i del Sant Crist) culminen en dues cúpules menors, sota les quals s'obren dues petites rosasses.

I en els dos extrems, les portes secundàries d'accés¹⁹, sota dues torres massisses de planta quadrada, base dels dos alts campanars, que mai no s'aixecaren. (**Làmines 8-9**)

N'acabarem de parlar en els epígrafs de l'escultura.

3. PINTURA

JOAN CANUDAS, FILL DE BERGA, DE L'EQUIP DE JESUÏTES DE L'INTERNAT D'ORIOLA

El jove germà Joan Canudas i Soler (Berga 1851, Oriola 1888) als seus 34 anys, el 1885, fou cridat a Barcelona per pintar l'església, tot i que continuà formant part de la comunitat del Col·legi d'Oriola on estava al càrrec de diverses tasques docents (dibuix) i de suport (roberia, recepció, etc.).

Som en una època que compta amb jesuïtes germans, pintors molt preuats²⁰, amb pintures múltiples arreu del Principat, d'Espanya i d'Amèrica Llatina. Varen deixar una part substancial de la seva obra a la Cova de Manresa i a la Residència, Col·legi i Església de Casp.

Joan Canudas havia entrat a la Companyia amb vint anys, en moments difícils (1871), quan estava suprimida a Espanya, en el noviciat d'Andorra la Vella, on coincidí amb el jove Lluís Fiter, que ara retrobarà a Llúria impulsant les Congregacions Marianes.

Totes les pintures de l'Església són obra seva, ajudat de múltiples artífexs²¹, llevat de la cúpula que no va poder realitzar a causa de la seva mort i s'encomanà a Eduard Llorens, com veurem.

3.0. "Intermezzo". Una clau d'interpretació: el "munus suavissimum"

La *humanitat* i la *cordialitat* del nostre Déu.

Església, Residència i Col·legi reben el nom del "*Sagrat Cor de Jesús*".

Cal notar una coincidència cronològica: en el moment en què s'està començant l'edificació de l'església del "*Sagrat Cor*", la XXIII Congregació General dels jesuïtes (1883) diu: "declarem que la

¹⁹ La de la dreta, que donaria a la part alta de la nau lateral, havia de ser l'accés a la sagristia, no es pensava en la capella de St. Josep que finalment s'hi disposà, i que obligà a cegar aquesta porta lateral dreta.

²⁰ Sebastià Gallés i Pujal (Castelltersol 1812 - Vuela 1900), Martín Coronas Pueyo (Osca 1862 - Saragossa 1928), Francesc Muns i Giménez (Barcelona 1833 - St. Pere de Torelló 1880), Joan Canudas i Soler (Berga 1851 - Oriola 1888).

²¹ Les HD 1884-1885 i 1885-1886 donen a entendre que devia començar l'octubre del 85, quan es col·locà la imatge del Sagrat Cor i Canudas pintà a dreta i esquerra els sants i màrtirs jesuïtes. Explica que acabada fonamentalment la construcció del temple ("sic perfecta preaeipue fabrica templi"), es començà la decoració, i que per això vingué d'Oriola un "pintor eximi" que dirigirà múltiples artífexs. La seva feina fou molt lloada per la gent entesa.

Companyia accepta i rep, desbordant de goig i de gratitud, l'encàrrec suauíssim de practicar, promoure i propagar *la devoció al seu Cor*, que li ha confiat nostre Senyor Jesucrist" (Decret 46). La Companyia acull oficialment i amb agraïment l'encàrrec (*munus suauissimum*) de promoure la "devoció al Sagrat Cor de Jesús".

De temps enrere que, enmig d'èpoques amb teologies d'un cert èmfasi racionalista i rigorista, alguns místics i místiques captaven amb força tota una altra teologia: que Jesús és tot Cor, que d'aquest Cor en "surten raigs" d'estimació, de tendresa, i que, per tant, cal vincular-se de cor a cor, molt *cordialment*, amb Jesucrist. Una espiritualitat que animava a viure des de la proximitat i intimitat amb Jesús, malgrat les rigideses i racionalismes de l'època. La mística dels Exercicis de St. Ignasi es trobava a gust en aquest capteniment. Recordeu, per exemple, quan fa demanar "coneixement intern" del Senyor.

Les formes, fins i tot mel·líflues, en què s'ha expressat aquesta espiritualitat, no són, tal vegada, les del segle XXI. Malgrat tot, més enllà de modes i estils, el seu missatge ens retorna al més genuí de l'evangeli i als accents que els Exercicis de St. Ignasi volen remarcar²².

Aquesta espiritualitat sempre ha pouat en els textos evangèlics que palesen que Déu en Jesús és un cor que es commou, guareix, plora, mira especialment als darrers, als pobres de diners i d'habilitats socials... Al mateix temps, sempre ha pensat que calia "reparar a Déu", justament!, per tantes destrosses que es fan a les persones i a la creació, car és a Déu mateix que malmeten.

Tot plegat ens ajuda a interpretar l'església del Sagrat Cor.

3.1. Pintures del Presbiteri

a) A la part alta, una pintura del Pantocràtor

Una magna visió teofànica que emula els models dels grans temples bizantins (i del nostre romànic que té arrels en el bizantí) i ens retorna als punts centrals del credo cristià. S'inspira en les visions plenes de puixança i reialesa de Daniel 7, Isaïes 6 o Apocalipsi 4.

El centre l'ocupa Déu Pare, encerclat en una màndorla evocadora de plenitud, ancià de llargs anys, amb els braços oberts i acollidors, adorat per tots. El Pare porta al pit l'Esperit Sant, en forma de colom, envoltat per una volada d'àngels adorants, com si volguessin assenyalar la imatge del Sagrat Cor. Al peu es llegeix *Quan fa entrar al món el seu primogènit diu: Que l'adorin tots els Àngels de Déu*²³.

Els àngels davanters estan en adoració bocaterrosa, i els més superiors, enarborant una banderola on es llegeix l'exclamació de Déu: *Filius meus* (aquest és el meu Fill) i la crida *què l'adorin tots els àngels de Déu*²⁴.

²² El P. Arrupe deia als jesuïtes, "superant els obstacles d'ordre psicològic que les formes externes d'aquest culte poden presentar..." cal revitalitzar-lo des del cristocentrisme dels Exercicis. Vegeu p. e. la seva conferència *Arraigados y cimenetados en la caridad*. MOLLA, Dario. *Pedro Arrupe*. (Santander 2015)

²³ "Cum introducit Primogenitum in orbem dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei". (He 1,6). La banderola que porten els àngels superiors diu: "Dixit ecce Filius meus dilectus" (Mt 17,5). La HD 1885-1886 fa una bona presentació de la pintura.

²⁴ El conjunt està pintat a l'oli sobre quatre teles adherides a la paret, d'uns 340 x 150 cm, segurament de tela de lli. Els extrems inferior i superiors (franges d'uns 15 i 20 cm) estan pintats directament sobre la paret. El fons daurat de les

EL FRIS DELS SANTS JESUÏTES

a) Del centre a l'esquerra (*Sancti Confessores Societatis Iesu*)

- Ignasi, Xavier i Borja (el fundador, un dels primers companys i el tercer general de la Companyia)
- la terna de jesuïtes joves: Estanislau Kostka (polonès), Lluís Gonzaga (llombard), Joan Berchmans (flamenc)
- dos missioners populars, Joan Francesc Regis (occità) i Francesc de Gerònimo (napolità)
- Pere Favre (savoia, un dels primers companys) i Pere Canisi (neerlandès)
- Pere Claver (català de Verdú) i Alonso Rodríguez (segovià, porter al Col·legi de Mallorca)

b) Del centre a la dreta (*Sancti martyres Societatis Iesu*)

- Tres dels 26 màrtirs de Nagasaki (1557): Joan Goto (escolar), Pau Miki i Dídac Kisai (germà)
- Ignasi Azevedo i deu companys, martiritzats en el mar oceà, rumb a Brasil (1570)
- un tercer grup format per Pere Pau Navarro i Francesc Pacheco (agenollats), cremats a la foguera al Japó amb altres companys el 1622 i el 1626
- Carles Spínola, Baltasar Torres, Sebastià Kimura i companys (1617 a 1623, al Japó)
- Joan de Brito (1693 a la missió del Maduré, Índia) i Andreu Bobola (apòstol de Lituània, assassinat a Janow, Polònia, 1657)

Làmina 12.

Al damunt i als costats altres àngels porten símbols de la passió. Amb la solemnitat dels daurats de fons, dels blau dels núvols i del cromatisme ample i discret, la multitud d'àngels, adora en el cel el Pare i l'Esperit.

Tota la composició assenyala al Fill que, sorprenentment, està situat en el fris inferior, a l'espai de la terra: el Sagrat Cor. Un Misteri Inefable que ens convida a l'adoració, acompanyant les multituds celestials. (Làmina 11)

pintures imita les tesselles del mosaic amb ratlles pintades. CENTRE RESTAURACIÓ BÉNS MOBLES DE CATALUNYA, *Església del Col·legi del Jesuïtes*. (Valldoreix 1999), pp. 1-3 i 6.

b) El fris dels jesuïtes vers el Sagrat Cor

Sota la magna visió celestial, i dessota dels set finestrals, un fris ens situa en *el món*. Passem dels intensos daurats, d'un cert hieratisme, de l'*horror vacui* de la mitja cúpula superior, propis del bizantinisme, a la franja dels humans amb el seu corresponent detallisme, a cops anecdòtic, i amb un cromatisme ric i estudiat.

En el centre del fris, la imatge esculpida del Sagrat Cor, punt en el qual l'arquitectura i pintura fan confluïr totes les mirades i on, processionalment, es dirigeix la Companyia de Jesús, representada per alguns dels seus sants i màrtirs. La processó de jesuïtes acaba, a banda i banda, amb dos àngels esculpits. Tot el fris està realçat per una folgada sanefa granat on hi ha pintats en or motius florals.

Al costat esquerre, encapçalen la processó Ignasi de Loiola i Francesc Xavier, juntament amb Francesc de Borja. A la dreta, els tres capdavaners són màrtirs de Nagasaki portant les seves creus. Tot el seguici representa la història dels dos primers segles jesuïtes. Al dessota una franja en verd indica que són "sants confessors", esquerra, i "sants màrtirs", dreta.

El pintor sap donar bon cromatisme i definició als personatges, en una processó que hauria pogut resultar monòtona. Els agrupa per afinitats, dona detalls per identificar-los, es fa anecdòtica i juga bé amb el color. Sobre fons daurat, els blancs de casulles, albes i roquets, contrasta amb el negre de les sotanes i fins i tot el vermell d'una dalmàtica que trenca la monotonia. (Un requadre al final del capítol dona el detall dels personatges). **(Làmina 12)**

3.2. Dos grans plafons. La història de l'espiritualitat del Sagrat Cor

En el temple del "Sagrat Cor" no podien faltar algunes dades històriques que n'il·luminessin el significat.

Damunt la portalada d'accés a les capelles de la Immaculada i de St. Josep hi ha dues grans pintures plenes de vibracions, però discretes, que sovint passen desapercebudes. Recullen escenes clàssiques de la mística del Sagrat Cor. Són teles adherides a la pedra austera, pintades amb models iconogràfics de l'època.

A l'esquerra. La prehistòria de l'espiritualitat del Sagrat Cor, fusionant els s. I i el s. XIII. Jesucrist, assegut majestuosament en el tron de la divinitat, sobre el disc del món. Amb ell, el Deixeble Estimat (s. I), que tan endintre va arribar del Cor de Jesús ("es reclinà sobre el pit de Jesús", Jn 13,25), i Sta. Gertrudis (1255-1301), benedictina alemanya de gran cultura filosòfica i literària, que en els seus escrits parla de la intimitat amb Jesús. Han estat considerats com a capdavaners d'aquesta mística. La mirada de Jesús és plena de calidesa, amb la mà els assenyala el seu cor. El Deixeble Estimat, amb els braços oberts, expressa acolliment; Gertrudis amb les mans juntes expressa adoració. Dos àngels drets completen l'escena.

A la dreta, el "munus suavissimum". Jesús amb Sta. Margarida M. Alacoque (1647-1690), francesa de Borgonya, que experimentà vivament que el Senyor li mostrava el foc del seu cor. Es tinguda per promotora de la devoció al Cor de Jesús. El seu confés, el jesuïta Sant Claudi de la Colom-

biere, sabé entendre les seves revelacions i l'ajudà. La Companyia de Jesús compregué que el mateix Jesús li feia l'*encàrrec suauíssim* de promoure aquesta espiritualitat. La segona pintura, anàloga a l'anterior, mostra el Senyor enmig de l'orla de la divinitat i als seus peus Margarida en pregària, rebent les revelacions del Senyor i deixat a terra el llibre d'oració al costat d'uns liris.

Ambdues pintures estan emmarcades per una sanefa amb motius florals vivaços i colors blancs, verds i vermells, on ja apunten temes modernistes. Canudas les pintà el curs 1886-1887. **(Lamines 13 i 14)**

3.3. L'última pintura de Canudas, poc abans de morir. Sant Ignasi a Montserrat

L'altar de St. Ignasi estava coronat per una pintura (que no es conserva) del Pelegrí prostrat davant la Mare de Déu de Montserrat. "Pintà aquesta taula el germà Canudas, autor de les altres pintures de l'església. Fou la postrema, poc després morí [a la seva comunitat d'Oriola]. El seu traspàs fou rebut per nosaltres i per molts amb gran dolor... Amb el seu esperit, enginy i treball esperàvem que el nostre temple hagués quedat ornat completament"²⁵. Només li quedà per pintar la cúpula, que s'encarregà a Eduard Llorens, com tot seguit veurem.

La pintura de Canudas rememorava el moment cabdal de la "vetlla d'armes". El Pelegrí, alliberat pel sagrament del pes de la seva vida anterior, vestit de pobresa després d'enriquir a un pobre amb les seves vestes, deixa l'espasa davant la Verge Bruna.

Aquesta pintura de Canudas és l'única que al llarg dels anys s'ha perdut i ha estat substituïda per la representació d'Ignasi a la Cova de Manresa, amb els ulls fits en Maria, mentre al fons hi ha la Muntanya de Montserrat. És la representació clàssica reproduïda diversament des del s. XVI.

3.4. Una Cúpula que passa desapercibuda.

Eduard Llorens i Masdeu (1837-1912) era un pintor i decorador barceloní d'anomenada. Format a l'Escola de Llotja, completà estudis a París. S'especialitzà en decoració d'interiors, esdevenint un dels pintors preuats d'aquella època.

Canudas havia guardat per a la cúpula una mena d'*apoteosi* de la Companyia de Jesús "celestial", imatgeria ben estimada des del barroc i a finals del XIX, segurament com a contrapunt de les múltiples contrarietats viscudes.

L'obra de Llorens modifica del tot aquesta idea i la canvia per l'*apoteosi* del Crist, l'Anyell vencedor de l'Apocalipsi. Completa així la visió del Pantocràtor de l'absis.

Llorens, amb una agilitat que potser trobaríem a faltar a Canudas, crea un espai celestial on el centre, en una màndorla mística circular, hi ha representat l'Anyell de Déu, envoltat del tetramorf (els quatre evangelistes, Ap 4,6-10), dels set àngels que amb trompetes convoquen a tots els vivents (Ap 8,2) i els vint-i-quatre ancians (Ap 4,4) sobre els murs de la Nova Jerusalem (Ap 21,12-14).

²⁵ HD 1887-88.

“Es van prosternar davant l'Anyell, entonaven un càntic nou: ‘Digne és l'Anyell de rebre tot poder, riquesa, saviesa, força, honor, glòria i lloança’. Eren milers de milers i miríades de miríades. I els ancians es van prosternar adorant” (Ap 5).

Lamentablement, és una pintura que habitualment no es mira. Per la seva alçada a 33 metres, no es fàcil copsar la seva esveltesa i la calidesa del traç. **(Làmina 6)**

4. ESCULTURA,

JOAN FLOTATS I LLÚCIA (MANRESA 1847 - BARCELONA 1917)

És catalogat com un dels màxims exponents de la imatgeria religiosa de l'època, amb obres valuoses en diverses esglésies i oratoris particulars. No es tancà, tanmateix, a altres temes com el retrat, l'escultura mitològica²⁶, etc. Fou president del Cercle Artístic de Barcelona en els primers anys de la seva existència (1882)²⁷.

Nascut a Manresa, a la Muralla del Carme, assistí a les classes de dibuix del Col·legi de St. Ignasi. Amb catorze anys es traslladà a Barcelona on aviat treballà en el taller dels escultors Agapit i Venanci Vallmitjana. Als 22 anys obrí el seu propi taller amb Lluís Puiggener. Viatges d'estudi per Espanya, França, Itàlia i altres punts. Té obres a Catalunya, País Valencià i Múrcia, País Basc i Navarra, Filipines, Amèrica del Nord i Amèrica Llatina.

Ben conegut dels jesuïtes de Manresa, esculpí per al Santuari de la Cova els sis sants jesuïtes que havien estat a la nau lateral i els sants Ignasi i Xavier que tenim encara al presbiteri.

Joan Flotats i Llúcia és pare de l'escultor *Carles Flotats i Galtés* (1880-1949). Carles heretà del seu pare vocació, ofici i taller. Ell fou el seu mestre inicial i treballà llargament amb ell. Possiblement per això a vegades en articles i enciclopèdies s'atribueixen a Carles (el fill) escultures fetes per Joan (el pare). Nascut el 1880, no pot ser l'autor d'imatges fetes entre el 1885 i 1890.

²⁶ Vegeu la seva escultura de la princesa Danae a la Cascada del Parc de la Ciutadella. J. Flotats l'esculpeix nua, acompanyada d'un amoret. La Cascada es feu per a l'Exposició Universal de 1888, amb disseny de Josep Fontserè. En els treballs escultòrics hi intervingueren, entre d'altres, Eduard B. Alentorn i Joan Flotats.

²⁷ Citem una mostra de la seva obra. Molt aviat (1876) va fer per a la façana gòtica de l'Ajuntament de Barcelona una imatge de St. Sever (angle dret, c. Ciutat) substituint la del s. XVI. Fou guardonat a l'Exposició Nacional de Madrid (1878) per una imatge del beat Joan Berchmans. Va fer una escultura d'Isabel II per al vestíbul del Museu d'Art Modern de Madrid. Col·laborà a la Cascada del Parc de la Ciutadella (vegeu nota anterior). En el Palau Güell, obra de Gaudí, va fer la Puríssima de la capella. A la cripta de la Sagrada Família esculpí i policromà l'Anunciació en el medalló de la clau de volta. És l'autor de l'escultura del cinquè misteri de Glòria del Rosari de Montserrat (1906). Feu el grup escultòric en bronze de sant Ignasi ferit (1907) que hi ha a l'entrada de la casa de Llorens, del qual la Cova de Manresa conserva el guix original per a la fossa de l'escultura. Són obra seva de joventut els sants jesuïtes del presbiteri i la nau del Santuari de la Cova. Amb el seu company de taller Lluís Puiggener col·laborà en diversos treballs entre els quals el Convent de les Saleses (Pg. de St. Joan) i l'església del Sagrat Cor que estem ressenyant.

4.0. “Vàrem trobar el Temple orfe de les imatges” (gener de 1939)

Joan Flotats realitzà pràcticament totes les imatges del Temple, entre els cursos 1884-1885 i 1890-1891, segons les informacions de les *Historia Domus* que cada any ens van aportant els detalls de la construcció i adequació del Temple.

Les escultures originals, però, quedaren del tot malmeses quan, amb la dissolució dels jesuïtes (1932), l'església fou convertida en magatzem municipal. Ho explicarem en el capítol corresponent

Però ens permetem avançar dues dades en un breu *excursus*.

1. En retornar els jesuïtes (finals de gener 1939), “abans que res es tingué cura de la neteja del Temple, que trobàrem sense les imatges sagrades (*quod invenimus imagines sacris orbatum*) i tot ell en estat llastimós, calgueren més de trenta carretes per a netejar-lo de la runa”²⁸.

2. Valgui també aportar una segona dada. L'Ajuntament havia acordat enderrocar l'Església per facilitar serveis a l'Escola (que ocupava Casp i Llúria) i sol·licità el corresponent permís al Departament de Cultura de la Generalitat. El Departament, en el moment de contestar presidit per Carles Pi i Sunyer (12.10.1937), negà vivament el permís amb una llarga defensa de la seva qualitat artística: “entre els edificis monumentals de Barcelona, que honoren i dignifiquen la Ciutat, cal comptar com de primer terme, amb l'església dels jesuïtes del carrer de Casp”. I més endavant afirma que J. Martorell és “el més famós arquitecte català del segle passat”²⁹.

Fou respectada doncs l'arquitectura, i la pintura no tingué desperfectes importants, però l'escultura de l'interior, de Joan Flotats i d'Eduard B. Alentorn, desaparegué.

Imatges originals i còpies. En els epígrafs següents veurem la confecció de les imatges *originals*, tot al llarg dels anys 1880-1890, obrades per *Joan Flotats*. I avançarem, en alguns moments, informació sobre la col·locació de *còpies*, després de la guerra del 36, esculpides en bona part pel seu fill *Carles Flotats*.

4.1. Però abans, Eduard B. Alentorn: Sagrat Cor del presbiteri i Tetramorf de la façana³⁰

Devem a Alentorn la gran talla del Sagrat Cor, central en l'església, on es dirigeix la processó de jesuïtes sants i màrtirs. Fou col·locada el 1885. Emperò la imatge que es venera actualment, de 3,30 m d'alçada, és obra d'Enric Monjo, que es beneí solemnement el 15 de juny de 1944³¹. **(Làmina 15-16)**

Ja abans (1883) havia esculpit els quatre evangelistes (el Tetramorf) de la façana exterior³² que enquadren grandiosament la imatge del Sagrat Cor, de Joan Flotats³³, adorat per tres àngels a cada costat. (Ho hem explicat a 2.5.)

²⁸ H.D. 1939-1940.

²⁹ AHSIC, Llúria, caixa 1.

³⁰ TERA, Eloi de. *Un escultor oblidat: Eduard B. Alentorn (1855-1920)*. RACBASJ, Butlletí XXII-XXIV, pàg. 133-152 (Barcelona 2009-2010).

³¹ HD 1944.

³² TERA, pàg. 141 i 138.

³³ La imatge porta a la peanya el nom de J. Flotats.

Alentorn fou un artista preuat. De ben jove es formà al taller dels Vallmitjana, com tants d'altres i com el mateix J. Flotats. Per a l'Exposició Universal de 1888, realitzà la part central de la Cascada del Parc amb el naixement de Venus (sota disseny dels germans Vallmitjana) i les dues escultures sedents, a l'entrada al Museu de Ciències Naturals, als eximis naturalistes J. Salvador i F. de Azara.

4.2. L'altar de Sant Ignasi, disseny d'una volguda sobrietat

La imatgeria ignasiana de l'època tendeix a presentar un Ignasi triomfant, més que no el Pelegrí de Montserrat i Manresa. Tanmateix, aquest altar, amb una composició en marbre del tot clàssica, defuig el barroquisme. La composició, per bé que solemne, es vol moure en la sobrietat³⁴.

“En començar l'any (diu la *Historia Domus* 1887-1888) finalment poguérem inaugurar l'altar de St. Ignasi, sota els magnes finestrals amb les imatges dels principals apòstols. L'altar és molt excel·lent i preciós, fet de marbres selectíssims, i polits amb tals mitjans que els fa semblar vidres, i amb múltiples incrustacions daurades”.

Continua, “en el bell mig emergeix l'estàtua de fusta del nostre Sant Pare, revestit dels ornaments sacerdotals”. Després explica que l'altar està coronat per la pintura de la Vetlla d'Armes d'Ignasi davant la Moreneta. Afegeix finalment que “l'estàtua fou en part donació del mateix escultor”, i que “la resta de l'altar fou sufragat per dues donants”. Tot plegat, informa, “pujà dos mil cinc-cents *aureos*”³⁵.

L'altar posa de relleu una de les dialèctiques ignasianes. El Pelegrí pobre que lliura l'espasa a la Moreneta (pintura superior, avui perduda) és *el que dona forma* al prevere Ignasi i al fundador de la Companyia: fins a la mort Ignasi s'autocomprendrà com a Pelegrí.

a) La imatge original de Joan Flotats es va perdre

L'actual escultura porta a la peanya el nom del seu fill Carles Flotats. És doncs de la restauració feta després de la Guerra Civil del 1936. L'altar, tanmateix, s'ha conservat prou bé. Són il·lustratives les fotos que reproduïm de l'altar històric i de l'actual. (**Làmines 17-19**)

Comparant l'escultura primigènia de Joan Flotats amb la de Carles Flotats apreciem que, en aquesta última, la casulla és d'un estil un xic diferent que la de finals del XIX, i també que són un punt diverses la posició del cap, de la mà dreta, el bàcul, el llibre, etc. Atès el que podem interpretar de la foto, ens sembla més expressiu el rostre en la versió original de Joan Flotats.

b) Antoni Gaudí presideix la Comissió del reliquiari per a l'espasa

L'espasa que St. Ignasi va deixar als peus de la Verge de Montserrat, i que guardava l'església de

³⁴ Compareu aquesta imatge amb el triomfalisme de moltes altres anteriors i posteriors, p. e. amb la coneguda pintura que el G. Martín Coronas farà uns pocs anys més tard a la “capella domèstica” de la Cova de Manresa. RIERA, pp. 171 i 199.

³⁵ H. D. 1887-1888. La imatge fou sufragada a parts iguals per la Companyia i el mateix l'escultor.

Betlem³⁶, fou donada a l'església de Casp, amb l'aprovació de la Junta d'Obra de la Parròquia i l'autorització del bisbe, cardenal Casañas. La solemne cerimònia de lliurament davant notari es va fer el 25 de març de 1907, amb presència d'autoritats eclesiàstiques i civils i bona concurrència de personalitats, entre elles Claudi López, segon marquès de Comillas. Fou solemnement traslladada, amb "afecte i cortesia", i es col·locà a la capella de Sant Ignasi el 2 de febrer de 1908.

S'havia constituït una Junta per fer un reliquiari digne i artístic. La presidi Antoni Gaudí i entre els seus membres comptava amb Enric Sagnier (que en morir Joan Martorell es feu càrrec de les obres del temple)³⁷. Per unanimitat escolliren Bernardí Martorell, nebot del nostre arquitecte, perquè dissenyés l'urna³⁸. El reliquiari és de bronze daurat i vidre, a la part superior té les muntanyes de Montserrat amb el sol ixent, i la data en llatí "XXV - MARTII - MDXXII", dia en què Ignasi, en la seva Vetlla d'Armes, l'oferí a la Verge Bruna. Porta gravada, també en llatí, la inscripció: "El Sant Pare Ignasi, a l'altar de la Benaurada Maria Verge, de Montserrat, deixà l'espasa aquí tancada"³⁹.

4.3. Capella de la Immaculada

La dona primigènia trepitjant el serpent i coronada d'estels

Maria, des de sempre, havia estat representada amb el fill en braços com a mare, sempre era el tron del seu fill. Però la iconografia fa els seus girs.

El barroc començà a prioritzar Maria com la dona ideal, la *dona original*, perfecte, lliure de tota màcula. Santa Maria és interpretada des del primer i des de l'últim llibre de la Bíblia. El llibre dels *orígens* (Gen 3,15), on la dona trepitja el serpent que vol malmetre la història dels humans, i el llibre de la *culminació* (Ap 12,1), on la Dona venç, definitivament, la invencible força dels imperis, que al llarg de la història han volgut malmetre el món de Déu, i que per això ha estat coronada. "Tota pulchra, et macula originalis non est in te" (es llegeix al damunt del temple de les imatges de la capella de la Immaculada).

Aquesta és la iconografia que Joan Flotats segueix.

Les espiritualitats que neixen del Vaticà II (1962-1965) han preferit tornar a representar Maria amb el seu fill en braços, com a mare, dona del poble. L'han baixada de les alçades celestials a la fressa i contradiccions del dia a dia dels humans.

a) La Immaculada de Joan Flotats

Al mateix temps que es feia l'altar de St. Ignasi, que s'inaugurà primer, comencen les capelles de la Immaculada i de St. Josep (1885-1886).

³⁶ És una relíquia que gaudeix d'important credibilitat històrica. RIERA, pp. 25-26.

³⁷ La resta de membres de la Junta eren: Macari Goferichs, Francesc de Paula Molins, Pere Mañac, Francesc de Paula Colldeforns i Joaquim Soler.

³⁸ LOP, M. *Records Ignasians a Barcelona*, pàgs. 58-59 (Barcelona 2005)

³⁹ CREIXELL. *San Ignacio de Loyola, gloria pòstuma*, pàg 413 i ss.

Posteriorment, fou col·locada a la cripta on es veneraven múltiples relíquies. Actualment, torna a estar a l'altar de St. Ignasi. L'urna ha passat per modificacions: la data que porta actualment diu en castellà: "25 Marzo 1522 – 25 Marzo 1922", i no conserva la inscripció gravada explicativa. Nosaltres no hem sabut trobar cap explicació o reproducció antiga de l'urna que ens permeti ajustar més les comparacions.

El cronista del 1888-1889 fa una exultant descripció de la imatge de Joan Flotats: “Maria concebuda sense màcula, d'alçada natural, vestida de blanc i de blau, amb rostre de rara dolcesa, trepitjant amb el peu l'infernial serpent. És de tanta perfecció que tots els qui venen al nostre Temple consideren que és la més pulcra de les imatges”.

Està en el bell mig d'un templet que era de fusta daurada (l'actual, d'alabastre, es posà el 1947 en ocasió del Congrés Marià Internacional⁴⁰). A banda i banda, dos dels sants jesuïtes joves, Lluís Gonzaga i Estanislau de Kostka. Les faccions del rostre dels dos joves, a les fotos que en conservem, tenen una vigoria que no ens sembla apreciar en les còpies que tenim actualment. **(Làmines 20-21)**

Tota l'obra es feu gràcies a col·laboracions diverses, especialment de Dorotea de Chopitea.

La Immaculada de l'església del Sagrat Cor ha estat durant uns 125 anys el punt de referència dels joves de les Congregacions Marianes, fins que les Congregacions es traslladaren al que seria el Fòrum Vergés.

b) La imatge actual de Carles Flotats

Quan els jesuïtes foren dissolts el 1932, uns congregants aconseguiren emportar-se la imatge de la Immaculada que amagà la família del Sr. Rómulo Zaragoza, però malauradament no s'aconseguí salvar.

Després de la Guerra, ben aviat (2.12.1939), el congregant Camps Arnau en feu una còpia exacta⁴¹. (De tot plegat en parlarem més detalladament en el seu moment). Tanmateix, la que actualment es venera és de Carles Flotats tal com està signat a la seva peanya.

4.4. Les altres imatges de Joan Flotats

- Capella de St. Josep (quedà enllestida el 1888-89), amb les imatges de Sant Josep, Francesc de Borja⁴² i Pere Claver.
- Els dos àngels que hi ha al fris dels sants jesuïtes (foren posats el 1890-1891), són les dues úniques imatges originals que es conserven a l'interior del Temple.
- La imatge de Sant Francesc Xavier, en la capella entre Sant Ignasi i el Sant Crist⁴³.
- La imatge de marbre d'Ignasi de Loiola, que presidia el patí de St. Ignasi (1896-1897).
- El gran alt relleu de St. Pere Apòstol (on actualment hi ha la imatge del Sant Crist). Fou consagrat, amb els de la Cripta i St. Xavier, el 1916. **(Làmina 22)**
- Capella del Sant Crist (1891-1892), fou sufragat per Dorotea de Chopitea i les seves filles.

⁴⁰ HD 1947,

⁴¹ Congregación de la Inmaculada. Anuario 1939-1940, pp. 18-19 i 270-272.

⁴² La imatge actual es d'Alonso Rodríguez, posada després de la Guerra Civil.

⁴³ Informa el Diari de la Casa, 16.09.1913. Per altra banda, de les imatges originals de Sant Francesc Xavier i del Sant Crist no n'hem aconseguit document concret que ens permeti l'atribució a Joan Flotats, més que l'afirmació global que les imatges de l'església eren de Joan Flotats.

5. L'ORGUE ROMÀNTIC MÉS ANTIC, EN FUNCIONAMENT, DE CATALUNYA⁴⁴

Hem parlat fins ara d'arquitectura, pintura i escultura. Però en aquesta església cal sumar-hi un quart element definitori: la música de l'orgue que potencia els altres tres elements.

Es tracta d'un orgue romàntic, propi de l'època en què es va construir el temple, que emula la sonoritat i les dinàmiques de l'orquestra simfònica, des del *pianissimo* més subtil, fins al *fortissimo* més abrupte, com experimenten gratament els assistents a les celebracions litúrgiques, quan el so de l'orgue omple totes les raconades del temple, donant una nova vivesa a tota la nau. Els nostres organistes aconseguen treure tota la riquesa als seus registres, malgrat que en els moments actuals una bona part estiguin deteriorats, tot esperant una restauració a fons.

a) Amezua, un orguener d'Azpeitia, la terra d'Ignasi de Loiola.

S'encomanà el 1890 a l'orguener basc Aquilino Amezua, després d'haver sol·licitat tres pressupostos diferents de 15, 25 i 35 mil pessetes. S'aprova el de 25 mil, atesos els finançaments previstos. Tanmateix, el pressupost definitiu que presentà Amezua pujà a 35 mil; la diferència l'hagué d'absorbir la Comunitat. El maig del 1892 va començar la instal·lació i el 7 de novembre ja funcionava.

L'instrument va ser costós, atrevit i innovador en la seva concepció i d'una altíssima qualitat. Els organistes que foren convidats al seu examen i aprovació, com estava estipulat en el conveni, estimaren que era magnífic, segurament un dels millors del seu gènere fets fins al moment a Barcelona.

Aquilino Amezua Jáuregui (Azpeitia 1847 - Sant Sebastià 1912), és tingut com el constructor d'orgues més important d'Espanya, de finals del XIX i principis del XX. Pertanyia a una arrelada nissaga orguenera: els seus avi i pare i altres dos germans eren de l'ofici. Es formà en els tallers familiars i amplià estudis a França, Anglaterra i Alemanya. Els estudis adquirits l'orientaren a l'*orgueneria romàntica*⁴⁵.

Després de realitzar l'orgue del Palau de Belles Arts de l'Exposició Universal de Barcelona (1888), el primer orgue amb finalitats no religioses d'Espanya⁴⁶, els jesuïtes li encarregaren per a l'església de Casp un "gran orgue pneumàtic, sistema Barker, amb dos teclats de mans, de 56 notes cadascun, del do greu al sol agut, i un altre de pedals, de 27 notes, del do al re" (com titula Amezua el seu projecte).

Un gran orgue que tenia originalment 1.560 tubs, distribuïts en 26 registres, disposats en dos

⁴⁴ HD 1892-1893. L'AHSIC conserva els documents del pressupost, contracte i factures d'Amezua (1891 i 1892). També hem consultat les dades històriques que ofereixen els projectes de rehabilitació de l'orgue dels orgueners Gerhard Grenzing (2018) i Albert Blancafort (2020).

⁴⁵ En tornar, primer s'instal·là a València, però el 1881 obrí el taller a Barcelona. Feu múltiples orgues a Espanya, Amèrica Llatina i Filipines. A Barcelona, a més del de l'església dels jesuïtes, realitzà l'important orgue de l'Exposició Universal, en el Palau de Belles Arts (1888), de quatre teclats manuals, pedal i quasi 70 jocs, el primer orgue amb dedicació no litúrgica a Espanya. També construí el del Palau Güell amb dos manuals i pedal (1890-1892, que el 1936 perdé bona majoria dels tubs i avui està del tot canviat).

⁴⁶ Important orgue, de quatre teclats manuals, pedal i quasi 70 jocs. El 1942 desaparegué quan s'enderrocà el Palau per construir els Jutjats (fa pocs anys també enderrocats).

mobles a banda i banda del primer cor. Els tubs corresponents al pedaler quedaven repartits a la paret del fons. Els cantants se situaven al voltant de la consola.

Aquests mobles els treballà amb una estètica que repeteix els motius arquitectònics bizantins de l'església, i que queden coronats per una cresteria rematada per capitells. El projecte presentat per Amezuza té cura de detallar la qualitat de les fustes que utilitzarà a cada lloc: roure, pi de Flandes, caoba, cedre, faig i banús. **(Làmina 23)**

b) Reformes diverses. En espera de restauració a fons

Entre el 1950 i 1957 es va fer una ampliació i redistribució de registres que s'ubicà al segon cor. El nombre total de tubs passà a 2.300. Aquesta ampliació va resultar ineficaç i actualment està fora d'ús⁴⁷.

6. LA CAPELLA DEL SANTÍSSIM, OBRA D'ENRIC SAGNIER

Aquest capítol, ha procurat explicar la construcció de l'església entre el 1881 i el 1900. En alguns moments, excepcionalment, ha hagut de parlar de reformes i adaptacions posteriors.

No ha descrit la gran obra pastoral i litúrgica que el temple ha possibilitat tot al llarg d'aquest segle i mig. Ho farà en els capítols següents. Tampoc no ha avançat les diverses innovacions que s'hi han anat fent després del 1900.

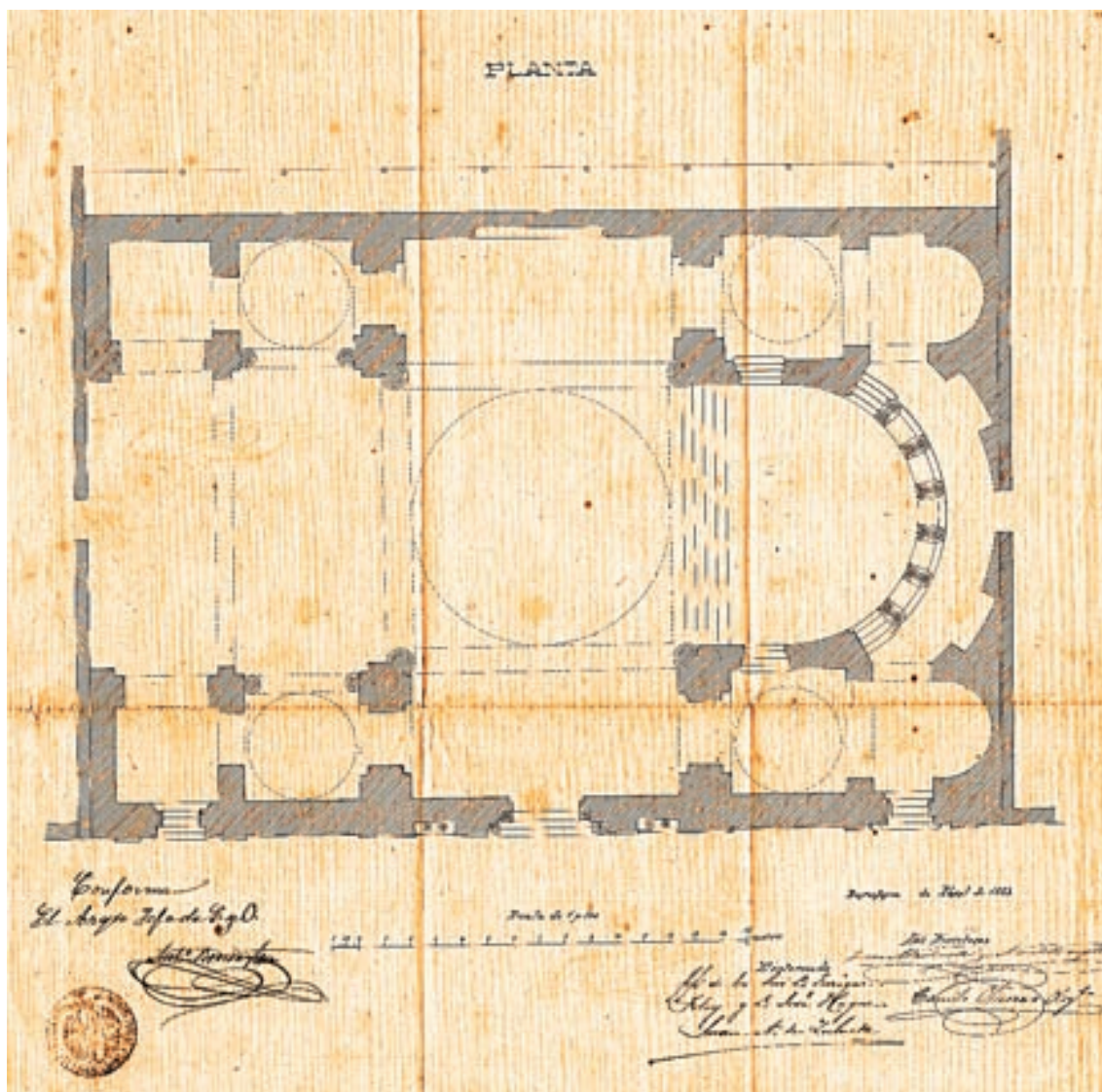
Tanmateix volem deixar constància, ja en aquest capítol, de la *Capella del Santíssim*, obra d'Enric Sagnier⁴⁸, situada al fons del Temple, feta poc abans de la Dissolució de la Companyia el 1932. Calia crear un espai més reservat per a la pregària, la visita al Santíssim, per a rebre la comunió fora de la missa, i per a celebracions amb grups més petits. S'acondiciaren uns espais que utilitzava el Col·legi, i Sagnier dissenyà una capella modernista, sòbria i severa, alhora que rica gràcies a l'enteixinat simulant fusta, el mosaic del sol, la qualitat de la fusteria dels bancs, les finestres al carrer de Casp, i sobretot la gran vidriera oberta al patí del Col·legi. Un espai recollit i ben il·luminat. **(Làmina 24)**

⁴⁷ Vegeu detall a la web de l'Associació Catalana de l'Orgue: <https://www.acorgue.cat/orgues.html> (Orgue de l'Església del Sagrat Cor, informació d'Hèctor París).

⁴⁸ Enric Sagnier, des de la mort de Joan Martorell, com hem dit, era l'arquitecte de l'Església.

Làmines 1-2. El bizantinisme on s'inspira la nostra església es fa palès, en bona part, en la magnificència de cúpules i vitralls. Tanmateix, J. Martorell defuig l'*horror vacui* bizantí i fa lluir la noblesa de la pedra lleugerament esculpida.

Làmina 3. Projecte presentat a l'Ajuntament l'abril de 1883, amb les firmes de l'arquitecte J. Martorell, del seu adjunt C. Oliveras, de l'apoderat Zulueta en nom dels dos propietaris els jesuïtes anglesos Foley i Ha-gué, i el "conforme" de l'arquitecte en cap de l'Ajuntament Constitucional.

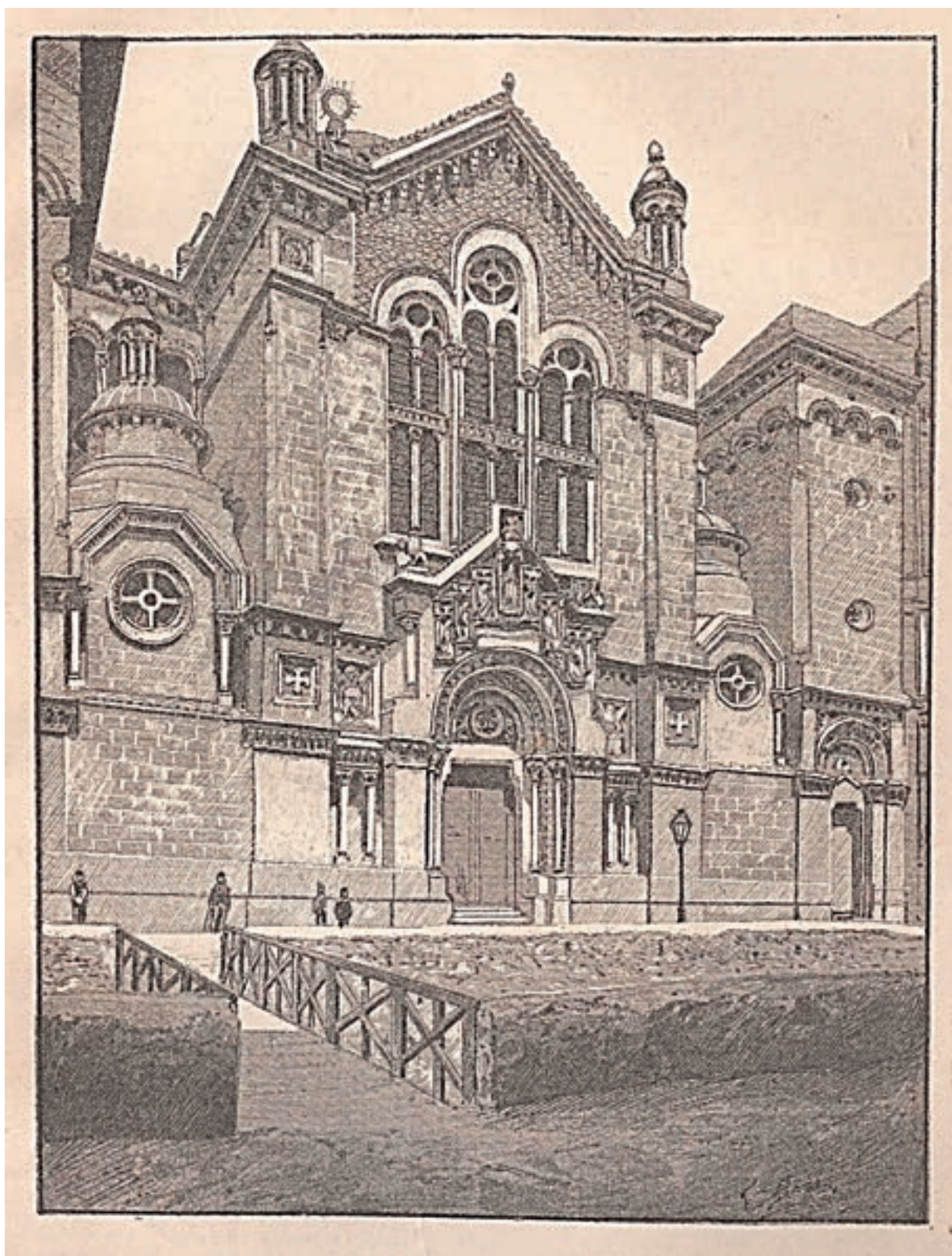
Aquest segon projecte proposa un temple *paral·lel* al carrer de Casp (no *perpendicular*, com havia proposat Soriano en el primer projecte). L'entrada no serà pel fons del temple, com és habitual, sinó pel lateral. Tres naus, gran cúpula central i quatre laterals. Absis definit per sis parells de columnes amb deambulatori.

Làmina 5. Foto del presbiteri (ca. 1900). Llevat de la nova imatge del Sagrat Cor d'Enric Monjo i de les adaptacions per la reforma litúrgica del Vaticà II, la resta es conserva fonamentalment igual.

Làmina 6. El Pantocràtor de l'absis presentava el Fill. La cúpula presenta novament el Fill, ara Anyell immolat, en l'apoteosi de la Nova Jerusalem. La visió de l'Apocalipsi el contempla envoltat dels quatre evangelistes, dels set àngels que amb la trompeta convoquen tot el món, i dels vint-i-quatre ancians. Tots ells sobre els murs de la ciutat definitiva de Déu.

Làmina 7. Dibuix de la Revista Popular (1888, 2, p. 355) que amb molta precisió ens ha guardat la façana de l'Església. Al davant, el pont sobre la riera d'en Malla que facilita l'accés a l'Església, obra de Pere Bassegoda. (La porta lateral dreta quedà cegada en construir-se la capella de St. Josep a l'absis lateral dret).

Làmines 8. A la porta principal de l'església es presenta ja el missatge del Temple. El Crist, Sagrat Cor, adorat pels àngels de Déu i envoltat dels quatre evangelistes. En l'escultura intervingueren Eduard B. Alentorn i Joan Flotats. (Lamentablement, la gran vidriera està protegida per la banda de fora amb vidres esmerilats que no permeten lluir els vitralls).

Làmina 10. Dibuix detallat de Joan Martorell. Es realitzà pràcticament tot com estava projectat, no es feren els dos campanars laterals i es simplificà la cúpula.

Làmina 11. El Pantocràtor presideix el Temple, al seu dessota es llegeix: “quan fa entrar al món el seu Primogènit diu: Que l’adorin tots els àngels de Déu”.

Làmines 13-14. A dreta i esquerra de l'absis, dos grans plafons laterals proposen la història de l'espiritualitat del Sagrat Cor, que el Temple vol testimoniar.

Làmines 15-16. Imatge del Sagrat Cor que es col·locà el 1885, obra d'Eduard B. Alentorn, i imatge actual feta per Enric Monjo. La primera està coronada per un dossieret. L'una i l'altra amb els seus propis accents, amb mantells diferents i amb tractament distints dels braços i rostres. La de Monjo té 3,30 m d'alçada.

Làmines 17-18. Altar de St. Ignasi inicial amb imatge de Joan Flotats. Altar actual amb la imatge firmada per Carles Flotats. Es pot apreciar també la diferència de la pintura superior original, de Joan Canudas, amb l'actual.

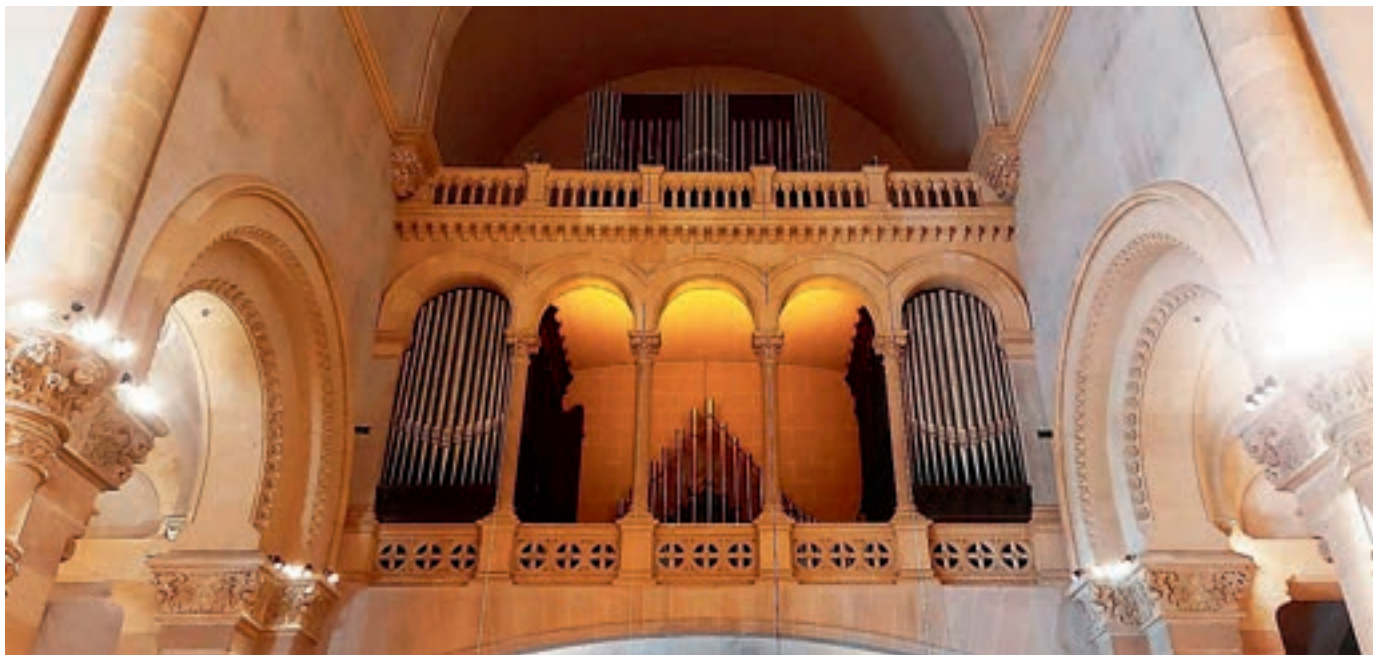
Làmina 19. Després de la dissolució dels jesuïtes (1932), l'església fou convertida en magatzem de l'Ajuntament. Aquesta fotografia ens permet veure que l'altar de St. Ignasi fou desmuntat. Possiblement sigui dels primers temps, car les cadires encara estan ordenades i l'altar es veu amb sagrari i mantells; en canvi els púlpits, de dreta i esquerra del presbiteri, han estat ja retirats. (Arxiu Nacional de Catalunya).

Làmines 20 -21. Esquerra, imatges originals de Joan Flotats. Dreta, altar actual, amb la imatge de la Immaculada firmada per Carles Flotats. Es pot apreciar la similitud de les dues imatges de la Immaculada. Els rostres dels sants, Lluís i Estanislau, semblen tenir més vigoria a l'original.

Làmina 22. La capella de St. Pere (on actualment hi ha el Sant Crist). L'altar fou consagrat el 24.05.1916. El gran relleu és de Joan Flotat, amb disseny de Martín. Coronas. St. Pere, amb vestes pontificals i les claus apostòliques, imparteix la benedicció "urbi et orbe", envoltat de cinc imatges de les cinc parts del món. Al damunt dos àngels porten la triple corona papal. (H.D. 1915-1916. Foto ARXIU MAS).

Làmina 23. L'orgue s'encomanà a l'orguener Aquilino Amezuza (basc d'Azpeitia). Estava llest el novembre del 1892. Atrevit i innovador en la seva concepció i d'una altíssima qualitat, els organistes que foren convidats al seu examen i aprovació, estimaren que era magnífic, segurament un dels millors del seu gènere fets fins al moment a Barcelona.

Làmina 24 . Capella del Santíssim situada al fons del Temple, en espais que eren del Col·legi. Disseny d'Enric Sagnier, construïda no massa abans de la Dissolució de la Companyia de 1932. El presbiteri, amb la seva gran vidriera, ja no es refeu en la restauració dels anys quaranta del s. XX. (ARXIU MAS)

4.

JOVES UNIVERSITARIS, PROFESSIONALS, INDUSTRIALS I DEL COMERÇ

EL P. LLUÍS I. FITER I LA CONGREGACIÓ DE LA IMMACULADA I ST. LLUÍS (1886-1902)

Dèiem al capítol anterior que l'església del carrer de Casp 27 és una petita joia del premodernisme barceloní.

Ara ho amplièm explicant que en ella hi estava erigida la Congregació de “joves universitaris, professionals, industrials i del comerç”. Una altra “joia” del tombant de segle XIX-XX, on s’emmirallaren moltes Congregacions Marianes de Catalunya, la Península, Europa, i fins i tot d’Ultramar.

El P. Lluís Ignasi Fiter i Cava va rebre el 1886 la direcció d’una petita Congregació de joves que rondava els seixanta membres, en morir, als seus cinquanta anys el 1902, sumava quasi 1.500 congregants. Les cròniques sovint ens parlen de l’església de Casp plena de gom a gom amb 800 joves congregants (que amb les nostres mesures d’aforament no veiem com s’hi encabien...!).

Eren èpoques difícils, de creativitat i noves fronteres, de confrontacions i resistències sovint agressives, entre antic i nou règims. Estaven canviant molts paradigmes polítics, socials, econòmics, religiosos...

El P. Fiter (que en la seva joventut, alhora que advocat, havia estat un ardent activista polític, orador i periodista) lluità perquè en el si de la Congregació no es fes, ni es parlés de política, en una societat on els partits catòlics estaven ben dividits i enfrontats. Des d’aquesta llibertat i respecte, segurament, un bon estol de Congregants assolirien més tard, llocs d’alta responsabilitat en partits polítics d’ideologia diversa.

Tanmateix, en aquell tombant de segle, entre l’exili i il·legalització dels jesuïtes (1868) i la Setmana Tràgica (1909), la Congregació respirà, més d’un cop, accents que s’acostaven a les postures integristes d’aquells dies, talment com la mateixa Companyia i l’Església.

- 1852 Fiter neix a la Seu d'Urgell
- 1871 Als 20 anys advocat i activista polític
- 1873 Entra al Noviciat d'Andorra
- 1878 Creació de la Congregació de joves a l'església del Bonsuccés
- 1882 En construir-se el nou edifici, la Congregació passa a Llúria
- 1884 Fiter ordenat prevere
- 1886 Fiter nou director, rep una Congregació d'uns seixanta joves
- 1887 Es crea un Catecisme a la cripta de la Sagrada Família, prehistòria del Centre del Clot
- 1890 A la Congregació es crea l'*Acadèmia*
Aviat es subdividirà en les seccions: Catalanista, Filosofia, Medicina i Farmàcia, Literatura i Crítica Històrica, Dret, Belles Arts, Musica, Taquígrafia, Llengua anglesa i Alemanya, Enginyeria
- 1891 Al cap de cinc anys els congregants sumen 510 (412 són numeraris)
Inauguració del "Centre de Nta. Sra. del Carme i St. Pere Claver per a Obrers"
- 1894 "Peregrinació Obrera" a Roma, hi assisteixen congregants i obrers
- 1896 Creació de "Socors Mutus per a Socis del Centre Dominical St. Pere Claver"
- 1899 Inauguració dels nous locals del "Centre Obrer" (c. València 680)
- 1900 Comencen les Escoles del Clot
Participació en el Congrés d'Universitaris Catòlics (Roma)
- 1902 Els congregants sumen quasi 1.500 (835 són numeraris)
Decés del P. Fiter (9 nov.)

1. EL P. LLUÍS IGNASI FITER I CAVA (1886-1902)

“Restaurador de les Congregacions” (*Marianarum Sodalitatum Restitutor*)¹, és el qualificatiu que es llegeix a l’urna amb les despulles del P. Fiter a l’església de Casp, a la capella de la Immaculada, traslladades aquí el novembre de 1942. Havia rebut una Congregació del tot esmorteïda (1886), amb una seixantena de joves²; al cap de setze anys, quan morí (1902), en sumava 1.459³, amb una empena i projecció espiritual, social, intel·lectual i eclesial d’enorme vàlua. **(Làmines 1-3)**

Fou molt curós en la selecció dels congregants, no volia un grup d’amics, sinó una generació nova de catòlics pràctics, valents i instruïts. Tractava els joves amb dignitat i amor, no amb indulgència. Va saber unir en ells l’espiritualitat pregona (freqüència dels sagraments, devoció a Maria, Exercicis Espirituals, seguiment personal, etc.), amb activitats socials i religioses variades (catecismes, visites a hospitals, creació de centres obrers) i la implicació dels joves en el diàleg intel·lectual formant part de les diverses seccions de l’*Acadèmia* (Filosofia, Literatura, Medicina, Llengua Catalana, etc.) que la Congregació anava creant. La seva manera de ser i fer era estar present en tot, conèixer-ho tot, mantenir l’autoritat de Director, i al mateix temps donar tota la responsabilitat, iniciativa, creativitat i emprenedoria als seus joves.

1.1. Vidal i Barraquer, Puig i Cadafalch, Trias i Giró, Jacint Verdaguer, Gispert i Serra, Bultó, Figueras...

Només que fullegem pel damunt els quatre primers Anuaris⁴, quedem sobtats per l’aplec de joves, universitaris o del comerç i indústria, des dels setze anys, que s’hi compten. En destriem només uns pocs noms com a exemple:

- *Francesc d’Assís Vidal i Barraquer*, estudiant de dret (futur cardenal de Tarragona, exiliat després de la guerra civil, de la família dels oftalmòlegs i neuròlegs Barraquer);
- *Josep M. Puig i Cadafalch*, cursant les carreres d’arquitectura, ciències físicomatemàtiques i belles arts (preuat arquitecte modernista, futur segon president de la Mancomunitat)⁵;

¹ “Dintre i fora d’Espanya era reconeguda com una Congregació model que calia imitar”. REVUELTA III, p. 528. Això li valgué el títol de “restaurador de les Congregacions Marianes a Espanya i Amèrica”, vegeu, per exemple, ALEGRE, pp. 15 i 16.

² RUIZ AMADO, p. 109.

³ Entre congregants numeraris, supernumeraris i honoraris. Ho anirem desgranant tot al llarg d’aquest apartat.

⁴ Els *Anuaris* de 1887-1888, 1889, 1890 i 1891 que recullen la vida de la Congregació dels cinc primers cursos de l’etapa de Fiter com a Director.

⁵ Val la pena guardar la dada que també Enric Prat de la Riba (primer president de la Mancomunitat), als seus 21 anys fou “aspirant” de la Congregació i formà part de l’*Acadèmia* (1890), mentre estudiava dret. No hem sabut localitzar el seu

- *Joan de Déu Trias i Giro*, ja catedràtic de dret internacional (pare de la nissaga Trias de Bes);
- *Els germans Carles i Luís Zulueta i Escolano*, el primer estudiant de dret que morí jove, l'altre futur ministre d'afers exteriors, nomenat per Azaña, (fills del Zulueta que gestionava els afers econòmics dels jesuïtes, com hem vist al cap. 1, i nets de l'Escolano director del Banc de Barcelona que amb Manuel Girona van fer el préstec per a la construcció dels edificis de Llúria i Casp);
- *Els germans i cosins Figueras i Sagués i Figueras i Farnés* (de la torre Figueras que Gaudí els construï a Bellesguard, del món de la indústria alimentària els primers, i del tèxtil els segons)⁶;
- *Francesc Bultó i Sert*, advocat i químic (pare de l'enginyer i corredor de motos Paco Bultó, creador de les motos Montesa i Bultaco);
- *Gustau de Gispert i Serra*, advocat (net de Dorotea de Chopitea i pare d'Ignasi de Gispert, Conseller de la Generalitat i avi de Núria de Gispert, presidenta del Parlament);
- *Joan Flotats i Galtes* (fill de l'escultor de les imatges de l'església de Casp, i germà del també escultor Carles, que després de la guerra civil en reparà algunes);
- *Santiago López i Díaz de Quijano*, prefecte de la Congregació, enginyer, del comerç (fundador de la Universitat i del Seminari de Comillas, a Santander, i cosí del segon Marqués de Comillas);
- *Guillem de Plandolit i Plandolit*, estudiant de dret (de la família andorrana que cedí una casa per al noviciat jesuïta el 1870, on hi fou novici el P. Lluís I. Fiter, cf. infra);
- *Mn. Cinto Verdaguier*, des del primer moment congregant "honorari", ben actiu en diverses activitats espirituals i acadèmiques de la Congregació.

En aquests cinc anys inicials, el grup de 60 joves del moment en què el P. Fiter va rebre la Congregació (1886), ha passat a 510 (1890)⁷: un gemat estol de joves universitaris i del comerç, bona representació d'una part del catolicisme barceloní. L'*Anuari* dona el llistat complet dels estudis i professions⁸. (Làmina 4)

N'extraïem algunes dades. *Dels estudiants*, 127 estan cursant dret, 24 medicina, 18 ciències, 13 farmàcia, 17 enginyeria (industrial, agrònoma, mines), 12 són alumnes del seminari, etc. / *Entre els joves professionals*, 3 són catedràtics, 13 tenen el títol de doctors (teologia, dret i medicina), 22 advocats, 18 enginyers, etc. / *Joves del món del comerç, indústria, propietaris i altres professions*: 198 congregants.

Són els fills de la nova burgesia de l'Eixample que està vigoritzant una Barcelona en expansió econòmica, cultural i política. A la Congregació volen viure la seva fe cristiana i tonificar-la espiritualment i intel·lectualment, en èpoques en què la tradicional "fe del carboner" ja no basta a aquests universitaris. La Congregació els farà també sortir del seu confort social i els portarà a fer-se presents entre els més necessitats de la societat, en els hospitals, presons, barris llunyans dels seus entorns burgesos. Cada diumenge hi acudiran, a vegades per trajectes no gens fàcils en els extraradis d'aquella ciutat. Llur implicació i responsabilització els farà estimar molt de cor persones socialment ben distants, i comportarà la creació, en les perifèries barcelonines, de centres socials que han estat i són rellevants fins avui dia.

registre en catàlegs posteriors. Tanmateix, SAYRACH, Manuel. *Pas a pas, camí de l'alba: "memòria" de l'Acadèmia de Llengua Catalana*. (Barcelona 2007), diu a la p. 37: "El jesuïta (Fiter) era un home ben relacionat amb les grans personalitats catalanes, com Prat de la Riba, Torras i Bages, Jacint Verdaguier..."

⁶ Oncles avis i avi (en Francesc de P. Figueras i Farnés) de qui escriu aquestes pàgines.

⁷ Numeraris 412 (dels quals 56 aspirants), supernumeraris 33, honoraris 65 (inclou els que s'han anat casant). *Anuari* de 1891, p. 44.

⁸ Les dades corresponen a 31.12.1890. *Anuari* de 1891, p. 44.

Som en una època de conflictivitat en què l'Església se sent menyspreada i perseguida (ho hem vist tot al llarg d'aquestes pàgines) i aquest estol de joves catòlics, de vàlua, emprenedors i amb bona formació intel·lectual, estarà a la palestra de la defensa i de les reivindicacions de l'Església.

1.2. “Pare Provincial, vol una Congregació de primera, de segona o de tercera?”

Era la primera feina que la Companyia encomanava al P. Lluís Ignasi Fiter acabats els seus estudis i la seva Tercera Provació, i li demanava que la compaginés, com feren els anteriors directors⁹, amb altres activitats pastorals, també de força interès. De fet, aquella era una Congregació petita que donava poca feina, amb una seixantena de congregants com hem dit. S'ha fet famós el diàleg entre el jove Fiter i el seu Provincial: “Pare Provincial, vol una Congregació de primera, de segona o de tercera?... Si la vol de primera, cal que m'alliberi de tot altre ministeri”. Aleshores el Provincial li contestà: “Doni'm una Congregació digna de Barcelona i jo el dispenso de tota altra ocupació”¹⁰. La Companyia apostà per aquell jove jesuïta, que des d'ara es dedicà amb exclusivitat a promocionar la Congregació Universitària de Barcelona.

Fill de la Seu d'Urgell (1852), on el pare era advocat i fiscal, el tercer de 10 fills¹¹, la família es traslladà a Manresa (1860) cercant millor escola. Alumne des del 8 anys del Col·legi jesuïta de la capital del Bages, devia ser un adolescent força entremaliat car, per aquesta mena de motius, li ajornaren tres anys l'admissió a la Congregació Mariana¹², de la qual emperò després en fou secretari. A disset anys començà dret a la Universitat de Barcelona, que acabà amb vint anys (1871), exerceix d'advocat primer a Manresa i ben aviat a Barcelona, on s'estableix al carrer Ataülf. De seguida el veiem fet un activista polític apassionat i aguerrit que disputa en tertúlies i cafès i escriu articles mordàços en periòdics clandestins, en defensa i a favor de la integritat catòlica¹³. Hagué d'acceptar la prohibició del seu pare de militar oficialment a les files del carlisme. Fins i tot, fou adient en algun moment que, per prudència, s'exiliés a França, on justament trobà joves jesuïtes estudiants a l'exili, alguns dels quals condeixebles seus al col·legi a Manresa.

Aviat es descobrí cridat a la Companyia de Jesús. Visità al P. Fermí Costa a la petita Comunitat de tres jesuïtes al c. Sant Honorat. En els seus apunts personals recordava més endavant, que fou el capvespre del 14 de gener de 1873 i que el seu desig era que no l'acceptessin...! Entra al Noviciat a 21 anys (7.5.1873), que en aquell moment era a Andorra la Vella, a una casa dels Plandolit¹⁴. Abans de d'entrar-hi, diuen els seus biògrafs, fumà el darrer havà. Amb la seva gran devoció a Maria i la seva capacitat històrica, s'encarregà d'escriure el que va resultar ser el primer llibre que tenim sobre la

⁹ Els directors havien anat canviant massa sovint, rarament hi romanien més d'un any. Homes de molta vàlua però amb múltiples tasques pastorals: Sebastià Esparza (1879 i 1880), Salvador Raventós (1880), Leonard de la Rúa (1880-1882), Agustí Cabré (1882), Josep M. Lasquibar (1882), Antoni Goberna (1882-1883) i Celestí Matas (1883-1886).

¹⁰ RUIZ AMADO, p. 109.

¹¹ A més de Lluís, dues filles foren monges i un altre dels nois, capellà. ALEGRE, p. 40

¹² RUIZ AMADO, p. 7. ALEGRE, p. 25.

¹³ Especialment als diaris carlins *El Eco del Bruch*, setmanari politicosatíric, amb articles en català i castellà, editat a Manresa entre el 1869 i 1873 i *La Convicción*, publicat a Barcelona entre 1870 i 1873. Deien de la seva feina que era “insigne per la gosadia en ficar-se a tot arreu i per la sagacitat per esbrinar-ho tot”. També havia escrit als inicis de la *Revista Popular* que dirigia a Barcelona el Dr. Sardà i Salvany.

¹⁴ Vegeu cap 1. epígraf 3.2.

Mare de Déu de Meritxell, patrona de les Valls d'Andorra, amb un català de gran bellesa, a cops èpica¹⁵. Al cap de quatre mesos, el Noviciat fou traslladat a una nova seu, un *chateau* de Dussède, a l'Alta Garona.

Va estudiar la filosofia a Veruela, l'etapa de mestret (dues vegades, abans¹⁶ i després de la filosofia) a Saragossa i la teologia a Tortosa. Fou ordenat prevere el 31.8.1884. Tornà a Manresa per a la seva Tercera Provació on, a més, se li encomanà tenir cura de la Congregació Mariana de la Santa Cova, tasca pastoral en què, precisament, no reeixí gaire...!

1.3. El P. Lluís Ignasi Fiter, als seus 34 anys, és enviat a Llúria a la Congregació de joves (1886)

Acumulava una forta experiència de la vida, coneixia els problemes de la joventut universitària i l'ambient de les classes mitjanes i burgeses i els mons de la lluita i debat polítics.

Els seus biògrafs el presenten com un homenàs, alt, cepat, gros (pesava 100 quilos), amb un esperit inquiet, dinàmic i infatigable. Alegre i bromista, exigent i perfeccionista, deia que volia “més congregants” i no “més nombre de congregants”. Els seus joves universitaris li deien afectuosament el “el canó del Kremlin” per la seva obesitat i per les esbroncades que deixava anar quan s'enfurismava. Els biògrafs afegeixen que fou molt estimat pels joves, els coneixia i tractava amb franquesa, es preocupava per llurs èxits i problemes, patia amb les seves afliccions, els calava en la seva fondària... I afegeixen que, no saps massa com, però s'assabentava de múltiples fetes i facècies dels congregants. Deien d'ell que era una “mare amb uniforme de coronel de cavalleria”¹⁷. “No es desdibuixà mai l'expressió infantil i a la vegada greu de la seva boca, acompanyada d'aquella mirada tendra i compasiva... sempre franca”¹⁸.

Dotà la Congregació d'unes seccions de pietat, de caritat i inquietud social i de formació intel·lectual que marcaren el futur de la Congregació de Barcelona, i des d'ella, múltiples Congregacions d'arreu. (Làmines 5-7)

2. ELS CINC PRIMERS ANYS (1886-1890)

¹⁵ *Historia y novena de Nuestra Señora de Meritxell... escrita per un novici de la Companyia de Jesús*. (Barcelona 1874). El 1921 se'n feu una segona edició, ja a nom de LLUÍS IGNASI FITER (Barcelona 1921). També quan feia filosofia a Veruela, continuant amb la seva activitat històrica, escriví: *Reseña histórica de la Imagen y Santuario de Ntra. Señora de Veruela* (Barcelona 1881).

¹⁶ La intensitat amb què es prengué el Noviciat el deixà molt fatigat. Acabà amb algunes depressions i malures molt serioses, per això abans de començar la filosofia a Veruela, passà a Saragossa on feu dos anys de “mestret” al Col·legi *El Salvador* (1875-1877). ALEGRE, pp. 54-55 i 60.

¹⁷ RUIZ AMADO, 166 i 168. Podeu ampliar sobre la seva afectuositat i exigència, en el capítol XV, pp. 156-168. Vegeu també els records del germà jesuïta que fou el seu estret col·laborador, CODINA, R., *El P. Luis Ignacio Fiter* a CEPA 1929, pp. 455-490, especialment pp. 462-464.

¹⁸ Benet de Pomés, *Anuari* 1903, p. 57 (intervencions de l'acte necrològic en homenatge del P. Fiter, 2.02.1903).

2.1. El frustrant primer acte de Congregació

El coratjós nou director va quedar ben decebut quan en el primer Acte de Congregació, el 3 d'octubre de 1886, “s’inaugura la Congregació amb *molt pocs* (transcrivim paraules seves). Estan acostumats a no ser puntuals, i els més fervorosos *creuen impossible*, que es pugui acabar amb aquest defecte...”. El nou Director va començar sense esperar que arribessin els tardans, i aquesta fou la primera lliçó d'exigència i seriositat. “Acabada la missa (continua escrivint Fiter), el P. Director puja amb els congregants a la sala d'actes del Col·legi per a la xerrada, alguns, *sense resistir en res*, marxen com de costum. La *plàtica* consisteix a dir que a partir d'ara hi haurà *plàtica*”¹⁹.

Els congregants van quedar sobtats d'un gir tan insòlit. Aquella Congregació “semblava més aviat una confraria de senyorets”²⁰ que en tenia prou amb unes poques devocions rutinàries i la missa setmanal, a la qual, tanmateix no eren massa fidels o puntuals.

El nou Director comença a posar seriositat a aquest grupet d'adolescents i joves, està guanyant la primera batalla, i aviat li agrairan. El diumenge següent a l'hora prevista només hi havia set congregants, però el P. Fiter va començar la pregària puntualment, mentre anaven arribant els altres, sorpresos de la puntualitat. El quart diumenge, 24 d'octubre, l'acte de Congregació començà ja amb 20 congregants, i a la xerrada hi assistiren tots... però “amb desordre i xivarri en pujar les escales” (escriu Fiter en els seus apunts), amb la corresponent reprimenda del P. Director²¹.

Començava un nou estil..., i va tenir l'efecte de promoure el retorn de congregants que n'havien quedat allunyats i de cridar-ne de nous. **(Làmines 8-9)**

2.2. Capteniment del nou Director: set trets definitoris de la nova etapa

Fiter es dedicà en cos i ànima als seus joves. La seva és una dedicació exclusiva. Formulem set trets essencials del seu capteniment²².

a. *Procurava conèixer molt personalment a cadascú*. “No estava a la defensiva dels congregants”, deia que només així es formava la joventut. Li calia, doncs, no deixar-se absorbir per la “gestió” de direcció de les activitats, que començaven a ser múltiples, per tal de dedicar gran part del temps a la trobada personal amb els congregants, individualment i en els grups.

b. *Demanava entrega decidida*, car “la Congregació no era un casino o lloc de passatemps”. Per això exigia quatre coses: la seriositat de l'assistència als actes de Congregació²³; la pietat ferma del

¹⁹ RUIZ AMADO, p. 112.

²⁰ REVUELTA, III, p. 531.

²¹ RUIZ AMADO, pp. 111-115, extreu i comenta notes escrites aquells dies pel mateix P. Fiter.

²² REVUELTA III, pp. 532-538.

²³ Per tallar la poca seriositat que la manca de puntualitat produïa, el 20.1.1889 la Junta decidí: “Considerant la junta directiva que l'esperit propi de les congregacions només és sosté amb la puntual assistència dels seus membres a les reunions que celebra la Congregació... va acordar per unanimitat que es pot procedir a l'expulsió del congregant que, sense

jove; la pertinença a les activitats altruistes de la Congregació (catecismes, hospitals, presons); l'activitat intel·lectual i crítica amb la participació en l'*Acadèmia*.

c. *Fomentava "pertinença" i sentit de cos...* Fins i tot no li semblava escaient la pertinença a altres associacions similars, sospitava que no sempre anaven a l'arrel espiritual de la fe. El clima de responsabilitat s'estenia al compromís econòmic. Un exemple: maldà per suprimir les quotes, que un cop abonades semblaven alliberar de responsabilitat, i s'establí un règim d'aportacions voluntàries²⁴.

d. *Formar cristians autèntics en la professió i per a la societat.* Amb conviccions, no simples devots; intrèpids i valerosos, amb ideals i energia. Per això calia harmonitzar fe, pietat, intel·ligència i responsabilitat social. Volia formar homes preparats per emprendre, amb criteris catòlics, la vida professional i les responsabilitats socials, empresarials o polítiques del seu medi.

e. *Caràcter exclusivament religiós, exclusió de la política.* Era època de divisió i de durs enfrontaments dels partits catòlics. Fiter es manté inflexible en la prohibició de parlar de política a la Congregació, que ocasionava divisió a tantes associacions catòliques²⁵.

La paradoxa és que indirectament preparava els congregants per la responsabilitat pública i la política. "Qui de jove havia estat un convençut carlí, no permetia mai la política a la Congregació, que jutjava font de discòrdia i pertorbació... De la Congregació en sortiren figures rellevants en tots els camps, inclòs, òbviament, el polític"²⁶.

f. *Pragmatisme i primacia de l'experiència.* No era el seu estil partir de "plans estratègics" preconcebuts, per bé que ell tingués molt clar l'ideal. En aquest mateix sentit, mai no es decidí a publicar el "Manual del Congregant" que tenia preparat²⁷.

g. *Plens poders al Director que atorgava plena confiança i iniciativa als directius.* La Junta General va aprovar per unanimitat (7.12.1890) que el Director elegís tots als càrrecs²⁸. De fet, aquesta ha estat sempre la manera d'actuar de la Companyia de Jesús per establir els seus superiors. Fins aleshores els congregants elegien entre la terna que presentava el P. Director, provocant els seus polítics i grups de pressió. Aquells joves, elegits, avalats i envigorits per un director que els coneixia molt personalment, que els donava tota la confiança, i que els defensava..., gaudiren d'una enorme

justificació, fa quatre faltes assistència a la comunió mensual reglamentària (siguin seguides o interrompudes), o sis seguides o nou aïllades en un mateix curs (a l'acte de Congregació setmanal)". *Anuari* 1889, p. 43.

²⁴ La Junta decidí privar-se de "recursos certs" i suprimir quotes que es cobraven a domicili, confiant-se així a la generositat de la Providència, de Maria i de St. Lluís. (Si algú, tanmateix ho preferia, se li continuaria passant la quota a domicili).

²⁵ El mateix Fiter ho comentava en carta al P. General Martín (1892), a propòsit de l'expulsió de dos congregants, a pesar de la seva vàlua, perquè feien propaganda política: "aquests senyors, feia temps, que desviaven, amb diferents motius i pretexts, als congregants..., procurant que ingressessin a la 'Joventut Catòlica', veritable avantsala de cert partit polític". REVUELTA III, p. 535, nota 235. ALEGRE, p. 166-167, comenta: "En esclatar les tristes discòrdies que debilitaren tant la força dels catòlics, a finals del s. XIX, la Congregació de Barcelona, com a nau ben regida per un sol pilot, passà la funesta tempesta, com poques altres institucions, sense avaries".

²⁶ SOLÀ, F. de P. *Diccionario Histórico de la Compañía de Jesús*. Epígraf Fiter.

²⁷ Ordenat i previsor, tenia preparat un "Manual del Congregant", però mai no es decidí a publicar-lo, com tampoc no publicà "Regles" de la Congregació. Anteriorment, la Congregació de Barcelona s'havia regit per les regles de la de Madrid, Fiter les deixà de banda i adoptà les normes, més genèriques, de les Congregacions Marianes. De tota manera, un director tan minuciós com ell, contínuament, des de l'experiència del dia a dia, concretava costums i normes que quedaven registrades en els llibres d'Actes.

²⁸ La proposició de la Junta havia estat madurada i preparada per Fiter i la Junta. Feta la proposició, el P. Director va dir que només l'assumiria si era acceptada unànimement, com així ho fou al moment. El Director va assegurar que en l'elecció dels càrrecs demanaria molt el consell de la Junta cessant i dels congregants antics. (*Anuari* 1891, pp. 66-67).

llibertat i creativitat, i de totes les facilitats per al seu tremp emprenedor, com evidencia l'envergadura de l'obra que els Anuaris mostren any rere any.

3. ELS TRES EIXOS DE LA CONGREGACIÓ²⁹

3.1. Primer eix: l' espiritualitat

Fiter fou un mestre espiritual. En l'escola de l'espiritualitat ignasiana, oferia una pietat sòlida i alhora tendre. Volia propiciar, com Ignasi, la “trobadura directa i personal” amb Déu³⁰, i és des d'aquí que preparava per a l'acció apostòlica, social i cultural. Enumerem alguns dels punts:

– L'*Acte de Congregació*, la trobada setmanal comunitària. L'Eucaristia³¹ palesava la centralitat de Déu, la “plàtica” que la seguia desgranava l'espiritualitat de la Congregació³². Tenia també les virtualitats de donar sentit de cos, promoure la trobada amical i ser punt d'informació de la vida de la Congregació³³. A l'Acte de Congregació setmanal s'hi sumava la comunió general cada mes³⁴.

– *Pietat personal sòlida i fervorosa*, com ho era la del mateix Fiter³⁵. En la tradició ignasiana aconsellava l'examen diari, la pregària amb els misteris de la vida de Crist, l'acompanyament espiritual, la freqüència de sagraments (missa diària, eucaristia, confessió), lectura espiritual. No totes aquestes pràctiques eren sempre fàcils al congregant, però l'atmosfera que volien crear era la de la trobada personal amb Déu i amb Jesús, sabent-se emparat per Santa Maria en la vida de cada dia a dia.

Per fomentar la pietat, es creà una secció, central a la Congregació, el *Laus perennis* (la lloança perenne). Entre altres diverses devocions tradicionals, organitzava el culte perpetu a la Immaculada (visites, per torn, davant el seu altar, sabatines, guàrdies d'honor) i mantenia un ciri encès davant les imatges de Sant Lluís i de la Immaculada, signe de la pregària i adoració dels congregants, sufragat

²⁹ Vegeu la “memòria” que presenta l'*Anuari* de 1889, pp. 29-44.

³⁰ Vegeu, per exemple, *Exercicis Espirituals*, n. 15.

³¹ Inicialment la trobada dominical es feia al primer cor de l'església de Casp (recordeu que encara no hi havia l'orgue), aviat han d'ocupar també el segon cor gràcies a la nova escala que s'acabava de construir, malgrat que tot seguit han de passar a l'església del Col·legi, per als actes ordinaris, i per a les comunions generals mensuals i actes extraordinaris, a l'Església.

³² Els temes de les “plàtiques” del període inicial foren: excel·lència i utilitat de la devoció a la Santíssima Verge; les veritats fonamentals del Credo; els avantatges que les Congregacions de Maria Santíssima reporten a llurs membres (protecció de Maria, indulgències amb què els sants pares han enriquit les congregacions, formació de catòlics pràctics), etc.

³³ Ja hem comentat la importància que li donava el Director i com en cercava la fidelitat. En arribar calia donar la targeta als zeladors que controlaven l'assistència. L'AHSIC conserva els llibres de les assistències des del 1890 fins a mitjans del s. XX. Vegeu també supra, nota 18. Podeu ampliar amb els detalls que dona el germà jesuïta Ramon Codina que fou vuit anys el seu adjunt, a *El P. Luis Ignacio Fiter*. CEPA, 1929, especialment p. 461.

³⁴ Recordeu que la Comunió freqüent, des de segles enrere, no era gens habitual, ni gairebé permesa, fins a l'època de Pius X (desembre 1905).

³⁵ RUIZ AMADO, *passim*. Especialment en els capítols sobre la seva formació jesuítica i en els darrers moments i la seva mort.

per ells mateixos.

– *Litúrgia i pràctiques comunes*. Especialment les dues “grans festes de família”, la festa gran de la Immaculada, i també la de St. Lluís. Es preparen amb tota mena de detall i amb vuit jornades de pregària (novena de la Immaculada) o amb sis (sisena de St. Lluís). A la diada de Sant Lluís de 1888, la missa solemne la presidí “el congregant de mèrit i il·lustre poeta català” Mn. Cinto Verdaguer, sempre molt present i actiu³⁶.

Participen de les litúrgies de l'Església de Casp: Nadal, Quaresma (per Carnaval “foren molts els congregants que assistiren a les funcions de ‘reparació’ i a les vetlles davant el Santíssim”³⁷), Setmana Santa (a vegades participen en la pregària de la comunitat jesuïta³⁸), Corpus (amb assistència a la processó de la diòcesi), novena del Sagrat Cor, etc.

– *Exercicis Espirituals*. En aquells temps sovintejava menys la proposta d'Exercicis retirats i acompanyats, era més habitual la forma d'*Exercicis predicats*. A l'església de Llúria s'oferien cada any, amb dues llargues meditacions diàries, al matí a primera hora, i a mitja tarda. Com a exemple, el 1889 (9-14.04) hi assistiren uns 300 joves, els Exercicis els predicà el P. Director³⁹.

– *Festa de la imposició de la medalla*. Dia molt esperat i viscut, quan l'aspirant queda inclòs en la Congregació i es “consagra” a Santa Maria. Els “aspirants”, havien de tenir un mínim de 16 anys, ser solters i viure a Barcelona, o a poblacions properes que permetessin la participació a la Congregació. L'augment constant del nombre, s'atribuïa en bona part al zel dels congregants per atraure a altres universitaris. Alguns anys calgué ampliar els dies d'imposició de la medalla⁴⁰. **(Làmina 10)**

3.2. Segon eix: Acció Social i apostòlica. Els primers cinc anys⁴¹

Un segon eix promou que aquests joves surtin de les seves zones de confort i coneguin i estimin altres persones i realitats: els nous barris obrers, els malalts d'hospitals i fins i tot la presó.

Era un objectiu múltiple: oferir catequesi en barris marginals i amb bosses de pobresa, on sovint es respirava anticlericalisme que combatia i rebutjava els catequistes; i oferir empara i beneficència en situacions de pobresa. De tot plegat anaren creixent centres socials, recreatius i culturals, i petites escoles, que sovint han evolucionat en importants centres educatius.

³⁶ *Anuari* 1889, p. 32. L'any 1890 (ho recull l'*Anuari* de 1891, p. 68), la missa solemne de la festa de St. Lluís la presidí el Dr. Sardà i Salvany assistit pels sacerdots Jacint Verdaguer, Gaietà de Barraquer i Manuel Ros, tots ells congregants honoraris o eclesiàstics.

³⁷ *Anuari* 1889, p. 32.

³⁸ El Dijous Sant de 1890, a l'església del Sagrat Cor, uns 60 congregants cantaren amb la Comunitat l'Ofici de Tenebres. (*Anuari* 1891, p. 68).

³⁹ *Anuari* 1889, p. 56.

⁴⁰ El dia de la Immaculada de 1887, el Provincial P. Capell la imposà a 26 nous congregants. En la festa de la Presentació (2.02.1888), Fiter la imposà a uns altres 22. El dia de Corpus (31.5.1888) novament Fiter incorporà 32 joves més. A la següent festa de la Immaculada (8.12.1888) el P. Carles, Rector, la imposà a 22 nous congregants.

⁴¹ Dades tretes de la *Memòria* que ofereixen els *Anuaris* de 1889, pp. 29-44; 1890, pp. 55-69; 1891, pp. 65-76, i que recullen la vida de la Congregació des d'octubre de 1886 a desembre 1890.

De retruc, aquests joves amb iniciativa, trobàvem uns espais on exercir la seva creativitat i lideratge, qualitats rellevants que encoratjava la Congregació.

Ja el primer Anuari publicat (1887-1888) ens parla d'una secció catequètica amb 26 catequistes, d'una altra de visita a l'Hospital de la Santa Creu amb 28 visitants i encara afegeix que 4 congregants visitaven la presó de Barcelona.

Ens deturem a presentar l'activitat, sovint fundant, d'aquests primers cinc anys.

a) El catecisme de la Sagrada Família, origen del Centre de St. Pere Claver del Clot

L'extraradi barceloní quedava molt lluny, psicològicament, geogràficament i socialment, del nou Eixample. Però "als nostres germans congregants, no els acovardien els obstacles i molèsties..., el lloc distant, les inclemències del temps, l'ordinari mal estat dels camins, les dificultats d'atraure els infants, la no fàcil disciplina..."⁴².

Al terme de Sant Martí de Provençals⁴³ es constituí (curs 1886-1887) el *Catecisme de la Sagrada Família*, a la cripta, acabada de construir, del que serà el Temple de la Sagrada Família. "El seu origen, com el de tantes obres catòliques fou... la resposta a dues escoles laiques establertes al barri", una de les quals d'un capellà renegat⁴⁴. Els congregants feren llargues passejades convidant els nens, fins i tot varen anar a l'escola del capellà que s'enfurià i escriví en contra d'ells en el seu butlletí⁴⁵.

A la cripta, a les set capelles laterals encara sense altars, s'hi posava cadascuna de les set seccions de nens. En els moments inicials la mitjana d'assistència era de 80 infants (1886-1887), al cap de cinc anys (1890), havia pujat a 300. En temps de penúria, el Catecisme repartia preuats regals: pollastres i dolços per Nadal, joguines per Reis, per Pasqua anyells i mones, castanyes per Tots Sants, etc.

En l'acte necrològic d'homenatge al P. Fiter (2.02.1903), el congregant Rafel Masó va imaginar poèticament la plaça de la Sagrada Família i la seva cripta. Extraïem alguns dels seus versos.

«Una plaça gran, plaça assolellada;

»Els noiets hi van al matí i a la tarda / Bruts de mans i peus i mocs a la cara / Juguen a saltar, juguen a amagar-se / Si avui són amics, l'endemà es barallen.

»Mentre van jugant, llur boca s'esbrava / Llença tres renecs per cada paraula / Pobrets infants! Renequen i canten! / Ramat infernal de pobres diables / D'ullets daurats i cabells de fada».

«Una cripta gran, poc il·luminada

»Diumenge al matí s'omple de quitxalla / Van endreçadets, roba aprofitada / Ja no és amb renecs amb què ara parlen / Verí d'escurçons, ara és mel rosada

⁴² Anuari 1899

⁴³ Municipi independent, incorporat a la ciutat de Barcelona el 1897, durant el període que historiem.

⁴⁴ REVUELTA III, p. 545; 547, nota 265: p. 550, nota 275. S'animava als nens a abandonar les escoles impies o protestants. Les hostilitats acompanyaren els primers anys i, ja evolucionat en Centre de St. Pere Claver, fou molt danyat durant Setmana Tràgica (1909).

⁴⁵ ALEGRE, pp. 147-151.

»Per cada renec, un *Déu vos Salve* / Feliços infants els que ara així canten / Deien tres renecs per cada paraula / De cabells daurats i d'ullets de fada»

La Congregació volia que els catequistes visquessin el seu servei amb 'mística' i els animava a conrear una vida interior forta perquè poguessin ajudar els infants. Al mateix temps els fornïa una essencial formació pedagògica.

Del catecisme de nens a la Sagrada Família naixerà el Centre de St. Pere Claver del Clot per a obrers, que s'inaugura el 20 de març de 1891⁴⁶.

El 1890 es crearen dos catecismes més, l'un al col·legi dels salesians del c. Floridablanca - Rocafort (amb 614 inscrits), l'altre a la parròquia de St. Pere de les Puelles. El total de catequistes que numera l'*Anuari* de 1891 és d'una cinquantena⁴⁷.

b) Visita a malalts d'Hospitals

Ja abans de l'arribada del P. Fiter, era habitual la visita dels congregants a l'hospital de la Santa Creu. Ara (1887), cada diumenge i festiu hi van 28 joves, que de seguida s'amplien a 42. Els malalts els esperaven. Els visitants passaven per les sales de dos en dos, donaven conversa, repartien un munt d'obsequis: roba, cigarretes, medalles i rosaris, revistes, fullets de propaganda catòlica, etc. Al mateix temps, els "auxilien en el retorn als seus pobles i els ajuden posteriorment en llurs propis domicilis... I el que és més de notar és que en alguns casos contribuïren perquè es confessessin, instruint-los amb paciència i constància fins a rebre els sagraments". Les normatives de la Congregació per als visitants deien: "cal acomodar-se a les disposicions de cada malalt, sovint convindrà no parlar-los de manera mística, són persones que viuen en el món i coneixen les seves festes i delectacions...".

La Memòria 1889 recull que van realitzar 1.172 visites. El gener de 1890 s'amplià amb els hospitals del Sagrat Cor i l'Asil de St. Joan de Déu. **(Làmines 11-12)**

c) Presó

A la Presó hi anaven 4 congregants de més edat i experiència (des del 1886-1887). "Procuraven consolar-los, animar-los a la resignació. Se'ls repartien opuscles i fulls de propaganda i algunes peces de roba". L'*Anuari* del 1890 afegeix que "en aquest curs preparen 80 presos per a la Comunió Pascual".

⁴⁶ És l'actual "Comunitat Cristiana de St. Pere Claver" i l'Escola "Jesuïtes Clot" que passa dels 3.000 alumnes.

⁴⁷ *Anuari* 1891, pp. 8 i 70.

3.3. Tercer eix: Promoció intel·lectual. Inicis de l'Acadèmia

La Congregació Mariana de Barcelona està formada (desembre 1889) per una base de 400 congregants joves, "universitaris, professionals, del comerç i la indústria". Cal donar fondària a la seva fe, que puguin aportar a la societat, en aquells dies ja ben plural, la seriositat de la seva reflexió intel·lectual. Fou un desig que de sempre havien tingut les Congregacions, formar un estol de joves ben preparats, al servei de l'església. En el s. XVII, la primera Congregació (la "Prima Primaria" de Roma) ja havia creat espais intel·lectuals i d'estudi, i des d'ella es propagaren a les Congregacions d'Itàlia, Espanya, Alemanya, Bèlgica i França. Es propiciava que els joves congregants discutissin amicalment amb acadèmics, catedràtics, universitaris... unint la pietat i la ciència.

A finals del s. XIX aquesta reflexió resulta més necessària que mai, davant de "tants errors de la nostra època"; deien que a la Congregació, les ciències i les lletres es poden perfeccionar, des de Déu veritat i bellesa absolutes.

El P. Fiter promogué un primer fòrum de debat apologetic (1888), "Classe de Controvèrsia", per a ajudar, no només a conèixer la fe, sinó a defensar-la dels atacs⁴⁸.

Ben aviat quedà constituïda l'Acadèmia (1890). Aquest any primer s'estrenà amb dues sessions de caràcter exclusivament religiós, tingudes a la sala d'Actes del Col·legi totalment plena, dedicades a Sant Lluís (24 juny) i a Sant Francesc de Borja (17 nov.). Per al curs següent ja n'estava prevista una altra, apologetica, sobre els drets del Pontífex Romà, a càrrec novament del President, el catedràtic Dr. Trias (22 gener)⁴⁹.

Aviat l'Acadèmia es dividirà en seccions diverses. Sense deixar un cert rerefons apologetic, esdevingué una important aportació al debat de les ciències i les lletres, des de la literatura, la medicina, el catalanisme, l'enginyeria, la música, el dret, les belles arts. Més endavant se n'hi afegiren d'altres.
(Làmina 13-14)

3.4. En definitiva: que és i que no és la congregació⁵⁰

"No sempre tenen un coneixement exacte de la Congregació les famílies que desitgen inscriure-hi els seus fills", escrivia Fiter.

En aquests cinc primers anys de creixement calia no desviar el caràcter propi. Repetidament serà objecte de preocupació i aclariments tant a les "plàtiques" del P. Director, com a les decisions de la Junta.

⁴⁸ Les sessions duraren del 3 de febrer al 10 de maig. Començaven amb el *Veni Creator Spiritus* i un congregant feia el resum de la sessió anterior. En aquell primer moment, exposava el tema el ja citat Dr. Joan de Déu Trias i Giró, on examinava i refutava els errors, posteriorment s'obria diàleg amb els assistents sobre llurs dubtes i objeccions. Com a referència es servien del llibre: *Respuestas populares a las objeciones más comunes contra la religión*, del P. S. Franco, sj.

⁴⁹ Vegeu tots els actes d'aquest moment inicial a l'*Anuari* de 1891, p. 73.

⁵⁰ FITER, L. I. *Breve idea de la Congregación y sus academias y cuadro sinóptico general*. (Barcelona 1899). L'opuscle fou inclòs en l'*Anuari* de 1892.

Calia deixar clar que la Congregació no cercava una finalitat recreativa, no organitza honestes diversions, ni vetllades literàries, musicals o dramàtiques..., per bé que propiciï el lleure i allunyi de falsos divertiments. Ni té, directament, una finalitat de propagació catòlica com d'altres associacions, encara que promoció l'acció en favor del proïsme i contra l'error i la impietat. Ni té una finalitat acadèmica, per bé que l'*Acadèmia* per a joves estudiosos, sigui un element concomitant de la Congregació. I menys encara, una finalitat comercial o lucrativa, i si rep donatius, els inverteix en les despeses de les seccions de la Congregació.

“A la Congregació es fa el que feien els primers cristians en llurs reunions. Es llegeixen llibres de pietat, s'escolta la paraula divina, s'aprèn a pregar i se celebra l'eucaristia i els sagraments, es resa l'ofici diví, es prega en comú i personalment... es visita els pobres...”⁵¹.

Les Congregacions d'infants i de casats

Aviat no resultà adient continuar acollint adolescents menors de 16 anys i es creà la “Congregació Menor”, amb el nom de l'Anunciació i St. Joan Berchmans. Residí inicialment a la capella de les religioses Reparadores del carrer de Casp (1890)⁵², posteriorment passà a la Residència, a la capella dels exercitants del tercer i a la de la comunitat, del primer. Més endavant, mort ja el P. Fiter, es creà la Congregació de la Purificació i Sant Francesc de Borja per als casats i per als més grans (1904).

4. DOTZE ANYS DE PLENITUD (1891-1902)

Fiter deia que volia “més congregants” i no “més nombre de congregants”, apel·lant a la qualitat i no a la quantitat. De tota manera ajudarà a veure el creixement de la Congregació reproduir l'estatus que mostren cada any els Anuaris. Recordem que quan va rebre la Congregació a principi de curs del 1886, els congregants eren una seixantena (supra, nota 2).

El següent quadre separa els cinc primers cursos, acabats de comentar, dels dotze següents de plenitud, que ara esbossarem⁵³.

⁵¹ *Anuari* 1890, p. 50.

⁵² *Anuari* 1891, p. 46.

⁵³ Copiem de l'*Anuari* 1903, p. 166.

	<i>Numeraris i aspirants</i>	<i>Super- numerais</i>	<i>Honoraris</i>	TOTAL
1886-1887	96	43	36	175
1887-1888	195	23	44	262
1888-1889	231	55	47	313
1890⁵⁴	324	18	59	401
1891	412	33	65	510
1892	537	54	84	675
1893	660	74	100	834
1894	716	109	153	978
1895	759	145	170	1.074
1896	777	173	189	1.139
1897	779	187	225	1.191
1898	781	212	252	1.245
1899	790	211	279	1.280
1900	800	233	310	1.343
1901	803	231	340	1.377
1902	835	245	379	1.459

Els numeraris són joves majors de 16 anys, solters i residents a Barcelona, els aspirants són preparats durant sis mesos. Els supernumeraris són joves que per motius diversos estan impossibilitats d'assistir regularment als actes de la Congregació. Els honoraris són persones il·lustres, eclesiàstics, religiosos o casats. **(Làmines 15-17)**

4.1. La notorietat de la Congregació de Barcelona

Segurament que hi contribuïren els mateixos congregants i jesuïtes amb els seus lligams múltiples, l'ampla difusió que es va fer dels Anuaris, l'instint de propaganda del director... i la necessitat sentida arreu de trobar noves formes per a la pastoral de joves en aquells temps, viscuts com a "descristianitzats". Tot plegat provocà visites diverses d'Espanya i de l'estranger, referències en revistes de prestigi i difusió, com *La Civiltà Cattolica* que la proposava com a model. En el Congrés d'Universitaris Catòlics (Roma, 1900), el jove congregant de vint-i-cinc anys, Benet de Pomés i de Pomar, en feu una exposició que generà l'admiració; diuen les cròniques que "li treien de les mans els fulletons explicatius que portava".

Al mateix temps a alts nivells la Congregació era estimada. Rebé felicitacions i benediccions molt

⁵⁴ A partir d'aquest moment es compten de 31 de gener a 31 de gener.

especials del Papa Lleó XIII i del cardenal secretari d'Estat Mariano Rampolla; el P. General, Luis Martín (que la coneixia personalment per haver-la visitada abans de ser General), li manifestava la seva especial estima, etc.. L'*Anuari* del 1902 sumava entre els "congregants Il·lustres" de la Congregació de Barcelona a dos cardenals (Casañas, de Barcelona i Cretoni, nunci de la Santa Seu), nou bisbes (Tulacingo de Mèxic, Lleida, Terol, Trincomalie de Ceilan, Jaén, Palència, Quito de l'Equador, Serena de Xile, Ancud de Xile), l'abat de Montserrat i altres dues autoritats eclesiàstiques.

L'influx de la Congregació culminà en el "Congrés Hispanoamericà de les Congregacions Marianes" (1904, mort ja Fiter), en el Palau de Belles Arts de Barcelona, i en el "Congrés Internacional" que es tingué a Roma el mateix any.

En el resum que tot seguit presentem d'aquests dotze anys ens limitarem a donar una ullada a l'*Acadèmia* amb les seves seccions i al *Centre de Sant Pere Claver del Clot*, dos blocs molt estimats de la Congregació.

4.2. L'Acadèmia

En una ciutat amb múltiples associacions culturals per a la joventut, la Congregació Universitària baixava a la palestra intel·lectual, no podia restar absent del debat de les qüestions culturals, i sovint superava en organització i qualitat a moltes altres.

Els acadèmics en el moment fundacional foren 45, entre els quals destaquem el president, Dr. Trias, i persones com Puig i Cadafalch, Víctor de Gispert i Serra, Carles Zulueta⁵⁵, que mostren la qualitat intel·lectual que es pot esperar de les Acadèmies a mesura que vagin multiplicant-se. En els anys següent es diversificaran en múltiples seccions.

Val la pena remarcar que el P. Fiter personalment proposà la creació de la "Catalanista" (1980), que tindrà llarga història i prestigi a Barcelona. Citem alguns dels acadèmics: Josep Torras i Bages, Jacint Verdaguer, Josep Puig i Cadafalch, Miquel Carrasco i Formiguera, Miquel Costa i Llobera, Antonio Rubio i Lluch, Ignasi Casanovas, sj., Jaume Bofill i Matas (Guerau de Liost), Josep Carner, Ramon d'Abadal, Emili Vallès, Benet de Pomés, Ignasi Fages de Climent, etc.

Tot seguit es crearen la de Filosofia, Medicina i Farmàcia, Literatura i Crítica Històrica, Dret i Belles Arts (1891). Es formà una secció de Música i una altra de Taquigrafia (1892). Posteriorment, les de Llengua Anglesa i Alemanya, i molt més tard la d'Enginyeria (1897).

Tots els temes interessants hi eren presents. Des de síntesis pedagògiques a temes especialitzats, les novetats basades en els últims avenços científics i tècnics, les qüestions doctrinals que provocaven polèmiques filosòfiques i religioses.

⁵⁵ Copiem els noms de la primera Junta. *President* Joan de Déu Trias, catedràtic. *Vicepresident* Pedro Metruit Serrador (serà notari). *Junta*: Josep Azemar Pont, arquitecte modernista (una filla seva fou l'esposa de Manel Carrasco i Formiguera); Lorenzo M. Tomás Ramon; Ramon Albó Martí, advocat en temes penitenciaris (fou diputat a Madrid, visitava les presons); Joaquim Pericas i Morros, enginyer industrial (posteriorment jesuïta, astrònom a l'Observatori de l'Ebre); Francisco Mallol Sarri; Francesc de P. Albó Martí, advocat (diputat, assistí a les Bases de Manresa).

Les sessions eren limitades als acadèmics, algunes, però convidaven a tots els congregants i d'altres foren obertes al públic en general.

En temps polèmics, pretenien un “ensenyament carregat de matisos” (Revuelta)⁵⁶

Les sessions començaven l'octubre i acabaven a finals de març, per facilitar la preparació dels exàmens universitaris dels seus membres. Els acadèmics es comprometien a l'assistència als actes ordinaris. Hi havia seccions d'assistència obligatòria per als universitaris que cursaven aquells estudis (Filosofia i Lletres, Dret, Medicina, Ciències, Enginyeria, Belles Arts), altres eren lliures (Catalanista, Música, Llengües). Cada secció de l'Acadèmia es posava sota la protecció d'un sant patró i es regia per les seves regles concretes⁵⁷.

Pretenien un “ensenyament carregat de matisos”: eren modernes en l'atenció als avenços tècnics, sensibles en les expressions artístiques, i tradicionals en qüestions de política i religió. Algunes eren purament tècniques, altres, com Ciències, tenien bon interès per l'apologètica. Dret es prestava a controvèrsies jurídiques, polítiques i religioses. Filosofia i Literatura i Crítica Històrica eren les més doctrinals i polèmiques.

La secció Catalanista fou clarivalent en l'orientació del catalanisme i en la defensa de la tradició cristiana de Catalunya. Sembrava inquietuds regionalistes i entomava amb seriositat, equilibri i competència el problema catalanista, sense defugir-lo⁵⁸.

L'Acadèmia afavoria el coneixement de les assignatures de la pròpia carrera i ampliava horitzons culturals, però sobretot maldava per la formació del criteri i la cerca d'harmonia raó i fe, església i ciència. Esdevingué una font de profund humanisme cristià i generarà llavors de llibertat i d'avantguardisme..., al costat de postures força properes a l'integrisme. Les Acadèmies, al mateix temps, s'abstien explícitament de partidisme polític⁵⁹.

⁵⁶ REVUELTA III, p. 550-559.

⁵⁷ L'AHSIC guarda els llibres d'Actes de cadascuna de les Acadèmies que donen compte de la immensa activitat de diàleg que es produí en elles.

⁵⁸ REVUELTA III, p. 557.

⁵⁹ Vegeu una bona presentació de l'Acadèmia a SAYRACH, Manuel. *Pas a pas, camí de l'alba: "memòria" de l'Acadèmia de Llengua Catalana*, (Barcelona 2007). Pel que fa als anys Fiter, pp. 24-43.

4.3. Centre de Ntra. Sra. del Carme i St. Pere Claver per a Obrers

*Obra de propaganda' de la Congregació de la Immaculada i St. Lluís*⁶⁰

Aquest és el nom que rep el Centre⁶¹, prehistòria de les actuals i puixants “Comunitat Cristiana de St. Pere Claver” i “Escola Jesuïtes - Clot”. N’havíem vist el seu naixement en el catecisme de la Cripta de la Sagrada Família.

Era època de conflictes obrers, conseqüència d’una industrialització que sovint no respectava drets fonamentals cercant la productivitat. En aquesta situació les Congregacions portaren els seus joves a estimar aquells “obers”, sortint dels límits geogràfics i socials de llurs famílies, fent camí cada diumenge, de l’Eixample de la burgesia a l’extraradi barceloní, no sempre d’accés fàcil.

Els congregants copsaven que, a mesura que els nens creixien i entraven a treballar, s’averonyien de la fe apresada, entenien que “deixarien de complir amb el precepte dominical, concorrerien a la taverna, al ball... i a altres llocs de corrupció i enviliment”⁶². Tot plegat els decidí a crear un Centre dominical per a joves obrers. **(Làmines 18-20)**

Ho veurem en tres etapes.

4.3.1. “Centre dominical de St. Pere Claver” (Pg. St. Joan - València, 1891-1893)⁶³

Amb aquella preocupació, després de la missa de diumenge al Catecisme, es va fer una crida als joves (29.03.1891) convidant-los a apuntar-se a un orfeó i a jocs diversos, que tindrien lloc en un local, llogat a prop. S’havia creat el “Centre Dominical Sant Pere Claver”. Però el diumenge següent, el primer dia (5.04), només es presentaren sis noiets obrers...!

La capacitat d’emprenedoria dels joves congregants no quedà paralitzada. I a finals de curs, el dia de la festa de premis del catecisme de la Sgda. Família (14.06), l’orfeó del Centre Obrer ja el formava prou colla i va poder intervenir al catecisme cantant “La Costa Catalana”. Per St. Pere Claver (9.09) havia arribat a 27 socis i en començar el segon any, a la seixantena (1892).

El solar del nou Centre dominical disposava d’un bon espai exterior per a jocs i d’una petita construcció on se situà una secretaria i una sala d’estar. Aviat s’aprovà posar-hi una taula amb refrescos. El Centre oferia jocs diversos (pilota, bitlles, dames, etc.), la seva coral cada cop es trobava més ensinistrada, es proposaven conferències formatives, fins i tot, el segon any (1892), un grup d’obers del Centre, assistí als Exercicis Espirituals que es tenien a l’església de Casp.

⁶⁰ Ens ajudarem en aquest epígraf de PUIG I JOFRA, E. *L’Escola del Clot. Cent anys educant i aprenent*. (Barcelona, 2000). És un llibre de referència primari que esdevé antologia dels principals textos de la història del Clot. Comenta REVUELTA III, p. 548: “Aquest preciós i ben documentat llibre... és una aportació molt valuosa per la publicació de textos i testimonis de cadascun d’aquells anys”.

⁶¹ CENTRO NUESTRA SEÑORA DEL CARMEN... *Reseña histórica*, p. 6. (Barcelona, 1902). L’edició que consultem (AHSIC) va enquadrada juntament amb l’Anuari de la Congregació de 1902, impresos, l’un i l’altre, amb els mateixos formats, a Tipografia Catòlica, c. del Pi, 5.

⁶² CENTRO..., p. 6.

⁶³ PUIG, pp. 20-24.

Els congregants, alguns d'ells estudiants o llicenciats en Dret⁶⁴, aviat legalitzaren el “Centre Dominical St. Pere Claver” en el Registre Civil (22.05.1891). Els Estatuts marcaven tres tipus de socis: els “socis actius” (els obrers), “socis directors” (els congregants) i “socis protectors” (es pretenia que els obrers no paguessin res per al sosteniment del Centre).

En una visita del P. Fiter en el primer aniversari del Centre (25.06.1892), va fer davant aquells nois obrers una proposta que alguns congregants consideraren *temerària*: “Minyons! He resolt que d'avui endavant es passi en aquesta casa el Sant Rosari a cada festa. Si hi ha algú entre vosaltres a qui no escaigui la resolució, ja sap el que li toca. La porta d'aquest Centre és tan ampla per entrar-hi, com per a sortir-ne”. Les cròniques comenten que un “assentiment general deixà implantat el res del Rosari en el mateix instant, quasi com per sufragi universal”⁶⁵.

El tercer any (1893) ja era evident que els locals s'havien fet petits i que convenia cercar-ne de nous i més propers al barri de Sant Martí. El febrer es pogué signar la compra d'un local al c. Independència n. 335⁶⁶.

“El simple rumor del traspàs va excitar la més viva alarma a les files de la impietat. El dia 19 de febrer es repartí en diversos punts de Sant Martí, un full amb el títol ‘Fora la hipocresia!’, signat per ‘Diversos Amants del Progrés i del Pensament Lliure’, encaminat a sembrar entre el poble el recel i la desconfiança respecte al *Centre Dominical de Sant Pere Claver*, i a lamentar vivament que s’hi pogués oferir educació catòlica als nens, que altrament anirien a escoles laiques”. Els congregants anaven moguts per la missió d’evangelitzar zones descristianitzades i descobrien desconcertats que l’anticlericalisme s’oposava a llur “obra de propaganda” catòlica (qualificatiu amb què la Congregació definia els catecismes). El cronista conclou: “Aquest curiós episodi es suficient per demostrar molt eloqüentment la imperiosa necessitat establir en aquell punt una fundació com la nostra”⁶⁷.

4.3.2. La nova seu al c. Independència (1893-1899)⁶⁸

El trasllat va provocar una preocupant disminució de socis: “per bé que molts benemèrits obrers hi continuaren assistint, d’altres, a causa de la distància major de llurs cases, deixaren de concórrer-hi”⁶⁹. Calia doncs enfortir les activitats, tant formatives i espirituals com lúdiques: les conferències,

⁶⁴ Els firmants foren Santiago López i Diaz de Quijano, Carles de Zulueta i Escolano, Francesc de P. Maspons i Anglasesell, Francesc de P. Bultó i Sert.

⁶⁵ CENTRO..., pp. 10 i 12. No devia ser la cosa tan clara: vegeu el relat que en fa el congregant honorari Eveli M. Roura a la *Sessió Necrològica en memòria del P. Fiter* (2.02.1893), amb paraules plenes de poesia i admiració: “En eixir del local... alguns no poguérem deixar d’insinuar-li el nostre pressentiment que amb la seva *inoportuna sol·licitud* havia dat la primera batzegada a l’arrelament naixent d’aquell plançó de caritat”. El congregant ho recordava per afegir que la veritat és que fou ben a l’inrevés: “pocs anys després, el petit vol d’esbarriades abelles s’havia convertit en atapeït eixam”. *Anuari* 1893, pp. 74-75.

⁶⁶ Actualment correspon al n. 219, al sector Nord de la Pl. de les Glòries, a l’alçada del naixement de la Meridiana.

⁶⁷ CENTRO..., p. 13.

⁶⁸ PUIG, pp. 24-37.

El Centre ara rebrà el nom de *Centre de Nostra Senyora del Carme i Sant Pere Claver* (St. Pere serà el patró segon).

⁶⁹ CENTRO... p. 14.

les vetllades literari-musicals (una d'elles es tingué a la sala d'actes del Col·legi de Casp), les catequesis⁷⁰, excursions diverses i les esplendoroses i gaudides diades de Reis⁷¹. I les col·laboracions amb la Parròquia de St. Martí, assistència a les processons, celebracions litúrgiques, participació en la Santa Missió, etc.

Malgrat els inicis, resultaren sis anys de fort creixement. D'entre les diferents propostes, en destaquem dues.

– *Romiatge a Roma (1894)*. Els obrers inscrits arribaren a 200, dels quals 95 viatjaren a Roma, gràcies a importants donatius que la Congregació havia cercat. Un total de tretze dies de viatge (17-29.04). El Centre participava de la “Peregrinación Nacional Obrera”, que volia “donar al món un testimoni fefaent d'adhesió i amor al Pontificat”, en una època en què “el do inestimable de la fe, la Revolució en el seu pas exterminador, l'havia deixat abatuda en el cor del poble”. Foren inaudites les experiències d'aquells dies, barrejades amb els visques al “Papa-Rei, al Papa dels obrers, al legítim Rei de Roma”. Els congregants foren invitats a una audiència on Lleó XIII, el papa de la *Rerum Novarum* (1891), els pogué saludar personalment i encoratjar en la seva feina social: “*Perseverate! perseverate!... Ah Carità, carità...! Gratus, gratus, gratissimus...*” La peregrinació els va permetre una ampla visita a la Ciutat, dos dies abans i dos dies després dels actes oficials⁷².

– *Associació de Socors Mutus per a Socis del Centre Dominical de Sant Pere Claver (1896)*. La Mútua es va inscriure al Registre civil amb l'objectiu de “proporcionar un socors en metàl·lic en cas de malaltia”, quan l'obrer es troba “sense jornal, ni estalvis, aclaparat per dispendis extres”. La Caixa de la Mútua es “formarà amb les quotes de 25 cèntims de pesseta setmanals” de cada soci, i amb “els donatius i quantitats extres que rebrà la Junta amb aquesta destinació”. “La quantia del socors és de tres ptes. diàries... o de dues en cas de cirurgies menors”. Quan el malalt “rebi els Sants Sagraments, durant un mes, s'augmentarà en 25 cèntims”. En cas de defunció la família rebrà 30 ptes., sempre que pugui “provar que el difunt ha rebut sepultura eclesiàstica”.

Els saldos anuals, gràcies als donatius, sempre foren de bon superàvit⁷³, això permeté que tots els ingressos ordinaris s'invertissin exclusivament en benefici dels associats. Al cap d'un any de la seva creació els Socis ja eren 125, a l'any següent 145, i el 1902 arribaven a 170.

⁷⁰ A més de les classes d'història sagrada que venien d'abans (1893), s'inicia un nou catecisme per als menys preparats i un “catecisme de perseverança” que doni formació més sòlida als obrers (1897).

⁷¹ L'any 1894, en acabar la vetllada de Reis, el Rei Gaspar ordenà a la Junta un repartiment extraordinari de regals als nens, amb la corresponent exultació i gatzara dels infants. Després Melcior manà que es fes similarment amb les famílies donant-los objectes domèstics. Finalment Baltasar ordenà regals per als homes. Però encara, els tres Reis alhora, concediren una sèrie de jocs que els infants havien somiat; només que posaren una condició a la canalla, que no els utilitzessin, per mortificació, durant la Quaresma. (CENTRO..., p. 14-15).

⁷² CENTRO... pp. 15-20.

⁷³ Copiem dades del:

1886: *Ingressos*, 1.888,50 ptes. (1.154 de quotes d'obriers); *despeses*: 702; *superàvit*: 1.185,60.

1901: *Ingressos*, 2.155,50 ptes. (2.090 de quotes d'obriers); *despeses*: 1.084; *superàvit*: 1.071,25.

Hi hagué dèficit l'any 1897: 428,65; i l'any 1900: 1.071,25 ptes. (CENTRO... p. 26).

4.3.3. La seu definitiva, carrer València 680 (del 1899 als temps actuals)⁷⁴

Al cap de cinc anys es començà a somniar novament en nous locals, més grans i amb patis (a part que l'arrendament de la seu del c. Independència caducava). "Per a rebre la protecció del Cel en tan difícil assumpte es celebrà una missa cada dia des del 5 de gener [al 21 de juny 1899], i els congregants de la Junta feren una novena a St. Pere Claver del 27 de febrer al 7 de març"⁷⁵. El P. Fiter ho comunicà amb el Sr. Pere Turull i Comadran⁷⁶ que coneixia bé el Centre Dominical i l'havia visitat diverses vegades. Després de les corresponents recerques de locals idonis, Turull es feu càrrec de la compra de l'illa triangular propietat de la "Fundició Vella", delimitada pels carrers València, Navas i les vies del tren de Granollers, un solar de 5.502,50 m², per un preu de 78.828 ptes. (20.03.1899).

El preuat arquitecte Enric Sagnier⁷⁷ (antic congregant numerari i ara honorari), va construir un bell edifici, costejat pel mateix Turull, la primera pedra del qual es posà amb enorme solemnitat (16.07.1899). Extractem del pergamí que s'hi col·locà: "A major glòria de Déu i exaltació de l'Església Catòlica, apostòlica i romana... s'ha posat la primera pedra que la caritat cristiana del Sr. Pere Turull i de dona Anna M. Ventosa..., a St. Martí de Provençals, per al bé espiritual i temporal de la classe obrera... Que el Diví Cor de Jesús a qui el Centre es consagrà... *Ad perpetuam rei memoriam*..."⁷⁸. A la primera pedra, a més de medalles, de l'acte de Consagració de Centre al Sagrat Cor, del catàleg del Centre, etc., s'hi afegí el telegrama del papa Lleó XIII, enviat pel Secretari d'Estat Rampolla, i rebut el mateix dia.

Les obres començaren de seguida i al cap de quatre mesos, es pogué beneir una primera part construïda (22.10.1899). Oficià el Rector de la parròquia, Mn. Miquel Roure, qui en un parlament emocionat agraià a la Companyia de Jesús el treball amb tanta constància i desinterès pel bé de la classe obrera a la seva extensa parròquia de més de 30.000 ànimes⁷⁹. **(Làmines 21-28)**

⁷⁴ PUIG, pp. 36-45.

⁷⁵ CENTRO... pp. 38 i 44.

⁷⁶ Advocat, d'una família d'empresaris del tèxtil amb tres centres industrials a Sabadell, tres a Terrassa, nombroses propietats urbanes i un vaixell que feia la travessia amb Cuba i l'Argentina. "Sota la influència d'un orde religiós, que li feu veure que havia acabat massa diners amb els negocis, vengué totes les seves participacions de les empreses als seus germans" (MATEU DOMINGO, G. *Els Turull de la industrialització*, Arraona, 7. III època. Sabadell, tardor 1990, p. 89). El seu pare, Pere Turull i Sallent, era conegut a Madrid com el *Rico Catalán*. El seu germà Pau fou diputat al Congrés en tres legislatures pel Partit Conservador. Els seus fills Pere i Ricard Turull i Ventosa foren congregants; el 1900 els trobem formant part de la Junta Directiva del Centre del Clot.

⁷⁷ Enric Sagnier i Villavechia era un dels arquitectes preuats de la Barcelona d'aquells temps. Només a la Ciutat, es compten més de 300 obres seves. En citem unes poques: Palau de Justícia, Caixa de Pensions (Via Laietana), Temple Expiatori Sagrat Cor (Tibidabo), Col·legi Jesús Maria (Sant Gervasi), Nova Duana (el Port), Casa Pascual i Pons (Casp / Pg. Gràcia / Rda. St. Pere), Casa Roger (Ausiàs March / Girona), parròquia Sant Ramon (Collblanc), Caputxins Pompeia (Diagonal). A l'església de Casp tingué cura de l'obra, mort Martorell, i és d'ell el disseny de la Capella del Santíssim. El seu edifici del Clot, a la Setmana Tràgica (1909) fou fortament danyat, i al començament de la Guerra Civil (19.07.1936) fou saquejat i incendiat, i no en quedà pràcticament res. Per la seva molta ajuda a l'església, el papa Pius XI li atorgà el títol pontifici de Marquès de Sagnier (1923).

⁷⁸ Signen el pergamí de la primera pedra: Pere Turull, la seva esposa, fills i altres membres de la família Turull, el P. Rector de Casp, el P. Fiter, el rector de la Parròquia, l'arquitecte Sagnier, el mestre d'obres, el Prefecte de la Congregació, el President del Centre, diversos protectors i persones convidades a l'acte. CENTRO..., pp. 40-44.

⁷⁹ Extractem de CENTRO... pp. 45-46: Enmig del seu discurs, amb sorpresa general, suplicà al Rv. P. Fiter que es dignés admetre'l a la *Congregació de la Immaculada Verge Maria i Sant Lluís Gonçaga*, petició a la qual correspongué el citat pare, amb respectuosos i merescuts elogis del virtuós Rector, declarant-lo admès, com a congregant honorari. Dos dies després una comissió de congregants li portà el full d'inscripció en el *catàleg* i la *medalla de plata* que li oferia la Congregació... Els digué que el darrer diumenge, mentre es trobava com a pastor amb les seves ovelles resant el Rosari, acompanyat de 200 homes de la seva feligresia, cosa mai no vista en temps passats, "en veure la pietat amb què resaven els

El Centre del Clot, una “proposta integral” ja formulada el 1902

En aquells dies, en començar el s. XX, ja s'experimentava que el Centre cobria tota la vida, com molts han viscut al llarg de més de cents anys. Resumim en unes poques línies una bella presentació del 1902⁸⁰.

L'infant, de menut, comença a l'escola de pàrvuls i elemental, hi continua d'adolescent, participa de les catequesis i de la iniciació a la fe i a la pietat, gaudeix de múltiples lleures i esbarjos. Més tard, quan deixi l'escola per entrar al taller, on potser respirarà màximes contràries a les que va aprendre, el Centre li oferirà pertànyer a la secció de joves on continuarà creixent, preservat dels perills de l'adolescència, potser fins i tot ingressarà a la Congregació per a joves de la Mare de Déu. Més tard, ja pare de família, mirarà el centre com casa seva, les parets li recordaran els innocents episodis de la seva infantesa i els alegres dies de la seva joventut.

Els seus problemes materials seran ajudats en moments de malaltia per una mutualitat de socors obrers mutus. El Centre li proporcionarà tota mena de lleures, d'espais formatius de qualitat, la coral, jocs diversos (frontó, pilota, botxes, jocs de taula, tir de carrabina de saló, etc.), els dies festius podrà solàçar-se amb els amics del Centre. Celebrarà les festes principals de l'any i fruitarà dels seus regals. Nadal (amb el pessebre en que haurà col·laborat, neules i torrons i el sorteig de paons), Reis la gran festa infantil (on tots els nens tenen la seva joguina), Pasqua (amb sorteig d'alguns anyells i de mones), Tots Sants (participant de l'abundància de la castanyada i dels panellets). Estarà convidat uns deu cops a l'any a vetllades literàries, musicals i recreatives. Fins i tot, en aquells primers dies del segle XX, podrà participar d'audicions fonogràfiques i de l'inicial cinematògraf.

S'ofereixen als obrers tota mena d'atractius i distraccions compatibles amb el caràcter de la corporació, perquè trobin juntament amb la instrucció i formació cristiana, el necessari alleugeriment de les seves fatigues setmanals⁸¹.

* * * * *

Afegim encara que l'*Anuari* de 1903 (el primer després de la mort del P. Fiter) mostra la gran importància del Centre del Clot per a la Congregació Mariana de joves.

Enumera les seves seccions: un catecisme de nens (inaugurat l'1.01.1897), la Congregació de la Mare de Déu (8.02.1900), el Cor d'obers (des del 5.04.1891), l'Associació de Socors Mutus

obers, la classe més nombrosa de la meua parròquia, i la més apartada de Déu, em semblava estar a la Tebaida, més que no a la plana de Barcelona”.

⁸⁰ Extret de CENTRO... pp. 78-82.

⁸¹ Dèiem a l'inici d'aquest epígraf (4.3): “era època de conflictes obrers, conseqüència d'una industrialització que sovint no respectava drets fonamentals cercant la productivitat”. Ara, en acabar-lo, volem afegir les paraules simptomàtiques que es llegeixen al final del llarg text d'on hem extret el resum que acabem de donar. “Aquest és el camí que cal seguir per a la regeneració de la classe obrera, l'única solució per als problemes paorosos que amenacen les modernes societats. Mentre les torbes, en ús de les mal enteses i pitjor aplicades llibertats que atorguen les lleis, es congreguin en reunions i centres on a l'empara de la llibertat, o per millor dir, del llibertinatge legal, siguin incitades al saqueig, a l'incendi i a l'assassinat, es inútil que es busqui remei als conflictes socials...” CENTRO... p. 82.

(1.03.1896), l'Escola Elemental (17.04.1900), la de Pàrvuls (8.11.1901), la Nocturna per a obrers (4.11.1901), la Superior de nens (17.04.1902), la de Dibuix professional (2.03.1903).

Al mateix temps deixa constància del Catecisme que continua a la Sagrada Família (d'on havia nascut el Centre del Clot, el 1886), i de la seva Congregació de la Mare de Déu (erigida en el mateix decret i amb el mateix nom, que la Congregació del Clot). El Catecisme de la Sagrada Família evolucionarà més endavant en una obra anàloga a la del Clot⁸².

5 MORT DEL P. FITER, ALS CINQUANTA ANYS

Tota la seva vida, malgrat el seu físic fort i la seva fortalesa, hagué de conviure amb malures que l'acompanyaven des de jove. En els últims mesos els problemes renals li causaren inflor i quatre atacs molt forts. Enmig d'aquestes xacres, a la festa de la Mercè encara volgué predicar als congregants, tot i les reflexions que se li feien perquè descansés. Dos dies abans del Pilar tingué l'últim atac i ja li resaven la 'recomanació de l'ànima'. Però al dia següent tornà a celebrar missa, i els dos diumenges successius volgué tornar a parlar als congregants.

El 9 de novembre de 1902, al vespre, a les 8:20 moria, acompanyat del P. Superior i d'altres dos jesuïtes, i a la porta de la cambra i corredors es permeté l'estada a uns pocs congregants.

La vetlla es tingué a la sala de la Congregació i les exèquies a l'església del Sagrat Cor, d'on el fèretre fou acompanyat per una multitud fins a l'Arc de Triomf, i des d'allí una comitiva de 81 cotxes l'acompanyaren al Cementiri del Poble Nou. Les adhesions i el telegrams foren incomputables.

Al cap de quaranta anys justos, les seves despulles foren exhumades (21.11.1942), i després de ser venerades uns dies al Centre de St. Pere Claver del Clot, tan estimat pel P. Fiter, foren portades a la capella de la Immaculada de Casp, on reposen en una urna de marbre tallat⁸³. Aquí Fiter havia celebrat la missa habitualment, sovint acompanyat de congregants. **(Làmines 29-30)**

⁸² L'any següent (1904) començarà el catecisme d'Hostafrancs, que més tard s'ampliarà amb l'Ateneu Montserrat, també segons els models del Centre de Sant Pere Claver. En parlarem en capítols posteriors.

⁸³ Historia Domus 1942-1943. RUIZ AMADO, pp. 239-249.

Làmines 1-3. El jove advocat Fiter de 20 anys, amb despatx al c. Ataülf (a la vora de l'església de Palau).

Al cap d'uns tres anys, al noviciat a Dusse (el d'Andorra, on havia entrat, resultava petit i es traslladà a un *chateau* de l'Alta Garona).

La fotografia més coneguda i reproduïda.

NOTA. Les reproduccions d'aquest capítol són en bona part de baixa qualitat, tretes de publicacions del 1902 i del 1929.

CUADRO DE CARRERAS	Numerarios	Aspirantes	Super-numerarios y Honorarios	TOTAL
Doctores en Sagrada Teología.			7	7
Doctores en Derecho.	3		1	4
Doctores en Medicina.			2	2
Eclesiásticos.			7	7
Religiosos.			9	9
Catedráticos de la Universidad.			3	3
Licenciados en Derecho.	9		13	22
Licenciados en Medicina.	1			1
Licenciados en Filosofía y Letras.	2			2
Licenciados en Ciencias.			1	1
Licenciados en Farmacia.			1	1
Notarios.			2	2
Arquitectos.	3			3
Ingenieros industriales.	10		6	16
Ingenieros químicos.	2			2
Alumnos del Seminario.	9	1	2	12
Facultad de Derecho.	106	19	2	127
Facultad de Medicina.	16	7	1	24
Facultad de Filosofía y Letras.	7			7
Facultad de Ciencias.	18			18
Facultad de Farmacia.	8	5		13
Escuela de Ingenieros industriales.	9	5		14
Escuela de Agricultura.	2			2
Escuela de Ingenieros de minas.			1	1
Preparacion para Ingenieros navales.			1	1
Preparacion para la Carrera militar.			2	2
Peritos mercantiles.	2		1	3
Peritos industriales.	4			4
Pilotos.	1			1
Escuela de Náutica.	1			1
Propietarios.			9	9
Comercio.	97	19	17	133
Profesores.			2	2
Escuela de Comercio.			2	2
Industriales.	6		3	9
Corredores.	2			2
Comisionistas.	4			4
Escultores.	5			5
De otras profesiones.	29		3	32
TOTALES.	356	56	98	510

Làmina 4. Estudis i professions dels congregants, l'any 1891, quan s'arriba als cinc primers anys de la nova etapa (Anuari 1981, p. 44).

Làmina 5. Les trobades de Congregació es tenien habitualment a la Capella del Col·legi i a la seva Sala d'Actes. Es reunien a l'església de Casp els dies de festa i de la mensual comunió general, on les cròniques ens diuen que s'hi aplegaven 800 joves. La foto mostra l'aprofitament d'espai al corredor central, i a les capelles de la Immaculada i St. Josep i el nombre de persones per fila. (Foto posterior als dies que ara historiem).

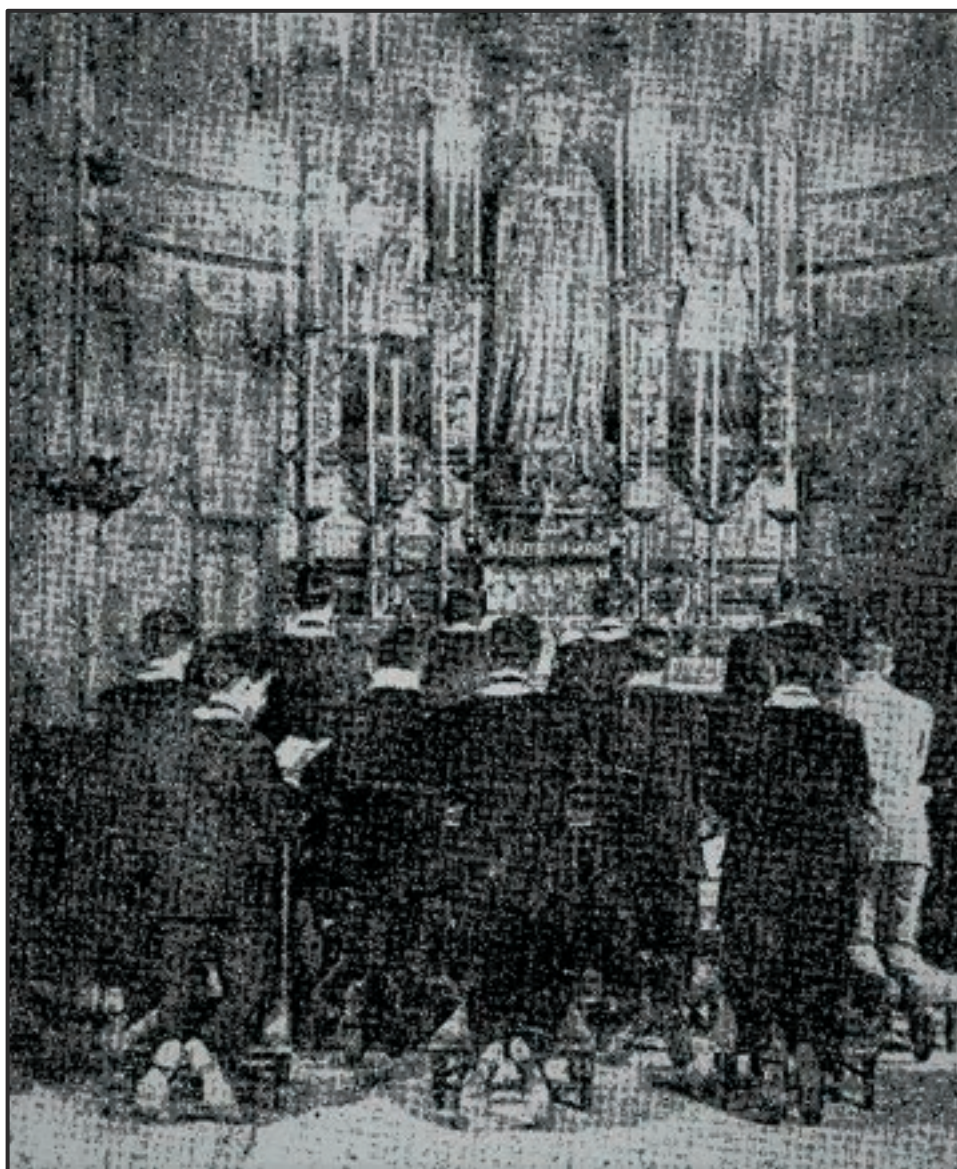
Làmines 6-7. Capella del Col·legi on es tenien habitualment els Actes de Congregació (actualment Sala d'Actes del segon pis). / Antigua Sala d'Actes del Col·legi on es feien moltes de les trobades (posteriorment reconvertit en aules, corresponents al 2n i 3r pis, banda Casp).

Làmina 8. Grup de congregants del 1891. (La foto forma part d'un àlbum que es regalà al P. General en ocasió dels tercer centenari de la mort de St. Lluís Gonçaga).

Làmina 9. El patí de Sant Ignasi (actualment hi ha l'Auditori), lloc de trobada amical dels congregants abans d'entrar a l'església. Es poden apreciar dos robors on penjaven abrics i deixaven barrets. (L'escultura de Sant Ignasi mira cap al corredor on actualment hi ha les sales de visita; a la seva dreta hi ha l'entrada a l'església per la part de la sagristia).

Làmina 10. Estona de pregària d'un grup de congregants, la "Guàrdia d'Honor", a la capella de la Immaculada.

Dia 25 de Mayo de 1896
 Prefecto D. Eudaldo Gervás Capella

Congregantes que asistieron:		Enfermos visitados	Noticias repartidas	PUBLICACIONES CATÓLICAS Revista
D. Juan Poblet		3	—	4
Ramon Sabater	{ informante sobre el pecado venial			
José Saguer				
Juan Capdevila	{ 16	3	6	
Eudaldo Peris				
Antonio Coll		—	—	fotografías
José Caballero				
José Viladobé	{ 9	2	9	
Ramon Carreras	{ 10	5	8	
Rafael Capella				
José Carret	{ 20	5	16	
Montserrat Vellat				
Arturo Mosa	15	2	7	
Joaquín Aguilar	{ 12	4	8	
Oscar Domènec				
Juan Pina	{ 18	5	8	
Amelís Rodríguez				
Fidel Samadri	{ 15	3	8	
José M. Carals				
Ramon Argués	4	—	—	
Ignacio Martí	{ 16	4	8	
Mariano Roca				
El Prefecto	2	—	—	
Total: visitantes 23		140	33	82

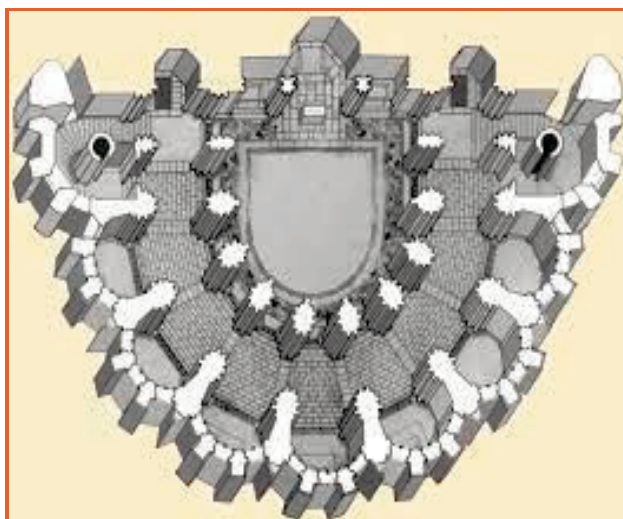
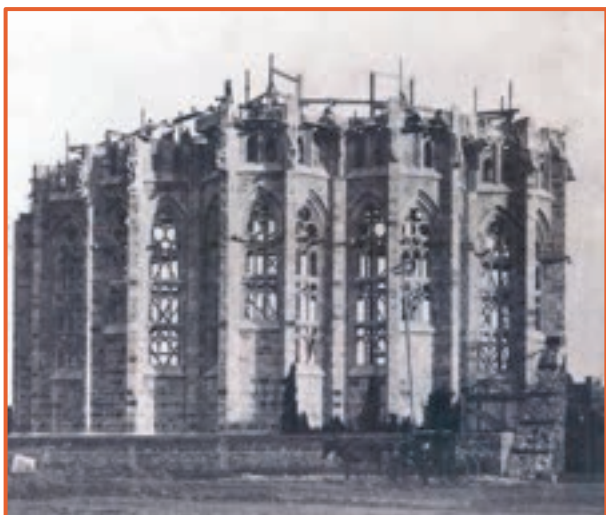
Làmina 11. Cada secció tenia el seu llibre d'actes que omplia després de l'activitat. En aquesta foto, la visita dominical a l'Hospital de la Santa Creu, de 25 de maig de 1896. Recull els noms dels congregants, el nombre de visites i les publicacions repartides.

Làmina 12. Els congregants visitaven de feia temps els leprosos a l'Hospital de la Santa Creu. El 1902 foren traslladats a Collserola. La Congregació continuà amb les seves anades dominicals.

Làmina 13. Secció musical de l'Acadèmia, fotografiada a l'entrada del patí del Col·legi. Algun arxiver va assenyalar al que posteriorment seria el P. Massana, reconegut music, compositor i organista

Làmines 18-19. Temple Sagrada Família (en els dies inicials del catecisme). / Dibuix de la Cripta on es tenien els set grups de nens, cadascun en una de les capelles, encara sense altar.

Làmina 20. Grup de catequesi en una de les capelles laterals. Es poden apreciar en la foto els capitells de les columnes.

Làmines 21-24). Enric Sagnier, congregant, arquitecte reconegut, construí els edificis del Centre de la Mare de Déu del Carme i Sant Pere Claver, un important obra del modernisme barceloní. A la Setmana Tràgica fou danyat (1909) i al començament de la Guerra Civil (19.07.1936) saquejat i incendiat, i no en quedà pràcticament res.

Làmines 25-28. El P. Fiter en una foto de conjunt amb congregants, obrers i nens del Clot.
Resant el rosari abans de les activitats
Cor de cantaires del Centre Obrer.
Aula de l'Escola Elemental.

Làmines 29-30. Les despulles del P. Fiter a la capella de la Immaculada de Casp on ell havia celebrat tantes vegades la seva missa matutina acompanyat de congregants.

5.

LA VIDA DE LA COMUNITAT JESUÏTA (1881-1909)

DEL COMENÇAMENT A LA SETMANA TRÀGICA

Hem vist el difícil aterratge a Barcelona dels jesuïtes (*cap. 1*), els anhels i creativitat del complex apostòlic Llúria-Casp (*cap 2*), l'Església, joia del premodernisme (*cap. 3*), la pastoral de joves i les Congregacions (*cap 4*).

En aquest *capítol 5* "mirarem *què fan*" els jesuïtes dels primers vint-i-vuit anys. En el *capítol 6* "veurem les *persones*", una ampla selecció d'una cinquantena de jesuïtes.

Els descobrirem perplexos i silenciats en els moments en què s'està produint l'agre trencament dels partits catòlics (*epígraf 2*). Donarem un cop d'ull a la vida d'aquella nombrosa comunitat (*epígraf 3*), i ens aturarem en alguns eixos de la seva acció pastoral (*epígraf 4*). Acabarem la nostra mirada veient-los anguniejats i amb la por al cos durant la Setmana Tràgica (*epígraf 5*).

Som en una Barcelona plena de creativitat, i al mateix temps plena de les contradiccions de la industrialització i del naixement dels drets de la classe obrera. És l'època de la plena arribada del "liberalisme" a la cultura europea, superant l'Antic Règim, obligant a l'església a "obrir finestres" (que no sabrà obrir, fins al Vaticà II). És l'època del redreçament de Catalunya i de la represa dels seus drets.

També és època de forta resistència dels integrismes polítics i religiosos i és època d'agres fractures entre els partits catòlics conservadors.

Enmig de tot plegat, una bona cinquantena de jesuïtes malden per l'evangelització, mentre ells mateixos estan plens de les contradiccions de l'època.

- 1881** El P. General torna a urgir neutralitat política a la Companyia d'Espanya
S'inaugura la Comunitat de Llúria-Casp amb 25 jesuïtes
Rector, *Salvador Raventós*
Primer any escolar al Col·legi (un curs, dues seccions)
- 1886** Rector, *Lluís Carles*
L'església està disponible per al culte
El P. Fiter es fa càrrec de la Congregació universitària
S'estableix a l'església de Casp l'Apostolat de l'Oració
- 1888** Agre ruptura dels partits catòlics conservadors entre ells
- 1889** La comunitat la formen ja 49 jesuïtes
- 1892** "Bases de Manresa" (inici del catalanisme polític)
- 1893** Rector, *Lluís Puiggrós*
- 1898** "Santa Missió" de Barcelona
- 1900** Ignasi Casanovas mestret al Col·legi (el 1906, ja capellà, serà destinat a Llúria)
- 1901** Rector, *Antoni Iñesta* (el 1904 serà nomenat Provincial)
- 1902** Jacint Alegre és mestret del Col·legi (el 1910, ja capellà, serà destinat a Llúria)
- 1904** Rector, *Joan Capell* (que ha deixat de ser Provincial)
- 1907** Gabriel Palau, membre de la comunitat, crea l'Acció Social Popular
- 1908** La comunitat està formada per 63 jesuïtes
- 1909** Setmana Tràgica
Quatre conferències del P. Ignasi Casanovas sobre els significats de la Setmana Tràgica
- 1910** Es construeixen quatre baluards defensius en el terrat

1. COM ES VEIEN ELS JESUÏTES DE CASP

Un informe al P. General després dels quatre primers anys (1885-1886)

Des dels dies de St. Ignasi, cada any els Provincials i els Superiors envien al Pare General l'avaluació de la vida de la seva Província, comunitat o obra apostòlica. Són les *Litterae Annuae*. Seguidament traduïm i extractem uns paràgrafs de l'informe 1885-1886. Ens trasllada i ens fa sentir el batec de la comunitat als quatre anys del seu establiment.

1. La **Comunitat**. "Enguany el catàleg compta 15 pares, 7 escolars i 17 germans, un total de 39 jesuïtes. Dels sacerdots, un d'ells és el prefecte espiritual, un altre prefecte d'estudis i de migpensionistes, quatre són operaris i predicadors, dos d'ells estan malalts, la resta són professors. Dels escolars quatre són professors, un vigila els nens, i dos estan malalts de demència a casa".

"Algunes novetats: el P. Marià Sánchez és el nou P. Ministre, són professors nous els PP. Pau Bartolí (filosofia), Manuel Torras (gramàtica *ínfima*), Agustí Aybram (francès). El P. Sebastián Esperanza, està malalt. També són nous els escolars Antoni Vilardell (matemàtiques), Antoni Benaiges (gramàtica *media*), Joaquim Moragues (*Praefectus morum*¹), i Josep Estruch, malalt de demència".

"El dos de febrer va fer els últims vots el P. Agustí Aybram, de la província de Tolosa, el 12 d'agost el nostre ministre, P. Marià Sánchez, va marxar a la missió de Colòmbia al seminari de Pasto. Poc abans havíem acomiadat, amb gran dol, el P. Sebastián Esperanza, que morí als 47 anys; nascut a Osca el 1839, feia deu anys que havia entrat a la Companyia sent ja sacerdot, persona docta i eloqüent, predicador i missioner, i també amb cura de serveis interns a les nostres cases".

"El darrer any es reuní novament a casa nostra la Congregació Provincial, els pares congregats hi arribaren el 9 d'agost, es pogué treballar tot en 5 sessions, i els acomiadarem al cap de sis dies".

2. **Activitats pastorals**. "Els nostres pares predicadors i operaris han fet un gran bé espiritual. [Seleccionem algunes dades]: Confessions personals 38.294, generals 910, catecisme a nens 65, preparació per a la primera comunió 77, predicacions 187, moltes quaresmes a la Catedral, exercicis espirituals a sacerdots 7, a monges 17, a homes 11, a dones 8; visites a presons 8, a malalts 105. Es repartiren 70.000 comunions. Dues persones es convertiren a la fe catòlica, un d'ells jueu i l'altre luterà".

"Aquest any es predicaren missions populars a tres grans poblacions, dues suburbanes de Barcelona, Sants i Sant Martí de Provençals, l'altra a Terrassa, força llunyana i plena de fàbriques industrioses. Convocaren molta gent amb gran profit. A Sants resultà remarcable la presència dels infants".

3. **Congregacions Marianes**. "La comunitat té encomanades dues Congregacions: la de metges i farmacèutics i la de les Filles de Maria (establerta al col·legi de les monges de Sagrat Cor de Sarrià, dirigides de fa anys pels nostres pares)".

"La nostra antiga congregació de Sant Lluís i de la Mare de Déu sumava, a finals d'any, al voltant de

¹ Té cura de l'ordre.

cent congregants², entre els quals no pocs joves distingits i nobles. Tenien els seus actes a la capella del Col·legi, però actualment els fan al temple acabat d'inaugurar. Són múltiples les obres de caritat de la Congregació. Assenyalen la col·laboració en una gran casa d'acollida i correccional de la Ciutat. Els congregants hi prepararen els nois per a la confessió i comunió. La seva manera de fer va emocionar als principals i als consellers de la Ciutat. El P. Matas (director de la Congregació) aprofità l'aveniment per convèncer-los que aquells nois interns havien de ser confiats a la cura de religiosos. Aprovada la proposta, vingueren de França uns religiosos, sota la seva direcció augmentà l'ordre i pietat d'aquella casa".

4. "**La marxa acadèmica del Col·legi** continua pròspera, tot i que, a causa del còlera mòrbid, el curs no s'obrí fins a l'octubre. Ho feu amb 123 migpensionistes i 153 externs, un total de 276 alumnes. Enguany s'han començat ja a impartir les classes de matemàtiques i filosofia, i s'ha millorat l'ensenyament del francès amb la vinguda del P. Agustí Aybram, de la Província de Tolosa".

"Els dissabtes s'han tingut els habituals actes i declamacions, amb disputacions i amb recitacions de poesia; en vuit ocasions foren fetes amb alumnes d'altres escoles. En els exàmens oficials, els nostres alumnes meresqueren les qualificacions següents: òptima 68, notable 68, bona 91, mediocre 94, mala 2".

2. "QUE NO S'OCUPIN DE QÜESTIONS POLÍTIQUES, NI DE PARAULA, NI PER ESCRIT"

Així ho manava als jesuïtes espanyols el P. General Beckx en els mateixos dies en què es posava en marxa el complex jesuïta de Llúria-Casp.

Només feia 13 anys que la Revolució de 1868 els havia expulsat i il·legalitzat, per tercera vegada en els darrers quaranta anys, en nom dels postulats liberals. Bona part dels jesuïtes, del clergat i de les jerarquies eclesiàstiques es mostraven contraris a tot el que sonés a liberalisme i als avenços de les revolucions liberals, somiant la unitat catòlica d'Espanya, un "nacionalcatolicisme" on el país es regiria pels dictats eclesiàstics, emparats pels postulats pontificis del *Syllabus*.

A l'Església durant el s. XIX li començaren a disminuir els seus espais d'influència i la seva capacitat d'actuació. Des del primer moment, a Espanya, la resistència l'assumí en bona part el carlisme, amb el suport d'una majoria de catòlics, de clergues, de congregacions religioses i de jerarquies.

² Aquesta és la Congregació que al principi del curs 1886-1887 rebrà el P. Fiter i que ha estat objecte del capítol anterior. Havíem dit que el P. Fiter havia rebut una Congregació d'una seixantena de congregants. Aquí parla de prop de cent a finals d'any. Sempre fa dificultat la no concreció habitual entre any acadèmic i civil.

2.1. Recel dels jesuïtes davant la Constitució 1876

Feia poc encara que un nou *aixecament militar* (1874) havia proclamat rei al borbó Alfons XII, tancant la inestabilitat dels sis anys que seguiren a l'anterior *aixecament militar* (1868). Els liberals conservadors, amb Cánovas al capdavant, aconseguiren pactar una Constitució (1876) que equilibrés els interessos dels *liberals conservadors* i dels *liberals progressistes* i que procurés contenir als *absolutistes*. Una difícil equidistància.

Els jesuïtes, amb els seus superiors, mostren total rebuig del liberalisme i pugnen contra la tolerància de Cánovas. Veien la monarquia d'Alfons XII com una nova fase de la mateixa revolució liberal, i molts d'ells tenien el carlisme com l'única solució per a defensar l'església. El mateix podríem dir de bona part del clergat i de les jerarquies.

Aviat, emperò entre els catòlics, començà a sortir gent possibilista, convençuda que per defensar l'església, calia unir forces de totes bandes, calia començar a defensar l'església des de pactes.

2.2. Primeres pugnes entre els catòlics tradicionals

Un grup de catòlics tradicionals manifestà als bisbes el desig de promoure la unió dels catòlics. Calia posar realisme després de tanta sang en les tres guerres carlines dels darrers quaranta anys. Promovien una via intermèdia entre carlins i conservadors liberals. Aviat els carlins els titllaren de "mestissos"³ i reivindicaren que ells eren "l'única política íntegrament catòlica"⁴. El cisma entre els catòlics tradicionals s'estava consumant.

Postura oficial dels jesuïtes: absoluta neutralitat i silenci. La Companyia creu que es deu pastoralment als uns i als altres. El P. General Beecks havia escrit feia uns anys (1879): "em veig obligat a recordar als provincials, que la Companyia no té cap altra doctrina que la major glòria de Déu i la salvació de les ànimes, i que es declara estranya a tots els partits, siguin quins siguin"⁵.

Sembla que els jesuïtes van complir prou bé les consignes de neutralitat i silenci. En el fòrum intern i en la conversa privada, però, se sentien molt lliures de parlar i obrar segons creien que havien

³ Diccionari GDLC. Al segle XIX, als Països Catalans, qualificatiu aplicat, despectivament, pels absolutistes als clergues i bisbes liberals.

⁴ L'autoritat eclesiàstica aprovà "La Unió Catòlica" (14.02.1881) i tot seguit ho feu el papa Lleó XIII (9.04.1881). Suposava l'acceptació de la Constitució canovista que definia "ni unitat catòlica, ni plena llibertat de cultes. Això significava que els interessos de l'Església podien ser defensats des de diverses opinions polítiques, i el partit carlí no en tenia el monopoli.

⁵ Recordem que el P. Fiter (que en la seva joventesa havia estat un aguerit carlí) no permetia a la Congregació ni un sol bri de comentari polític, i això alliberà els congregants de divisions agressives, com passà en altres associacions catòliques.

de fer⁶. Molts jesuïtes eren favorables a les actituds carlines clàssiques⁷, convivint a la mateixa comunitat amb alguns "mestissos", partidaris dels postulats de la "Unió Catòlica"⁸.

2.3. Agra ruptura dels partits catòlics conservadors entre ells (1888)

La intolerància dels "integristes" s'anava exacerbant. El mateix pretendent carlí Carles VII va intentar frenar la premsa dels seus i donà un toc d'atenció personal a Ramon Nocedal, director de "El Siglo Futuro"⁹ (02.1888). Nocedal i els seus seguidors es van separar estrepitosament de l'obediència carlista proclamant la "fe íntegra" que estimaven conculcada per Carles VII. Ha arribat la gran escissió dels catòlics tradicionals (1888).

La ruptura *repercuteix en la comunitat jesuïta*, més inclinada al principi a l'integrisme de Nocedal que no pas al carlisme de Llauder, per alinear-se més tard en l'actitud conciliadora d'alto el foc de Sardà i Salvany¹⁰.

3. LA COMUNITAT JESUÏTA

3.1. Comença amb 25 jesuïtes, arribarà a 63

El 1881-1882 es posa en marxa el *Col·legi-Residència*. És una comunitat de 25 jesuïtes¹¹, part dels quals venen de la Residència de la Casa de l'Ardiaca. El P. Salvador Raventós n'és el primer Rector que haurà d'organitzar les tasques pastorals de la casa i posar en marxa el Col·legi.

El Col·legi, comença amb un sol curs en dues seccions¹². Dels membres de la comunitat, hi tenen

⁶ La Companyia era molt felicitada per l'enteresa que havia mostrat en les persecucions recents i per la seva capacitat de recuperar-se. Al mateix temps tenia l'amistat i suport, per dur a terme els seus nous projectes, de significats personatges alfonssins, Girona, Comillas, etc. (Ho hem vist als caps. 1 i 2).

⁷ A penes nascuda la "Unió Catòlica", descobrim al mateix Provincial Vigordan, escrivint al seu amic l'Assistent P. Costa, qualificant-la de malaurada i felicitant-se perquè Sardà i Salvany, es disposés a atacar-la.

⁸ Entre ells, persones ben situades en el món cultural, com el P. Fidel Fita (acadèmic i posteriorment president de l'Acadèmia de la Història) i el P. Mir, que acabarà deixant la Companyia i escrivint alguns textos pamfletaris sobre els seus antics companys.

⁹ El "Siglo Futuro" es publicà entre 1875 i 1936, fou el diari més dur en defensa del catolicisme integrista. S'enfronta a la majoria de l'episcopat, acusant-lo de col·laboracionista, i al mateix pretendent Carlos VII, al qual titllà de liberal...! Fundat per Cándido Nocedal.

¹⁰ N'hem parlat cap. 2, epígraf 5.

¹¹ Als quals cal sumar el Provincial i el Soci, fent, per tant, un total de 27

¹² Ho explicàvem al cap. 2, epígraf 4.a.

dedicació el P. Rector, el P. Prefecte d'Estudis, diversos germans que atenen tots els serveis (recepció, cuina, menjador, manteniments...) i dos *mestres* (l'un sacerdot i l'altre mestret) que s'encarreguen de cadascuna de les seccions. En els cursos posteriors el nombre de docents, sempre jesuïtes, anirà augmentant. A la Comunitat de Llúria, els primers anys, els pastoralistes superaven en nombre als educadors, però de seguida es va anar equilibrant.

El 1889 la comunitat puja a 49 jesuïtes¹³ (21 sacerdots, 9 escolars i 19 coadjutors). Dels 21 sacerdots, només 4 són docents al Col·legi, en canvi, hi ha un bon grup de mestrets (5 són professors, 2 "prefectes de costums", i encara cal sumar-hi dos més que estan malalts). Aviat el nombre de jesuïtes superarà la cinquantena, fins a arribar a seixanta-tres (1908). Llurs cambres es troben tant en els espais de la Residència, com en els del Col·legi.

La divisió política dels catòlics va provocar algunes divisions comunitàries, i la pèrdua d'alguns vells amics, que emperò, no trigaren a tornar als àmbits jesuïtes. Els sectors anticlericals veien aquella casa com un bastió de la reacció catòlica, i es temia que hi hagués assalts. Valgui com a exemple que, en els dies de la vaga de maig de 1890, el P. Rector per prevenció, envià a dormir fora de casa a 24 de la comunitat.

3.2. Vida de comunitat força reglada, amb interès de palesar la "identitat" i la "diferència"

Els anys del segle XIX, les repetides expulsions, la vida en clandestinitat, en pisos de famílies amigues o anant d'un lloc a un altre, havien afavorit l'alleujament de l'estil religiós d'alguns jesuïtes. Recordem, que un dels dissenys del provincial Vigordan en crear la residència de Llúria era poder facilitar novament la vida comunitària, tornar als costums reglats i mostrar la diferència amb el "món": de manera que la vida de la comunitat jesuïta enmig de l'Eixample fos un crit testimonial davant del món, mostrant la pròpia identitat en les formes i en els signes externs i visibles¹⁴.

En aquells dies, la província d'Aragó establí el seu *costumbrero* (molt similar al de la província germana de Castella), manual que reglava la vida de les comunitats fins als mínims detalls. Horaris rígids, vestir, menjar, descans, vacances, vida espiritual, etc. La jornada començava a les 5:00 del matí i acabava a les 10:00 de la nit, a les 12:00, dinar i una pregària comuna (lletanies). Quan hom havia de sortir de casa ho feia sempre acompanyat d'un altre jesuïta. La separació de la pròpia família era absoluta. Els jesuïtes estudiants tenien cambra de dos en dos, amb cortina entremig. Els germans coadjutors vivien agrupats en cambres grans.

"Van amb la vista baixa, parlen fluixet, saluden amb cortesia, somriuen amb afabilitat... però amb rigidesa i falta d'espontaneïtat"¹⁵.

Enmig d'aquella sobrietat hi havia excepcions que ja aleshores cridaven l'atenció. Assenyalem, per exemple, els àpats generosos de dies festius, catalogats en dies de *primera*, de *segona* i de *tercera* per la seva magnificència. Els mateixos informes i comentaris de l'època quedaven molestos i escandalitzats, en descriure un àpat de la casa de formació de Tortosa: "tres o quatre tipus de vins al matí,

¹³ Catàleg i Historia Domus del 1888-1889. Caldria sumar el Provincial i els dos Socis, fins a arribar als 52.

¹⁴ Capítol 2, epígraf 1.

¹⁵ Frase que es va fer famosa amb què l'exjesuïta Miquel Mir descrivia els seus antics companys.

cinc o sis a la tarda, cafè, copa, 7 o 8 plats sense les postres, amb les converses i acudits, que tals dinars comporten", i això feia que alguns critiquessin: "després de tot això, qui podrà dir que no tenim recursos i que ens cal exigir pensions als alumnes externs dels col·legis?".

Cal sumar-hi les estades a l'estiu a balnearis que feien uns pocs, on prendre les aigües per motivacions de salut. El mateix provincial Capell escriu: "Em temo que aquest estiu tindrem tres o quatre parelles de banyistes, malgrat el meu tarannà".

Per altra banda, el Col·legi disposava d'uns amples jardins i camps d'esport a Sarrià, *La Gironella*, al barri actual de Les Tres Torres¹⁶ (**làmina 1**), on els alumnes anaven sovint a jugar superant l'estretor dels patis de Casp; la Comunitat també l'aprofitava força per al seu lleure. Era d'accés fàcil des de Casp amb el tren de Sarrià (funcionava des del 1863) i encara més quan el 1906 es feu el baixador de Les Tres Torres.

3.3. Casa central dels jesuïtes a Catalunya

Les cases de jesuïtes a Catalunya segons el catàleg de 1900 eren: Barcelona-Casp (54 jesuïtes + Provincial i dos Socis), Barcelona-Sarrià (47), Girona (10), Manresa (Cova 58, Rapte 7), Tarragona (10), Tortosa (122)¹⁷.

Barcelona esdevé punt de trobada i d'acolliment en els múltiples desplaçaments per necessitats pastorals, per embarcar-se en viatges missioners transatlàntics, com a seu de reunions, de les Congregacions Provincials, etc. Per altra banda, els jesuïtes de la nombrosa comunitat de Barcelona, amb bons predicadors i missioners, es movien sovint per molts indrets de Catalunya i també d'Espanya.

Els "Diaris de la Casa" referencien detalladament aquestes anades i vingudes (**làmina 2**). Sigui exemple el juny de 1913, amb la següent diversitat de procedències i destinacions: Manresa, Mataró, Tarragona, Tortosa, Montserrat, Palma, Madrid, Saragossa, Veruela, Colòmbia, Filipines, Nova York¹⁸.

Llúria es mostra, doncs, des del seu bell començament, com a comunitat d'acolliment i fins i tot, ja aleshores, internacional, en servei de la missió de la Companyia.

¹⁶ "Entre les grans cases i torres del barri, algunes notables exemplars de l'arquitectura romàntica, es destacava can Gironella... adquirida el 1883 [fou el 10.08.1802 com consta en l'escriptura] pels jesuïtes". GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, entrada: *Les Tres Torres*. MARCET, pp. 100-105. Vegeu també: <https://lestrestorres.com/> i <https://barritrestorres.blogspot.com/> No la confongueu amb *Torre Gironella*, actual col·legi de Sta. Dorotea, de les religioses Salesianes.

¹⁷ Cal sumar-hi, fora de Catalunya, i dintre de la Província jesuïta d'Aragó: Gandia (59), Mallorca (10), Osca (9), Oriola (44), Saragossa (col·legi 34, residència 42), València (col·legi 37, residència 22), Veruela (169). I a més la missió de Filipines (96) i la missió de Xile-Paraguai-Argentina (294). Un total de 1.128 jesuïtes formaven la Província d'Aragó. (Catàleg 1900, p. 77).

¹⁸ Extractem del Diari de la Casa d'aquest mes de juny de 1913. Dia 1. Arriben de Manresa Provincial, socis i un altre jesuïta. / 6. Va a Manresa un sj. / 7. Arriba de Colòmbia el Superior amb el seu Soci. De Manresa el Provincial amb els socis, i dos més. / 9. A Tarragona, el Provincial y els Socis i un més. / 11. Anada a Madrid d'un i tornada d'un altre. / 12. Dos a Madrid, dos a Tortosa, venen de Montserrat dos benedictins que s'hostatgen a casa. / 13. Dos de Tortosa destinació Manresa. / 16. Surten cap a Saragossa els dos filipins. / 17. Arriben dos de Manresa cap a Veruela. / 20. Arriba un, camí de Manresa. / 22. Arriba un de Palma. Surt un cap a Mataró. / 23. Arriben dos de Manresa destinats a Filipines, i un de Tarragona. / 25. Tres embarquen a Filipines i un a Nova York. / 29. Arriba un d'Amèrica. / 30. Arriba un de Manresa i un de Mataró. Surt un cap a Madrid. [En cada apunt s'especifica el cognom del viatjant que la nostra còpia ha omès].

3.4. Ús de la llengua catalana

En aquells temps a tot arreu el català era la parla pràcticament de tothom, si més no en les relacions i la conversa privada, car en públic, per habitud o per imperatiu, sovintejava el castellà. Això feia que també a Casp la llengua de l'Església, Col·legi i Residència fos el castellà, mentre que la pràctica majoria s'adreçava en català en privat als seus professors, als companys de comunitat catalans, i era la forma majoritària de les converses i relacions pastorals. A l'Església dels jesuïtes, només excepcionalment s'hi feien sermons i prediques en català (que siguin excepció ho palesa que els Diaris de la Casa o la Historia Domus especifiquin que la conferència o homilia ha estat en català)¹⁹.

El fet que Barcelona pertangués a la Província d'Aragó (País Valencià, Aragó, Balears i Catalunya) ja provocava aleshores les seves dificultats lingüístiques. Ho ben palesava un "postulat", presentat a la Congregació Provincial de 1883, que demanava que no es parlés català a les comunitats. (Val a dir que el postulat no arribà a la seva discussió a l'aula, car assenyadament la "comissio ad secernenda postulata" el rebutjà, però l'anècdota és signe dels problemes d'aquella primera comunitat de Llúria).

De tota manera, la pastoral popular en pobles i barris tenia el català com l'idioma de la predicació i de les "missions". A la Congregació Mariana, ho hem vist, tot es feia exteriorment en castellà, encara que hom parlés català en les converses. En canvi, en el Centre de St. Pere Claver del Clot, les coses en públic eren en català, perquè ni els adults ni la mainada entenien gaire el castellà. Valgui, però, anotar que la Congregació, i el mateix P. Fiter, potenciaren vivament la cultura catalana, entre d'altres, amb l'Acadèmia Catalanista²⁰.

4. SIS CAMPS D'ACCIÓ PASTORAL

Presentem ara, algunes de les principals activitats apostòliques dels jesuïtes de Llúria-Casp, en aquesta trentena d'anys. Entre ells, volgudament, interrelacionades.

– El *Col·legi* del Sagrat Cor, que en el període que historiem ha començat, ha assolit un bon nivell i un bon nombre d'alumnes i s'ha eixamplat amb el batxillerat comercial²¹. El seu desig és l'educació integral cristiana. [4.1.]

– L'*Església* del Sagrat Cor, amb ampla i curosa activitat pastoral, sagraments (missa i confessions), atenció personalitzada i acompanyaments espirituals, exercicis, sermons, novenaris, tríduums, etc.

¹⁹ En el capítol 7 d'aquesta història, en presentar el P. Ignasi Casanovas, farem una explicació més detallada del problema.

²⁰ Capítol 4, epígraf 3.1.

²¹ La seva importància farà que el batxillerat comercial de Casp es converteixi (1927) en un nou centre i ubicació, l'*Institut Comercial de la Immaculada* (ICI), al carrer Balma cantonada Rosselló, avui locals de la Universitat Pompeu Fabra.

[4.2.]

– Els *múltiples ministeris* a què eren cridats els jesuïtes de la Residència, arreu de Catalunya i Espanya. [4.3.]

– L'*Apostolat de l'Oració* i les diverses associacions que maldaven per oferir un alt nivell d'espiritualitat amb una atenció continuada. [4.4].

– Les *Missions Populars*, que significaven la renovació espiritual d'un poble o contrada, i que demanaven als predicadors una dedicació intensiva i exclusiva al llarg de deu o quinze dies. [4.5.]

– L'*obra social* nascuda a l'escalf d'aquesta feina apostòlica, i sobretot una obra pionera, l'*Acció Social Popular* promoguda pel P. Gabriel Palau. [4.6.]

4.1. Col·legi²²

Enmig de la nostra societat secularitzada del s. XXI, ens sorprèn l'èmfasi religiós de l'educació jesuïta de finals del XIX inicis del XX. Era una atmosfera que ho embolcallava i vivificava tot, una part fonamental de la formació²³.

Cada jornada s'obria amb la *Missa* a què assistien els alumnes; a la tarda, abans de marxar, es recitava el *rosari*. Les classes iniciaven amb *uns segons de pregària*, una crida a centrar en Déu l'activitat que començava que, repetida abans de cada classe o estudi, podria fer mitja dotzena de vegades que els alumnes eren convidats a la pregària.

Els *diumenges* els nois venien al Col·legi de 7:45 a 11. Assistien a missa i tenien una plàtica, hora i mitja d'estudi, l'esmorzar i una estona d'esbarjo. A la quaresma les plàtiques s'ampliaven a dues per setmana.

Era molt específica l'*atenció individualitzada* a l'alumne, sigui amb la conversa personal, sigui en el sagrament de la confessió.

Les *primeres comunions* es preparaven des de Nadal amb mitja hora diària de catequesi, i abans de la jornada solemne, els infants feien un recés de tres dies. El dia de la comunió, els nens eren festejats amb un esmorzar i el P. Rector els obsequiava amb un formós llibre de pietat, enquadernat amb cantell daurat.

Se celebraven amb esplendidesa les *festes religioses*. El dia de la Immaculada, precedit de la novena, amb els solemnes actes religiosos i també amb jocs, traques i globus. Tenien relleu les festes dels sants jesuïtes joves²⁴ i la celebració diària dels mesos de Maria (maig) i Sagrat Cor (juny).

Els alumnes feien *Exercicis Espirituals* en el mateix col·legi, duraven entre quatre i sis dies, en els quals es tenien quatre plàtiques o meditacions, es guardava silenci rigorós, fins i tot en els esbarjos, i

²² Vàrem presentar els inicis del Col·legi (cap 2, epígraf 4). En aquest escrit no seguirem la història del Col·legi, més que incidentalment. Remetem a l'excel·lent monografia de Pere MARCET, sovint citada. (Per al període que ara historiem, vegeu el cap 1 i la primera meitat del cap 2).

²³ MARCET, pp. 73-81.

²⁴ Lluís Gonzaga, Estanislau de Kostka, Joan Berchmans.

no hi havia classes. Els alumnes de l'últim curs, abans d'acabar el col·legi, feien una tanda d'Exercicis a la Cova de St. Ignasi a Manresa.

Els alumnes podien pertànyer a la *Congregació Mariana*, la mateixa dels joves universitaris fins que el P. Fiter creà la Congregació "menor", de l'Anunciació i Sant Joan Berchmans, amb la finalitat de separar els petits dels joves (6.11.1889); el primer director fou el P. Ramon Mensa i s'establí d'antuvi a la capella del convent de les Reparadores (Casp-Bruc), fins que aviat passa a la del Col·legi. També podien pertànyer a la Croada Eucarística i a l'Apostolat de l'Oració.

4.2. Una Església molt activa en el bell mig de l'Eixample

Amb les activitats i els modes de fer habituals en els temples de la Companyia de Jesús. Valguin estadístiques, sempre perilloses i ambigües. El nombre de comunions repartides en els primers anys fou de 72.000 (1886), al cap de vint anys doblava, 213.750 (1908), que significa una mitjana diària de 586 comunions repartides²⁵.

Les celebracions dels diumenges i les grans festes es volien alhora amb una solemnitat i sobrietat, pròpies d'aquesta Església, ajudades pel gran orgue romàntic acabat d'instal·lar i pels escolans i cantaires.

Diàriament, múltiples misses, llargues hores de confessions, res del rosari, moltes persones que hi venen per fer una estona de pregària o la "visita al Santíssim". Sovint trisagi i exposició del Santíssim, etc. Les Quaresmes eren moments especials de predicació, i també les novenes de la Immaculada, els mesos de maig i juny (dedicats a Maria, l'un i al Sagrat Cor, l'altra).

S'oferien diverses propostes d'Exercicis oberts²⁶, adreçades específicament a homes, obrers, congregants, joves, senyores. Sovint es tenien dos actes, l'un al matí i l'altre a la tarda.

Era molt principalment l'església del Col·legi, dels joves de la Congregació i dels membres de l'Apostolat de l'Oració.

Els jesuïtes dedicats exclusivament a l'Església, al culte i predicació, eren entre 10 i 15; la queixa recurrent d'aquells dies és que són pocs i no donen l'abast.

²⁵ *Littere Annuae* corresponents (AHSIC).

²⁶ La Residència, per altra banda, disposa al tercer pis d'habitacions i capella per a Exercicis en règim d'internat.

4.3. Diversitat de tasques pastorals

L'activitat pastoral, sumant la de la nostra Església i la forana, és considerable. Hi col·laboren també els jesuïtes de l'escola especialment en els temps de vacances. Les *Litterae Annuae* en donen cada any les estadístiques. Extraïem les del 1909-1910:

- confessions: 103.234 (de les quals, especifiquen que 7.000 foren confessions generals)
- catequesis: 509 (sobretot a infants, però també al poble en general)
- sermons: 325
- conferències: 746 (a sacerdots, religioses, laics)
- conferències quaresmals: 68
- missions populars: 8
- visites a malalts: 717
- conversions a la fe: 1 (l'any anterior en comptava 5)

Són molts els Exercicis predicats. Conservem quaderns on s'anotaven les activitats pastorals. La pàgina corresponent al mes de febrer 1902, deixa constància dels Exercicis predicats en aquests vint-i-vuit dies a: sacerdots / seminaristes de la diòcesi / criades, en el Servei Domèstic / beates de Sant Agustí / senyores, al convent Reparadores / senyores, a Sarrià / poble en general, a Santa Maria del Mar / religioses de Sant Pere de les Puelles / noies joves, a les Reparadores / religioses de Nostra Senyora dels Àngels / a Sant Joan de Jerusalem. (làmina 3)

4.4. "Apostolat de l'Oració". Una innovadora proposta d'apostolat que pot fer molta gent

L'Apostolat de l'Oració fou la més nombrosa i ben organitzada associació del Sagrat Cor del s. XIX. Havia nascut a l'*escolasticat* jesuïta francès de Vals (1844), on el P. Gautrelet proposava als seus jesuïtes estudiants, ansiosos ja de dedicar-se del tot a l'apostolat, que la seva manera de ser apòstols consistia ara en l'*apostolat de l'oració*: l'oferiment de les oracions, sacrificis i accions del dia per l'extensió del Regne de Déu. Els jesuïtes joves van acollir amb entusiasme aquesta devoció i aviat va saltar els límits de l'*escolasticat* i es va propagar a altres persones pietoses.

El P. Ramière²⁷ en fou el gran propagador, ple de devoció, entusiasme i instint de propaganda. Aviat es publicà (1861) *Le Messager du Cœur de Jésus* que aviat arribà a 15 edicions en diferents llengües. A Roma, s'establí a l'església jesuïta del Gesù per un Breu Pontifici (1861) i no gaire després s'introduí a Espanya. A Bilbao sortí l'edició castellana del *Mensajero del Sagrado Corazón* (1866). A Barcelona, *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*, es publicà del 1893 al 1936²⁸.

L'Apostolat de l'Oració havia arribat a 35.000 centres i 13 milions d'associats.

En els inicis, no sempre fou fàcil l'entesa amb la Companyia. Tot i això, el 1883 la direcció fou

²⁷ Les seves idees teològiques s'enquadren dins el catolicisme conservador i ultramuntà. (REVUELTA III, p. 409, nota 106).

²⁸ Una de les publicacions religioses de més durada. Hi col·laboraren articulistes com: F. Sardà i Salvany, J. Verdaguer, J. Collell, A. M. Alcover, E. Serra, I. Casanovas, etc.

passada a la Companyia²⁹, que li dona Estatuts (1896)³⁰.

El 1886 s'establí a l'Església del Sagrat Cor de Barcelona. Arribà a tenir 14.000 membres (1902), distribuïts en 117 cors masculins i 354 femenins.

El criteri d'admissió no era la 'selecció' com a les Congregacions Marianes, era una crida feta a la generalitat. En això radicava el seu èxit: oferir unes pràctiques mínimes de devoció per a tothom, sense barreres de sexe edat o condició, per a amplis sectors populars. Les obligacions eren senzilles: fonamentalment la pregària de l'oferiment d'obres de cada dia, la comunió setmanal o mensual, el rís del Rosari, si era possible. Tenien un acte comunitari el primer diumenge de cada mes. Tot plegat eren pràctiques a l'abast del comú dels fidels, per això esdevingué una associació massiva on tots hi cabien.

Les agres divisions entre els catòlics, que hem presentat més amunt, també s'hi filtraren. En temps de la direcció del P. Alarcón, el *Mensajero del Sagrado Corazón de Jesús*, proposava idees massa afins al catolicisme integrista. També des de la Residència de Casp hi hagué postures públiques integristes. Per exemple, a la romeria a Montserrat, el P. Celestí Matas va predicar un sermó de més d'una hora on comparava l'*Apostolat* a un sometent que, armat amb l'oració, milita en defensa de l'Església; els enemics, deia, eren el satanisme i la maçoneria (als quals culpava entre d'altres de la guerra de Cuba). Però, per a la majoria, l'Apostolat de l'Oració era només una associació de pietat.

A Llúria promovia una extensa tasca de beneficència i propaganda a través d'uns seglars entusiastes i ben dirigits. Havien establert escoles diürnes, nocturnes i dominicals a Gràcia i a la planta baixa d'una casa a prop de la Residència.

4.5. Les Missions Populares. "Un fre a la Revolució"?

Així ho valorava el filòsof anarquista Jaume Brossa³¹ parlant de St. Antoni M. Claret: "aquell què més odiem és el Pare Claret. Si no hagués existit, Catalunya hauria entès el missatge de la Revolució. Amb els seus sermons recristianitzà tota Catalunya. Nosaltres no hem sabut fer un *Camí Dret*"³².

Claret havia recorregut Catalunya amunt i avall, en la dècada dels 40 i 50 del s. XIX. Poc després, i seguint les petges d'aquest mestre, ho feren també una pila de jesuïtes, començant pels PP. Mach (des de 1849) i Goberna (des de 1874). En la trentena d'anys que contempla aquest capítol, sumen un total de 122³³, els jesuïtes de la província d'Aragó (Catalunya, Aragó, València, Balears) que treballaren en missions populars³⁴.

²⁹ Segons els Estatuts aprovats per un Decret de Lleó XIII (1879), el Director General era nomenat pel P. General, amb l'aprovació de la Santa Seu i subjecció a l'Ordinari del lloc, i els directors centrals de cada país, els diocesans i els locals eren tots nomenats pel Director General amb el consentiment dels respectius Ordinaris.

³⁰ Els Estatuts de 1886 estigueren en vigor 55 anys. El 1951 foren renovats pel General P. Janssens, i el 1968 pel P. Arrupe.

³¹ BRUNET, Manuel. *Actualidad del P. Claret* (Vic 1953), pp 39-40.

³² *Camí Dret i segur per arribar al cel*. Llibre devocionari del P. Claret, que es repartia en les Missions Populares, amb 40 i 50 edicions ja en aquells temps, en català i castellà (disponible a internet).

³³ REVUELTA III, p. 296-297, fa la llista de tots ells i amb dades sobre les missions que han predicat..

³⁴ Alguns d'ells professors dels *escolasticats* jesuïtes o de col·legis, molts d'ells membres de la comunitat de Llúria-Casp.

Amb els seus sermons i publicacions planeres, el P. Claret, deia Brossa, salvaguardà la fe del poble. Anàlogament, podríem dir de tants missioners de les últimes dècades del XIX i primeres del XX: jesuïtes, dominics, franciscans, caputxins, claretians...

La Missió és una campanya massiva, molt preparada. La seva durada voltava entre els 10 i 15 dies. L'objectiu, una ràpida conversió, confirmada amb els sagraments de la reconciliació i de l'eucaristia³⁵. Es tenien habitualment dos actes. El del matí de vegades era precedit pel *Rosari de l'Aurora* i la missa. El moment fort, era la predica del vespre, una mena de revulsiu de les consciències, persuadint de totes les maneres possibles de la importància de l'eterna salvació.

En els dies de la Missió es tractaven quatre temes: 1. Destí i fi de l'home, la salvació. 2. Ell pecat i la confusió de les pròpies culpes. 3. El destí etern, mort, judici, infern i glòria. 4. La misericòrdia de Déu, amb la paràbola commovedora del Fill Pròdig.

4.5.1. La Missió de Barcelona, 1898³⁶

Havíem dit³⁷ que la "Santa Missió" de 1878 (vint anys enrere), havia facilitat el projecte del complex Llúria-Casp, car gràcies a ella els jesuïtes foren àmpliament coneguts a Barcelona.

A l'actual Missió (1898), la Residència de Llúria esdevé punt central per als onze missioners jesuïtes (un terç del total de 34 missioners)³⁸.

La premsa avaluava en 55.600 els barcelonins que hi participaren del 12 al 23 de gener, en les diferents seus missionals³⁹, on es pronunciaren 588 sermons.

A l'església de Casp es tenien dues sessions diàries (matí i vespre). Es predicaren un total de 47 sermons. Fou significativa la participació dels Congregants impulsant la Missió en els seus diversos centres i barris, i oferint ajuda continuada per acompanyar amb llurs cotxes els missioners, per anar i tornar de les diferents seus missionals.

En aquells dies, una "Missió Popular" també era d'alguna manera un *tour de force* entre ideologies. Havíem començat aquest apartat amb una citació del prohom anarquista Jaume Brossa, l'acabem recollint comentaris de l'una i l'altra banda⁴⁰.

"No és estrany que en veure aquesta manifestació de fe i de pietat, els diaris sectaris expressessin

³⁵ La paraula "missió", aplicada a la predicació popular a comarques senceres, la utilitzaren per primera vegada els jesuïtes el 1544. El P. General Aquaviva el 1590 escriu la carta magna de les missions populars i en presenta un "directori". La Congregació General de 1593 les recomanà com un dels ministeris més propis de la Companyia i dels pares professors. El missioner P. Tirso González, en ser nomenat General de la Companyia, en promogué la pràctica a tot l'Orde.

³⁶ CEAE, n. 1. 1990, pp. 4-23

³⁷ Cap 1, n. 4.4.b.

³⁸ Cap d'ells no hi residia, alguns n'havien estat membres anteriorment, o bé n'havien estat hostes en els seus moviments apostòlics per Catalunya, atesa la centralitat de la Residència.

³⁹ Catedral, Sta. Maria del Mar, Santa Maria del Pi, St. Pere, Sta. Anna, Betlem, St. Agustí, el Carme, Sta. Mònica, St. Miquel Port, Hostafrancs, Concepció, Sta. Madrona, Jesuïtes-Casp, Montsió, Adoratrius, St. Just i Pastor. Cal sumar-hi la missió per a nens, i les posteriors missions als barris i pobles agregats.

⁴⁰ CEAE, n. 1. 1990, pp. 9 i 23.

la seva ràbia i la seva impotència, procurant de tota manera retraure els fidels de la missió".

"Deia una dona del carrer, 'a quins temps que hem arribat!', li resultava del tot escandalós que es fes una Missió. I un home, en acabar la processó de nens, exclamava amb sentiment: 'estem ben aviat, aquests nois portaran ara a casa seva aquesta pesta. No hi ha remei!'. Rebé resposta d'una persona que li estava a la vora: 'perquè vosaltres rebenteu!'. Amb això va callar el provocador".

4.6. El P. Gabriel Palau. *Pioner polèmic del "Catolicisme Social"*

En aquests anys, ja ho hem vist, la preocupació social i per la pobresa hi és present des del començament. A la porta de la Residència un cop per setmana es repartia sopa a una molt llarga cua de pidoles. També hem assenyalat l'obra social que feia la Congregació amb els catecismes a l'extraradi urbà, dels quals nasqueren escoles, congregacions marianes, centres culturals, economats, caixes de resistència... Sant Pere Claver del Clot en fou model; seguiren el Centre i l'Ateneu d'Hostafrancs, el Patronat de la Sagrada Família i les escoles que l'Apostolat de l'Oració creà a Gràcia. La qüestió social es feia indefugible en aquella nova Barcelona, crescuda en gran part de l'empenta de la industrialització, especialment després del crit d'atenció que fou la *Rerum Novarum* (1891) de Lleó XIII⁴¹.

A nivells més estructurals cal remarcar les intuïcions dels PP. Antoni Vicent⁴² i, a la Residència de Llíria, del P. Gabriel Palau, l'un i l'altre, teòrics i promotors de l'acció social.

Gabriel Palau, nat a Barcelona (1863), ja d'infant gaudí de bona sensibilitat i formació musical que rebé dels millors mestres barcelonins, amb bon aplaudiment i guardons. També es dedicà al periodisme religiós i polític⁴³. L'una i l'altra foren dues vocacions que mai no abandonarà.

Entra a la Companyia a Veruela al 22 anys (1885). Acabada la formació, va ser professor de gramàtica i grec a Veruela (1899-1903) i redactor de les "Cartes edificants de l'Assistència d'Espanya".

Encara a Veruela, el 1902 publicà un devocionari en català, *Mon Tresor*, amb múltiples reedicions (**làmina 4**), del qual el mateix censor eclesiàstic en feia una magnífica presentació, que el situa entre els bons pastoralistes del moment: "pren el cristià en apuntant el dia, i el sorprèn en despertant; l'uneix amb Déu i no el deixa fins als últims moments de claredat intel·lectual a les hores de la nit. Com àngel de la guarda, l'acompanya en els diferents successos de la vida, ja sigui que es presentin aquests, seguits de la prosperitat, o ja, al contrari, rodejats d'infortuni. Per a la recepció profitosa dels sants sagraments, proposa l'autor en aquest devocionari un mètode fàcil, esmerçant-se en els exàmens de consciència, i apuntant després fervorosos afectes per a abans de la comunió i per la deguda acció de gràcies..."⁴⁴.

⁴¹ És la primera encíclica social catòlica, reclama una legislació estatal que protegeixi el món del treball, salaris dignes, dret de lliure associació, etc. Les reticències que aixecà foren importants, també en les files catòliques.

⁴² El P. Vicent (1837-1912), advocat castellonenc que entrà a la Companyia al 24 anys. Fou un capdavanter de l'acció social catòlica i del compromís amb els obrers, creador dels Cercles Socials Obrers.

⁴³ En el Noviciat va compondre una Missa, per a dos cors i orgue, i diferents poemes simfònics, entre els quals un en honor de St. Pere Claver. Tot al llarg de la seva vida va compondre diverses peces per a cant i orquestra.

⁴⁴ PALAU, G. *Món Tresor*, Barcelona, 1934⁴, del "Dictamen del Censor" a l'edició primera de 1902.

Després passà a Tortosa (1903-1906) on alhora que es dedicava a la predicació i a donar Exercicis, procurava posar-se al dia en temes socials. En aquella època va publicar el *Catòlic d'Acció*, llibre d'una difusió que ens impressiona⁴⁵, una mena de màximes espirituals a l'estil del *Kempis* (làmines 5-6).

4.6.1. Té 40 anys: una carta al P. General per mandat del Provincial

Des de Tortosa escriví una carta al P. General Martín amb la seva proposta d'un pla d'acció social. Aquesta llarga carta amb 18 apartats i dos annexos, és un veritable *projecte* de l'*Acció Social Popular*. El General P. Martín encoratjà els seus plans que, en canvi, no inspiraven massa confiança al nou provincial Iñesta (ni al provincial anterior, Adroer, ara rector seu a Tortosa). Les reticències dels seus superiors immediats continuaran en els anys vinents i segurament que foren una de les causes que expliquen l'ensorrament de l'obra.

Destinat, doncs, pels superiors a l'acció social, va emprendre (1906) un viatge per Europa per estudiar les organitzacions catòliques, en especial el *Volkverein* alemany, i l'*Action Populaire* francesa; i a la seva tornada, feu un altre viatge per Espanya amb la mateixa finalitat.

El 1907 ja consta com a membre de la comunitat de la Residència de Llúria⁴⁶. Aquest any el cardenal Casañas, bisbe de Barcelona, li feu presidir el *Consell Diocesà de les Corporacions Catòlic-Obreres*, juntament amb el sacerdot Pla i Deniel (futur cardenal de Toledo i primat de les Espanyes), al mateix temps es dedicà a crear *Unions Socials Professionals* i l'*Acció Social Popular*.

4.6.2. L'Acció Social Popular (ASP) al bell mig del moviment obrer

Una obra pionera que potser arribà abans d'hora (1907) i hagué de plegar (1916). El seu objectiu era estar al bell mig del moviment obrer, des de les files cristianes. No pretenia ser ni associació religiosa, ni centre benèfic, sinó "una institució de caràcter general, l'objecte de la qual és la promoció, per tots els mitjans legítims, de l'acció social catòlica"... i la defensa i foment de l'ordre social catòlic (deien els Estatuts).

El seu programa d'activitats fou amplíssim: apologètica, instrucció religiosa, matèries ètiques i socials, econòmiques i polítiques, cultura, ensenyament professional, etc.⁴⁷ En els últims anys l'ASP estava estudiant la creació d'una Universitat Popular⁴⁸.

⁴⁵ BORRÀS, A., SOLÀ, F., TORELLO, J. M. *Escriptors jesuïtes de Catalunya* (Sant Cugat del Vallès 1979), diu que l'any 1934 s'havien publicat traduccions, com a mínim, al francès, neerlandès, italià, polonès (dues edicions a Varsòvia i a Cracòvia), anglès (tres edicions: Londres, Trichinopoly i Nova York), alemany, portuguès de Brasil, hongarès, italià, a cops amb diverses edicions. Després del 1934 consta encara als autors d'aquesta bibliografia, una edició en hongarès i dues en neerlandès.

⁴⁶ El catàleg li atribueix les següents activitats: *Operari, Predicador, Dona Exercicis, President de l'associació d'Exercicis Espirituals per a Obrers, Prepara les Litterae Annuae, Escriu la Història de la Casa, Confessa en el Temple*.

⁴⁷ Els seus mitjans eren l'acció immediata personal i la propaganda oral i escrita (llibres, fullets, setmanaris, fulls volants, articles de premsa, conferències, cursos), i a més la promoció i organització d'assemblees, consultes de temes legals, federació de societats, especialment de sindicats obrers..., tot allò que ajudés l'elevació moral i civil de les classes humils.

⁴⁸ REVUELTA III, p. 834.

L'ASP estava governada per un *Directori* (de prohoms catòlics espanyols) que es reunia un cop a l'any, nomenava la *Junta* i al *Director* (jesuïta segons estatuts, ho fou sempre el P. Palau) i donava les grans línies d'acció. La seu de l'ASP era al carrer Duc de la Victòria⁴⁹, 14, pral., des d'on atenia tot Espanya.

Unes poques dades ens mostraran a bastament els objectius i embalum.

– Al cap de quatre anys (1911) de la seva constitució⁵⁰, comptava ja amb 13.410 socis (arribarà als 27.500), els gerents de l'ASP a diversos punts d'Espanya, eren 168. Havia prestat 3.344 serveis tècnics i socials a corporacions, i altres 2.124 a persones concretes. En aquests quatre anys ja havia fet 964 conferències i mítings en diversos punts d'Espanya.

– Tenia dues publicacions mensuals, dirigides pel mateix P. Palau, *La Revista Social* i *Ecos Sociales*. Quinzenalment publicava un *Archivo Social* (d'alt nivell pels seus treballs i documents) i cada setmana editava *El Social*. Amb periodicitat variables imprimia *Hojas Volantes* i el periòdic *La Gerencia*.

– Comptava amb 70 societats adherides (sindicats, cercles, cooperatives, etc.). A Barcelona foren 10 els sindicats que depenien de l'ASP (algun d'ells, *La Unió de Dependents del Comerç*, amb més de 1.000 socis).

4.6.3. Sotxada dissolució de l'ASP (1916)

El P. Palau va presentar la dimissió... Darrere hi havia un seguit de desavinences amb els objectius i amb la seva manera de fer, que mostraren algunes jerarquies de l'església⁵¹, els seus superiors jesuïtes⁵² i algunes persones de classes elevades. I ben segur, també el mateix caràcter de Palau. Era època d'un cert refredament del "Catolicisme Social" que havia propiciat la *Rerum Novarum*⁵³.

L'ASP morí, però tot seguit fou ressuscitada pel bisbe Reig a Barcelona, amb el nom d'*Acció Popular* (AP), amb un tarannà interclassista i pacificador, del qual va desaparèixer el to obrerista que havia volgut mostrar l'ASP. Eren èpoques de retorn a esquemes més tradicionals de l'obrerisme catòlic, més preocupat per la tasca assistencial que no pel treball sindical⁵⁴. Tot plegat, mentre anava creixent la radicalització del moviment obrer.

⁴⁹ Actualment "carrer del Duc". (La referència a Espartero, Duc de la Victòria, que el 1842 va bombardejar Barcelona, i que afirmava que "pel bé d'Espanya, cal bombardejar Barcelona un cop cada cinquanta anys", fou suprimida el 2007).

⁵⁰ REVUELTA III, p. 836.

⁵¹ "En realitat a Palau no se li perdonava i se li imputava -sobretot la jerarquia eclesiàstica- que pretengués dirigir des de Barcelona l'acció social catòlica de tot Espanya". BENGOCHEA ECHAONDO, S. *El Catolicisme social a Catalunya (finals del segle XIX - 1919)*. A *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 1998, Vol. 9, p. 145.

⁵² ALVAREZ BOLADO, A y ALEMANY BRIZ, J. J. *Gabriel Palau S. J. y la Acción Social Popular*. (Madrid, *Miscelánea Comillas* 72 (1980), pp. 123-178). A la p. 162, transcriu una dura carta del Provincial Lloberola a Palau: "A més, per a dir tota la veritat, la gestió de V. R. no sempre ha estat informada, en tots els seus detalls, per l'obediència... La discrepància ha dimanat precisament d'estar col·locat V. R. en punt de vista diferent del nostre... La mateixa llibertat amb què V. R. treballa, impedeix que el Superior pugui fer-se solidari i responsable de les seves iniciatives i determinacions". Aquesta dura carta, el P. Palau la transcriu en una seva al P. General.

⁵³ "Podríem dir que l'obra del P. Palau fou víctima d'una crisi general a què fou sotmesa tota l'acció social catòlica d'Espanya en aquelles dates". BENAVIDES, D., citat per ALVAREZ BOLADO, p. 3.

⁵⁴ BENGOCHEA, p. 145.

Aleshores el P. Gabriel Palau marxà a Buenos Aires (recordeu que en aquells anys la "missió d'Argentina" era part integrant de la mateixa Província d'Aragó), on continuà la feina de les ASP que ja s'havien creat en aquells indrets. Fou un canvi prèviament estudiat i madurat entre el P. Palau i els seus superiors. El *Diari de la Casa* de dijous 2 de novembre anota: "El P. Palau s'acomia", i el dissabte 4 de novembre afegeix: "A les 8 surt el P. Gabriel Palau en el vapor Victòria Eugènia cap a Buenos Aires"⁵⁵.

L'acció pionera de Palau havia avançat la col·laboració amb els laics i també una llibertat apostòlica del jesuïta que no podia quedar encadenada a horaris inflexibles d'una vida comunitària massa conventual⁵⁶. En aquells dies no fou possible.

5. LA SETMANA TRÀGICA (1909)

5.1. "La Ciutat cremada". L'intent de cremar el Col·legi⁵⁷

Una vuitantena d'edificis en flames, convents i cases religioses, un esclat violent i incendiari mai vist. La revolta es produí entre el 26 de juliol i el 2 d'agost de 1909 a Barcelona i alguns altres punts de Catalunya. Seguim la història de la setmana.

– El mateix dia 26, el P. Rector, Joan Capell, preparà la dispersió de la comunitat en cases particulars, i demanà ajuda al Capità General, mitjançant l'Auditor General Militar, pare d'un alumne del col·legi. Una patrulla i policies vigilaren de manera especial l'edifici dels jesuïtes.

– El dia 27 a mitja tarda s'aixecaren centenars de barricades, defensades per milers d'homes, estimulats i aplaudits per una important massa popular. Enmig d'aquest clima va començar l'incendi dels primers temples i convents davant la impassibilitat de les forces de l'Exèrcit. A mitjanit ja cremaven a Barcelona uns 30 edificis religiosos. Davant la gravetat s'afegiren vuit dels nostres congregants a les forces que vigilaven la casa. A les 11 es presentaren grups disposats a assaltar l'edifici. Resumim de l'informe de tres folis del P. Capell⁵⁸.

"Enmig d'un silenci sepulcral es veuen grups pels carrers de Claris i Casp. Apaguen els fanals del carrer i tot queda a les fosques. A casa es redobla la vigilància, els que estaven armats a les finestres del primer pis van al terrat amb alguns germans jesuïtes i criats proveïts de pedres i maons. A les 12:45 uns homes aboquen a la porta d'entrada líquid inflamable. Des del primer pis es respon amb trets sobre els incendiaris, des del terrat amb una pluja de maons i pedres. Al mateix temps un

⁵⁵ AHSIC. Barcelona, Caspe-Lauria, Diario de 1913 a 1919.

⁵⁶ Amb aquesta valoració REVUELTA III, pp. 827-842, conclou la seva detallada presentació de la persona, l'obra i els superiors del P. Palau.

⁵⁷ Vegeu un bon resum a MARCET, P. pp. 105-109.

⁵⁸ AHSIC.

altre grupet intentava incendiar la porta del carrer Llúria (la de la procura), els responen amb trets els guàrdies civils que eren a la Residència. En mig minut sonaren de 40 a 50 trets des de casa, els saltejadors fugiren immediatament. Després m'informaren que hi havia hagut ferits".

– Dia 28. El Centre de St. Pere Claver del Clot fou incendiat⁵⁹. És el dia grotesc de l'exhumació de mòmies de monges protagonitzat per alguns exaltats⁶⁰. En els terrats dels jesuïtes s'hi instal·là un focus elèctric per il·luminar el carrer. Hi hagué intercanvi de trets entre els defensors de la casa i el carrer i terrats contigus.

– Dia 31, festivitat de St. Ignasi. El P. Capell escriu en el seu informe: "em trucà el tinent coronel per dir-me que està informat que més de 2.000 amotinats del Camp de l'Arpa i del Clot volen atacar la casa. Ell mateix pujà al terrat i donà ordre que si venien pels terrats, els deixessin entrar, i que quan arribessin a 25 o 30 els afusellessin tots allà mateix. Hi havia a més, infanteria i cavalleria preparades per acudir aquí al primer avís i carregar contra els revolucionaris".

L'atac no arribà a produir-se. L'endemà, l'1 d'agost, semblà que tornava la normalitat. El dia 3 es va obrir la porta de la Residència i el dia 4, l'Església. L'1 de setembre el col·legi començà les seves activitats docents. **Làmines 7-10)**

5.2. Els rere-fons de la Setmana Tràgica

El detonant havia estat la revolta popular antimilitarista per la mobilització de reservistes (en gran part catalans)⁶¹. L'embarcament al port de Barcelona (11 juliol) produí els dies següents manifestacions antibel·licistes, enmig d'un clima d'irritació popular, compartit pels partits nacionalista republicà, radical i socialista, contra una guerra incompresa que rellançava l'aventura colonial⁶².

Durant els esdeveniments va brotar l'anticlericalisme latent: s'acusava el clergat d'estar sempre a favor dels rics i de les ideologies tradicionalistes. Hom criticava el seu suport als sindicats catòlics que frenaven els sindicats obrers majoritaris, i era forta la crítica a l'Església pel domini del sistema educatiu (especialment des de l'anarquisme que maldava per una educació laica que formés "homes nous", cultes i científics).

⁵⁹ "... la consigna donada als incendiaris de destruir tot el que trobessin, la compliren tan bé que no quedà porta ni finestra utilitzable, ni envà dret; fins i tot tiraren líquid inflamable a les fustes que, amb finalitats diverses estaven encastades a la paret". Vegeu els textos a PUIG, p. 58-59; detalls de l'incendi i restauració a l'*Anuari* de 1910 de la Congregació, pp. 14-29.

⁶⁰ Alguns van aprofitar aquells moments per entrar als cementiris d'alguns convents de monges de clausura incendiats i desenterrar cadàvers de religioses. Entre el poble corria la llegenda que els convents aplicaven la tortura a les religioses i que s'arribava a enterrar-les vives. Certa premsa anticlerical movia aquesta llegenda. Els profanadors van decidir passejar i exhibir per la ciutat les 14 mòmies desenterrades. El macabre grup processional arribà a convocar alguns milers de persones; si topaven amb la força pública, abandonaven les mòmies al carrer.

⁶¹ Enviament de tropes al Marroc per a la guerra de Melilla. Es podia estalviar pagant sis mil rals, que no estaven a l'abast de la gent senzilla.

⁶² El motiu de la campanya militar, a parer de molts, era el descobriment, d'unes mines propietat d'una empresa formada pel Comte de Romanones, el Marquès de Comillas i el Comte de Güell.

5.3. Posteriors construccions de defensa als terrats dels jesuïtes⁶³

"La trista història dels esdeveniments de l'any passat palesà que el nostre col·legi podia ser incendiat, que podia ser ocupat per homes perversos i audaços, o vigilat insidiosament des de cases veïnes. Per això es va començar a pensar en la seva defensa". Amb l'assessorament d'especialistes es bastiren en el terrat dos tipus de defenses: s'aixecaren una mica els murs de separació amb les cases veïnes i es protegiren amb reixes metàl·liques i espines; "es construïren quatre troneres a la manera de trinxeres o baluards, en la part superior de l'edifici i en cadascuna de les cantonades de la casa".

"Per altra banda, en la part del terrat on es reuneixen els nostres (els jesuïtes de la comunitat) per relaxar-se, s'han posat persianes per amagar-nos dels que miren".

Els baluards tenien la llicència de construcció de l'Ajuntament, però poc després d'iniciar-se la feina, se n'ordenà el cessament. Els "recursos" presentats, permeteren que abans d'un any l'obra fos fonamentalment finalitzada⁶⁴.

5.4. En els dies de la dura repressió, quatre conferències del P. Ignasi Casanovas

La reacció del govern Maura, exercida pels militars, fou molt dura: declaració de l'estat de guerra, censura de la premsa, etc.⁶⁵. Els tribunals militars processaren 1.725 individus, 900 dels quals foren condemnats a presó, 59 d'ells a cadena perpètua i 17 a pena de mort, tot i que finalment foren 5 els executats. L'afusellament al castell de Montjuïc de Francesc Ferrer i Guàrdia (13 octubre) provocà fortes protestes internacionals, que convertiren en màrtir de les causes progressistes i dels defensors de l'emancipació social. A moltes ciutats europees hi hagué manifestacions massives contra l'anomenada "nova Inquisició Espanyola", acompanyades d'atacs i injúries als militars, al govern conservador i al rei Alfons XIII⁶⁶.

Enmig d'aquesta dura reacció, el P. Ignasi Casanovas, membre de la comunitat de Llúria⁶⁷ tingué quatre conferències sobre els fets⁶⁸. Alhora que molt crític amb els amotinats, fa un esforç perquè els

⁶³ Traduïm del llatí i resumim la informació que dona la *Historia Domus* de 1909-1910.

⁶⁴ AHSIC conserva la documentació múltiple, d'anada i tornada, amb l'Ajuntament sobre aquesta obra.

⁶⁵ Es clausuren el Centre Excursionista de Catalunya, molts ateneus catalanistes i publicacions com el *Poble Català*, fins al 8 de novembre. *La Veu de Catalunya* es continuà publicant amb censura militar.

⁶⁶ La Lliga i els seus principals dirigents, Prat de la Riba i Cambó donaren suport a la política de força del govern i dels tribunals militars. Prat de la Riba es nega a publicar a *La Veu de Catalunya* l'article de Maragall *Ciutat del Perdó* que demanava l'indult de Ferrer i Guàrdia, per no molestar al govern Maura.

⁶⁷ Hi era des del 1906. En parlarem detingudament més endavant. Fou uns dels intel·lectuals de la Companyia catalana. Assessorà Joan Maragall en la publicació dels seus articles sobre la Setmana Tràgica (vegeu BENET, especialment pp 185-188). Prat de la Riba, director de la *Veu de Catalunya*, tement reaccions, va demanar el judici del P. Casanovas per a la publicació de *Església Cremada*, de Maragall; només li suggerí petites esmenes i no suprimí el final de l'article: "abrandat, demanant que l'església no tanqués les portes dels temples assaltats i cremats per un poble més sofrent que dolent" (en paraules de M. Batllori).

⁶⁸ *El Nostre Estat Social* (Barcelona 1910), amb *imprimatur* del bisbat de 10 de desembre, que ens fa pensar que les quatre conferències es tindrien l'octubre o novembre del 1909. Les citacions que fem pertanyen a la primera i tercera conferències.

oients vegin els fons d'aquells fets, que "no es poden ofegar rere les dures condemnes" de les autoritats polítiques i militars.

Els recorda cruament, "tot el que ha passat no és més que l'espectacle d'una gran misèria social, (...) una miserable conspiració, esdevinguda orgia i bacanal, sense altres homes per dirigir-la que miserables explotadors del vici (...) Aquelles escenes de sacrilegi, aquell gest profanador, aquelles danses macabres, aquella orgia de foc, d'obscenitat, d'odi i de blasfèmia (...) Religió, puresa, bondat, sacrifici, bellesa, ordre, autoritat, riquesa, propietat, tot (...) abrandava l'esperit tumultuari en flamardes d'odi, i agitava les mans a l'incendi i a la violació".

Recorda les proclames dels qui movien les revoltes. "S'ha de cremar, deien, i es llançaven contra les esglésies i convents, tant per seguir les ordres dels qui els manaven, com per sentiment instintiu contra el sagrat. (...) El sentiment d'avversió el portaven ja de temps al cor, com una força comprimida, que explotava en incendis i profanacions. (...) El nostre programa no pot ser més clar: nosaltres volem i necessitem destruir-ho tot, i així ho declarem amb lleialtat. No enganyem ni als nostres enemics".

I al costat dels records, n'ofereix una valoració.

Ja havíem citat en capítols anteriors l'afirmació genèrica del P. Casanovas: "La *revolució* de vegades és una *revelació* de secrets que amaga la massa social". En aquests moments, diu, "ha revelat que tenim una gran *massa antisocial*, juramentada a la destrucció, perquè no té altra via que la de l'odi". I Casanovas afirma, amb paraules de Balmes: "una guspira pot provocar grans incendis, perquè troba abundància de materials inflamables".

Cal ser clarividient, "una revolució social no pot despertar una reacció exclusivament política o militar, (...) cal estudiar-la també com un fet patològic de la vida de la societat. Sí això no es fa, estem abocats a una nova revolució molt més perillosa".

ANTONI GOBERNA, "el missioner més destacat de Catalunya"

"Totes les esglésies, monestirs, convents i col·legis, les nostres presons, asils, associacions i instituts, oïren centenars de vegades la seva veu. Va creuar 100 vegades el nostre Principat en missió. En algunes ocasions, després de predicar dues vegades en un dia, va arribar a confessar 14 hores seguides. (...) Les seves qualitats de missioner: la tendresa, la unció i l'assiduitat en el treball. Dedicava al descans no més de cinc hores i en temps de missió, menys, car se'l trobava al confessionari fins a les 11 de la nit i a les tres de la matinada ja hi tornava a ser". (Sardà i Salvany, Revista Popular, 1897, 2, pp. 4-6).

Nat a Santa Coloma de Queralt (1828). Seminarista a Vic on fou ordenat prevere. El 1854 ingressa al Noviciat a Loiola, amplia els estudis de teologia a França (Laval) i a Salamanca. Fa la Tercera Provació mentre era ajudant del Mestre quan el Noviciat era a la Selva del Camp. Professor de filosofia a Lleó i al Col·legi Màxim de Tortosa. El 1865 és superior a Calatayud on començà les seves missions populars, i on el 1868 "aconseguí asseure a la mateixa taula els revolucionaris assaltants amb els jesuïtes en un dinar festiu, abans de marxar de la ciutat, 'emparats' en la seva sortida pels mateixos piquets" (nota 18 del cap 1).

Tot seguit passà a Barcelona. Amb el seu talent i intrepidesa va dirigir els jesuïtes dispersos refugiats en cases particulars, cercant els uns i els altres, proporcionant-los recursos, etc. Acompanyà al bisbe de Tortosa al Concili Vaticà I, però tornà aviat a Barcelona on, en la clandestinitat, visqué disfressat fins al 1872, essent el lligam amb el Provincial exiliat a França.

En aquest temps de dissolució (1868-1874) comença a missionar Catalunya, pobles i ciutats (a la catedral de Barcelona hi predicà diverses Quaresmes), sense donar-se a conèixer com a jesuïta.

Des del 1877 serà superior de la Residència de Barcelona, primer al c. Làuria 11, 2n. i després al segon pis de la Casa de l'Ardiaca fins que el 1881 es traslladin a Llària-Casp, on ell tindrà un gran paper en els primers anys de l'església, de la qual en serà el "Praefectus".

Fou superior a València (on va rescatar la Immaculada de Juan de Juanes). Hi patí una forta persecució i un motí demanant el seu cap; la més forta angoixa de la vida, confessava. Tampoc amb el cardenal va tenir bones relacions. Tornà a Barcelona (1890) i després es traslladà a Saragossa on fou superior poc temps, car per les seves malalties regressà a Barcelona, on morí el 6.06.1897.

La Regenta, novel·la de *Leopoldo Alas*, parla d'un jesuïta francès (o potser l'accent català els semblava francès...!), un tal *P. Goberna*. Si el Goberna històric fos el seu model, val a dir que, tot recollint-ne bé algun tret, s'esplaia caricaturitzant-ne d'altres^(*).

(*) "Esto fue a la mitad de la Cuaresma. (...) Los jesuitas misioneros habían pasado también por allí como una granizada; las flores de amor y alegría que sembrara el carnaval las destruyeron a penitencia limpia el Padre Maroto, un artillero retirado que predicaba a cañonazos y sacaba el Cristo, y el Padre Goberna, un melifluido padre francés que pronunciaba el castellano con la garganta y las narices y hablaba de *Gomogga*. (...) Entre el agua y los jesuitas la tenían triste [a Vetusta], aprensiva, cabizbaja. (...) El Padre Goberna, que sabía dar color local a sus oraciones, no decía en Vetusta que no somos más que un poco de polvo, sino un poco de barro. ¿Polvo en Vetusta? Dios lo diera". (*La Regenta*, cap. XXV, 1884).

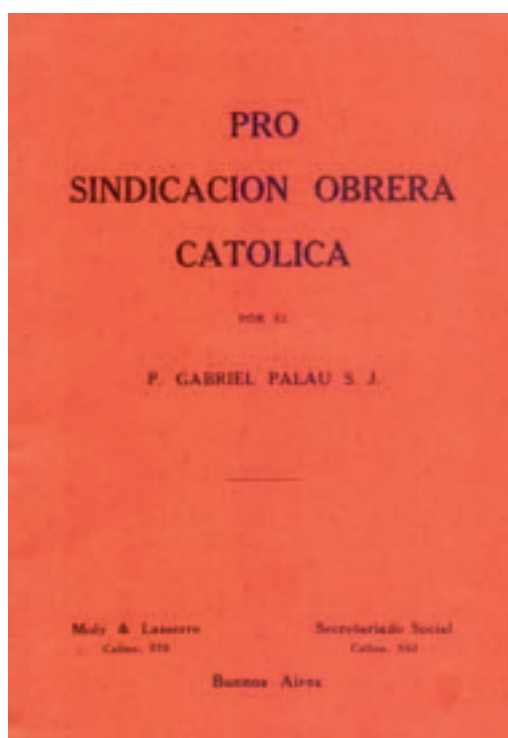
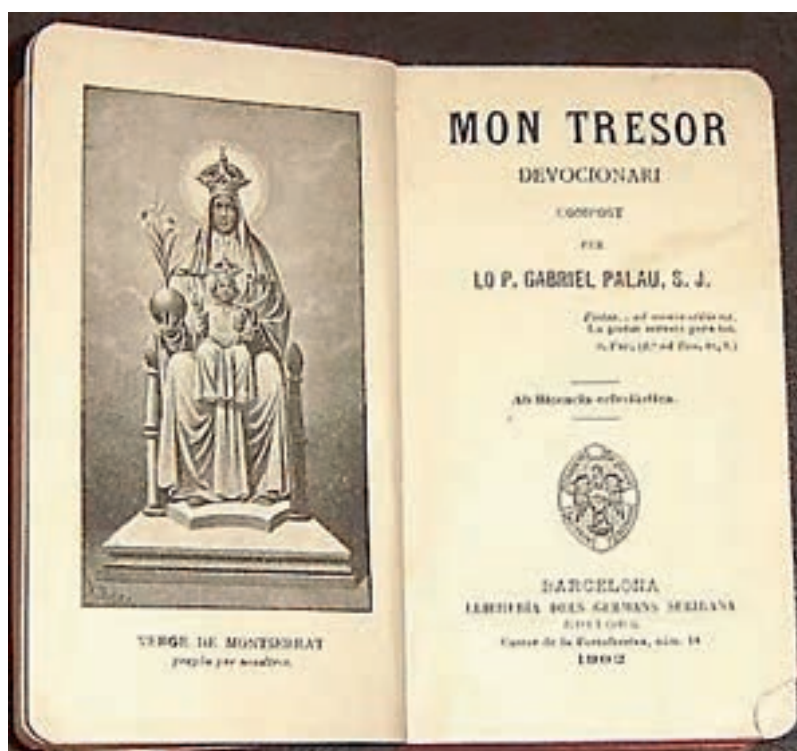
Làmina 1. *La Gironella*, gran finca comprada el 1882 (un cop més pels germans anglesos Foley i Hague), situada al barri actual de Les Tres Torres. A l'esquerra el mas Can Feu, del segle XVII. Tenia una mina d'aigua per regar els camps i el 1911 els jesuïtes hi excaven un pou. El Col·legi hi anava dijous i diumenge tarda, festius i vacances. Grups de la Comunitat jesuïta també s'hi desplaçaven per al seu esbarjo ("dia de camp"). La Gironella els era un pulmó d'oxigen per refer-se de l'atragada vida de l'Eixample de finals del s. XIX...!

- 19 - Campo en la Gironella - Cafè
- 20 - Salpam a Mataró a predicar el P. Perera.
- 21 - Llega de Palma el P. Llabat - Salpam a Mataró a predicar el P. Cortés. - S. Juan H^{ta} - 1^a cl. cafè i caga
- 22 - Llegan de Manresa el P. Rosario y el P. Ibáñez, ambos destinats a Filipinas - y de Tarragona el P. Puigdevall. Consulta.
- 23 - Campo en la Gironella - Caso de conciencia. P. Trullas. Hoy se han embarcado para Filipinas el P. Rosario y los P. Llabat i Ibáñez; y para Nueva York el P. Vilallonga (enlao). - Esta noche se ha leído en el refect^o la carta del P. Vicente Canafo y el aviso announcing para esta noche el triduo de renovación
- 24 - Se lee en Refectorio el 'capelo' de Renovación y los avisos para la noche y para mañana. - A las 3 bann los renovantes; a las 7^{3/4} plática; discipl. en refect^o
- 25 - Fiesta de S. Pedro y San Pablo - 1ª clase. Hoy 6^{1/4} Misa de Renovación devota - Llega de América el P. Granero (sup^o de aquella misión), Deo gratias en Refect^o
- 26 - Llegan de Manresa y Mataró respectivamente los P. Perera y Cortés. Salen para Madrid el P. Granero.

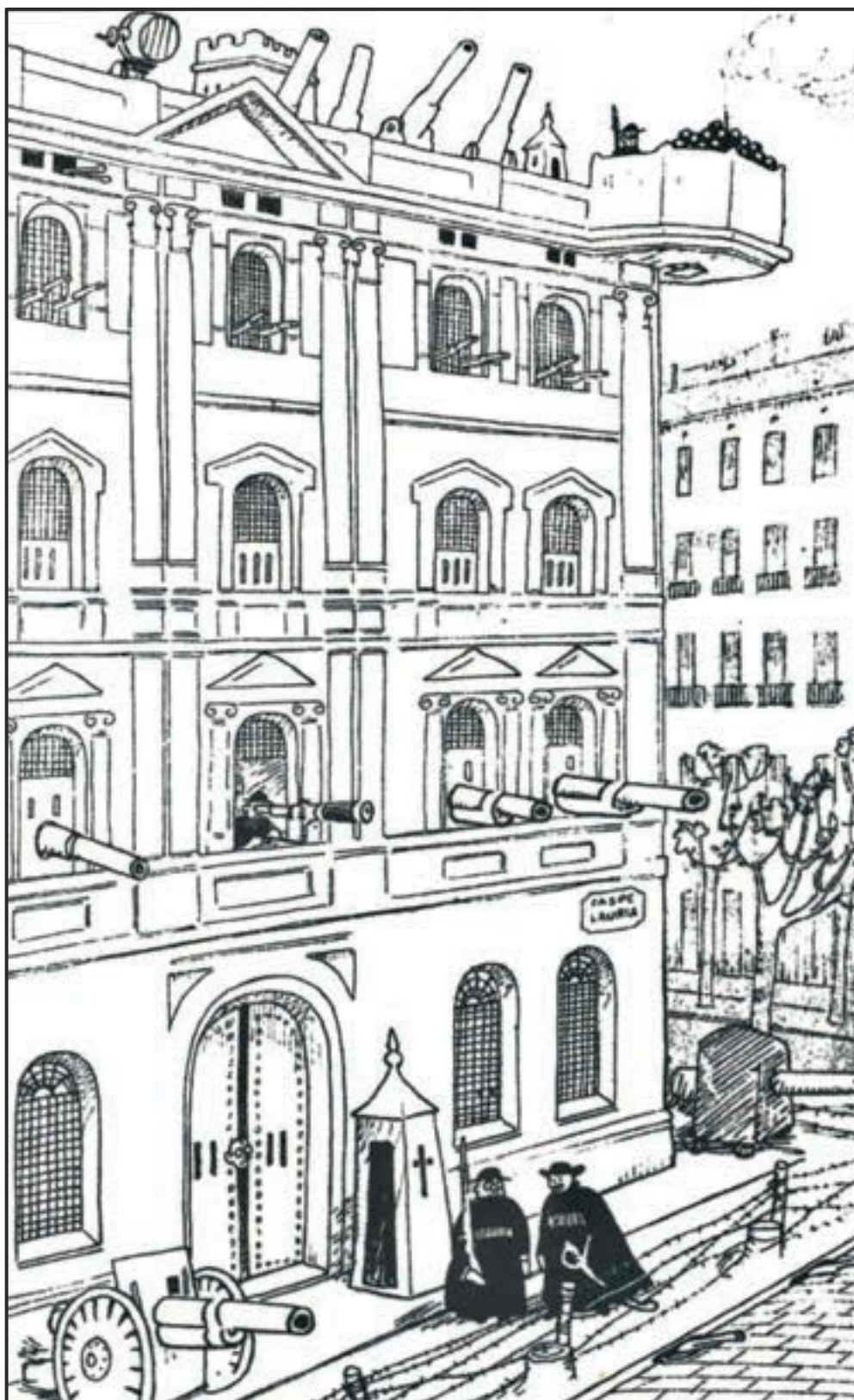
Làmina 2. Diari de la comunitat de 19 a 30 juny 1913. Subratllat en vermell: dues anades de la Comunitat a la Gironella; en color verd: les múltiples anades i vingudes, de Catalunya, Espanya, Amèrica, Filipines. Llúria ha estat sempre una comunitat d'acollida per als jesuïtes.

Mes de Febrero.	
Hora Santa en nuestra iglesia	P. Puigros
Retiro para caballeros	"
Oratorio de San	P. Domínguez
Patronato del obrero	"
Dominicas en nuestra iglesia	P. Berall
Ejercicios a sacerdotes en nuestra casa	P. Masana
1. Octavario del Srío en Belén	P. Valls
2. Ejercicios a las criadas en el Servicio Doméstico	P. Masana
2. Ejercicios a los Nts de S. Juan de Dios	P. Rodríguez
5. Ejercicios a las Beatas de S. Agustín	P. Masana
7. Triduo en Jesús M. ^o (S. Gerardo)	P. Berall
7. Triduo en Jesús M. ^o (Barcelona)	P. Moren
7. Triduo de carnaval en nuestra iglesia	P. Clavell
7. Cuatríduo en S. Pedro	P. Jerón Mas
12. Ejercicios en el Seminario	P. Clavell
13. Sermon el día de ceniza en nuestra iglesia	P. Rodríguez
15. Novenario de almas en S. Jaime	P. Baylina
16. Ejercicios a las Sr̃as en las Reparadoras	P. Nizal
16. Ejercicios a las Sr̃as en Sarrià	P. Masana
16. Ejercicios al pueblo en Sta Maria del Mar	P. Rodríguez
19. Ejercicios a las religiosas en S. Pedro de las Puellas	P. Masana
Sermon en Jesús Maria (S. Andrés)	P. Vilar
Sermones durante todo el mes en S. Justo (doctores)	P. Noca

Làmina 3. Llibre on la Comunitat anota els seus ministeris, pàgina de l'1 al 19 febrer 1902. Especifica les tandes d'Exercicis: Sacerdots / seminaristes de Barcelona / criades, en el Servei Domèstic / beates de Sant Agustí / senyores, al convent Reparadores / senyores, a Sarrià / poble en general, a Santa Maria del Mar / religioses de Sant Pere de les Puellas / noies joves, a les Reparadores / religioses de Nostra Senyora dels Àngels / a Sant Joan de Jerusalem.

Làmines 4-6. El P. Gabriel Palau, pioner de l'acció social catòlica, publicà obres pastorals i socials d'amplíssima difusió. Sumen una vintena els títols. Alguns d'ells es publicaren en diversos idiomes: català, castellà, francès, anglès, italià, alemany, holandès, polonès, portuguès, hongarès...

Làmina 7. Caricatura apareguda a l'*Esquella de la Torratxa* de la defensa dels edificis dels jesuïtes durant la Setmana Tràgica.

Làmines 8-9. La Ciutat Cremada. Mòmies de monges desenterrades.

Làmina 10. Després de la Setmana Tràgica es construïren a les cantonades dels terrats de tota la casa quatre baluards defensius per a possibles nous atacs.

6.

APÈNDIX

UNA CINQUANTENA DE JESUÏTES DE LA PRIMERA ÈPOCA (1816-1909) BREUS PRESENTACIONS

ENVOLTATS D'UN NÚVOL TAN GRAN DE TESTIMONIS...

... exclamava meravellat l'autor de la Carta als Hebreus (12,1) després de recordar els temps primitius d'Israel. Talment, li passa a qui historia els cent anys que hem presentat fins ara. Aquest capítol 6 (amb què cloem la primera part d'aquesta història dels *Jesuïtes a Barcelona, segles XIX i principis XX*), vol entretenir-se en la recordança d'alguns d'ells, com a exemples del "núvol tan gran de testimonis", dels qui foren els actors d'aquesta història.

Molts d'ells foren persones bregades, una majoria havien viscut la seva formació i els seus estudis a l'exili, visqueren un moment de gran creativitat i una època que forjà *les* principals obres del s. XX dels jesuïtes de Barcelona, encara que oficialment continuessin no legals.

Com hem repetit, alguns d'ells foren més o menys propers als integristes polítics i religiosos del moment, com ho era una bona part del catolicisme del país, mentre d'altres intentaven descobrir perspectives noves més dialogants amb les idees que neixen dels liberalismes, de les ciències i dels socialismes d'aquells dies.

1. ABANS DE LA RESIDÈNCIA I COL·LEGI DE CASP (1816-1881)

1.1. Dos jesuïtes germans: la primera Residència de Barcelona (1830)¹

– Els GG. **Josep Duocastella** (Sant Andreu, 1794) i **Manuel Ibáñez** (Tàmar, Palència, 1793²), que aviat fou substituït per **Antoni Peix** de 70 anys (Manresa, 1763), són els tres primers jesuïtes residents "oficialment" a Barcelona. Hem vist que no fou gens fàcil la instal·lació de comunitat jesuïta a Barcelona. Però, sorprenentment, el 1830 trobem als catàlegs la primera *Residentia Barcinonensis* (depenent del Col·legi de Manresa), constituïda per dos jesuïtes germans, a la "casa del sagristà" de l'església de Betlem de la qual tenen cura. La Companyia no hi tenia cap sacerdot, les misses les celebraven mossens de la diòcesi.

La primera *Residentia Barcinonensis* desaparegué del catàleg amb la nova dissolució (1835). L'església de Betlem va tornar al bisbat, però els germans hi continuaren amb el nou ecònom que hi tenia el bisbat. Antoni Peix en el servei de sagristà i Josep Duocastella de cuiner, clauer i custodi.

Quan, més tard, la Companyia començà a sortir de la clandestinitat, a Duocastella els catàlegs ens el mostren a la nova Residència de Barcelona (c. Governador), com a sagristà de l'església de St. Miquel encomanada a la Companyia; morí a Barcelona el 1867, mesos abans que l'església de què tenia cura fos enderrocada per l'Ajuntament³. El manresà Peix va morir a la seva ciutat el 1848 amb vuitanta-cinc anys.

1.2. Les Residències del c. Governador i del Seminari Major (1846-1868)⁴

La Companyia estava prohibida, però els jesuïtes que no eren a l'exili anaren formant "Residències camuflades", i a poc a poc sanaven sortint de l'anonimat; el Concordat de 1852 ho facilità⁵. Recollim només cinc noms de dues comunitats que sumaven un total d'unes vint-i-cinc persones.

Comunitat en el Seminari de Barcelona

– **Fermí Costa**. (Flaçà, 1806). Més tard serà el *primer Provincial de la Província d'Aragó*. Entrà a la Companyia al Noviciat de Madrid (1826), va fer a Madrid els estudis, durant la dispersió de 1835

¹ Cap 1, epígrafs 1 i 2 i requadre del final del capítol.

² Entrà a la Companyia als 25 anys. Després de Barcelona anà a Madrid (1834), al Col·legi Imperial, on fou el Sots-ministre. El catàleg del 1840 el compta entre els jesuïtes *dispersos* a la diòcesi de Toledo. Morí a Madrid el 1847.

³ L'Ajuntament n'era propietari, i el 1868 l'enderrocà i amplià les seves dependències. Vegeu Cap 1, epígraf 3, 1a, nota 13.

⁴ Vegeu: cap 1, epígraf 3; FRIAS II, pp. 359-361; REVUELTA I, pp. 53-56.

⁵ Ja des del 1846 viuen a Barcelona els PP. Ignasi Soler (superior de la Secció Catalana) i Manuel Francesc Cavaller (que tot seguit presentarem). FRIAS II, p. 51.

fou professor de teologia a Torí, Lovaina i Nivelles. Va ser el primer superior de la Residència de Barcelona (1854) i professor (teologia moral) al Seminari, juntament amb alguns altres jesuïtes que també hi exercien com a docents. Al cap de poc (1858) el Seminari fou encomanat a la Companyia i Costa en fou nomenat Rector. Sabé donar-li un bon impuls en els àmbits acadèmics, d'acompanyament espiritual i pastorals (catecisme als nens, visites d'hospitals i asils, conferències de St. Vicenç de Paul). La Companyia a més de la seva col·laboració en el claustre de professors, hi tenia un vicedirector, directors espirituals, un procurador i un germà al càrrec de la gestió de la casa.

Quan la Província d'Espanya es dividí en dues, Fermí Costa fou el primer provincial de la província d'Aragó (1863). En acabar el seu provincialat tornà al rectorat del Seminari (1867)⁶, breument, fins a la nova expulsió de 1868. Fou sempre persona molt estimada i de gran cordialitat, i alhora de fermesa i rigorisme, fent concordar "la severitat inflexible de l'autoritat, amb la blanesa i afectuosa sol·licitud de l'amistat que dirigeix i encoratja" (Sardà i Salvany). El seu tarannà ideològic, com el d'una part dels jesuïtes de l'època, era força conservador. **(Foto 1)**

– **Joaquim Forn.** (Arenys de Mar, 1818). *Professor i conferenciant. Congregació d'obers.* Entrà a la Companyia a Madrid, feu els estudis a Roma. Havia estat professor a Itàlia, Anglaterra i França. Al Seminari de Barcelona (1858) ensenyava Escriptura i Hebreu i era prefecte d'estudis i conegut i preuat conferenciant. Ja en aquella època maldava per establir diàleg amb protestants i ateus. Al mateix temps dirigia una Congregació d'obers. Amb la revolució del 1868, el 29 de setembre, grups d'exaltats intentaren incendiar el Seminari (igual que fàbriques, arxius municipals, etc.). Tothom fugí, els jesuïtes canviaren les seves vestes clericals, però ningú no hagué de patir cap dany. L'ordre d'expulsió havia estat adreçada al P. Forn perquè: "no tenint aquesta Junta l'honor de conèixer el Provincial de referència [ens adrecem a vostè] com a persona de reconegut caràcter de la Companyia de Jesús". Argumentaven que la Companyia s'havia reconstituït, malgrat les lleis que l'havien extingida. "Aquesta Junta ha acordat mantenir... aquestes mesures legislatives, ratificant l'expulsió". Forn contestà invocant els principis de llibertat religiosa i d'associació reclamats per la mateixa Junta.

– **Joaquim Medina.** (València, 1811). *Rector als Seminaris de Barcelona i Tarragona.* Entra a la Companyia a Madrid on hi fa els estudis. Serà professor de filosofia i teologia a França i Itàlia, durant l'exili, i mestre de novicis a Aix (Occitània) i a Loiola. Ve a Barcelona com a superior de la residència del c. Governador (1863), i l'any següent substitueix a Costa com a superior i Rector del Seminari⁷. Recollim uns comentaris seus dels dies de l'expulsió: "haguérem de sortir tan ràpidament perquè la Junta de Barcelona expedia decret sobre decret per a la nostra expulsió i podíem comprometre les persones pietoses que ens donaven hospitalitat".

Residència c. Governador i església de St. Miquel

– **Bartomeu Jaume**⁸ (Santa Maria, Mallorca, 1808). Restablí les Congregacions Marianes a Barcelona (1856) gràcies a la proposta i a l'acord amb Mn. Antoni Riu, beneficiat de St. Sever. Una mínima Congregació que acollia els diumenges una trentena de joves (entre ells el jove Bartomeu

⁶ Posteriorment fou teòleg de Pius IX al Vaticà I, Instructor de Tercera Provació a Manresa, Assistent a Roma del P. General (1880-1883), Rector de Veruela (Noviciat i Juniorat) i de Tortosa (Filosofat i Teologat), on morí (1894).

⁷ En el moment de l'expulsió de setembre de 1868 era rector del Seminari de Tarragona també encomanat a la Companyia.

⁸ Cap. 1, epígraf 4.4.c.

Robert⁹). Al cap de quatre anys el trobem però, a València com a Superior d'aquella comunitat (1860). La Congregació de joves desaparegué, de moment, perquè no fou possible trobar un jesuïta que en tingués cura.

– **Manuel Cavaller** (Manresa, 1812). Era el responsable de l'església de St. Miquel que s'encomana a la Residència de Barcelona (1864)¹⁰, espai de trobada de molta gent benestant i seu de Congregacions Marianes masculines i femenines. Fou Superior de la Residència del c. Governador (1864). Era el Procurador de la Província.

1.3. Làuria 11, 2n, Casa de l'Ardiaca (c. 1870-1881)¹¹

Entre els diversos ministeris d'aquesta nova etapa cal remarcar les *missions populars*. Ja hem comentat que la de Barcelona del 1879¹² propicià la creació de Casp-Llúria. Presentem tres missioners.

– **Antoni Goberna** (Santa Coloma de Queralt, 1828). "*El missioner més destacat de Catalunya*", com hem vist al cap anterior¹³. Recordem que en aquest temps era el superior de la Residència de l'Ardiaca, que intervingué molt en la creació de Casp i que fou el primer prefecte de l'Església a Casp, que posà les bases de la pastoral de l'església. **(Foto 2)**

– **Josep Mach** (Barcelona, 1810). *Mestre de missioners populars*. Ingressa a la Companyia a Madrid a punt de complir els 15 anys. Estudis a Madrid, França i Bèlgica. A Bèlgica començà a mostrar els seus dots de missioner. Des del 1849 era a Barcelona i a les Preses (la Garrotxa), pioner de les missions populars a Catalunya, a Aragó i també Algèria. El 1870 encara apareix al catàleg a Barcelona, però aviat hagué d'interrompre les missions a Catalunya i passà a Galícia. Era metòdic i evitava tota improvisació. Recollí la seva experiència pastoral a *Tesoro del catequista* (Barcelona, 1882) i *Libro de la Misión* (Barcelona, 1882). És autor de moltes obres que esdevingueren clàssiques. Dos exemples: *Mina riquíssima de gràcies e indulgències* (Barcelona 1852) i *Áncora de salvación* (Barcelona, 1854, amb més de seixanta edicions i traduïda al francès, italià, basc i portuguès). Durant la seva estada a les Filipines, algunes de les seves obres van ser traduïdes a diferents llengües locals del país¹⁴. **(Foto 3)**

– **Joan Vinader** (Vic, 1827). *Poeta català de la primera "Renaixença" i Missioner*. La *Gran Enciclopèdia Catalana* el presenta així: "Es formà al seminari de Vic, el 1844 entrà en la Companyia de Jesús, i es destacà sobretot per la seva oratòria. Assidu del Cercle Literari de Vic, fou un dels precursors de la Renaixença. Poemes seus aparegueren en algunes publicacions de l'època, i quatre foren inclosos per A. de Bofarull en el seu recull romàntic *Los trovadors nous* (1858)". Hom comenta que és "francament remarcable la precocitat de la seva aparició en les primeres dècades

⁹ El Dr. Robert fou metge, alcalde Barcelona i presidí la "Lliga regionalista".

¹⁰ A l'actual plaça de St. Miquel, al costat de l'Ajuntament. Ell ja hi tenia activitat pastoral des del 1853, residia a Barcelona des del 1846. FRIAS II, p. 51.

¹¹ Cap 1, epígraf 3.2.b.i.c; 4.2. Escrivim "Làuria" com deia el nomenclàtor antic, l'edifici correspon a l'actual Llúria 9.

¹² Cap 2, epígraf 4.4.b

¹³ Especialment al cap 5, requadre final.

¹⁴ Vegeu BENITEZ, 208-208 i *Real Academia de la Historia*: <https://dbe.rah.es/biografias/20572/jose-mach-escriu>

del vuit-cents, en els preliminars de la Renaixença, en el moment que els escriptors catalans decideixen d'emprar la llengua pròpia"¹⁵. Ja havia estat a la Residència de Barcelona abans de la Revolució del 1868, hi tornà del 1872 al 1885 amb ministeris i missions¹⁶, i també amb algunes classes de francès en el recentment inaugurat Col·legi de Casp.

2. ELS PROVINCIALS DE LA PROVÍNCIA D'ARAGÓ (1863-1909)

Els Superiors Provincials de la Província d'Aragó (Catalunya, València, Aragó, Balears, amb les missions de Filipines i d'Argentina, Xile i Paraguai, més de 1.100 jesuïtes) sempre visqueren a les successives Residències de Barcelona, malgrat les múltiples absències visitant la immensa Província¹⁷. D'alguns ja n'hem parlat. Ara els enumerarem tots ells.

Els quatre primers, abans de Llúria-Casp (1863-1881)

- **Fermí Costa**, l'acabem de presentar¹⁸, amb ell s'inaugura (1863) la Província d'Aragó.
- **Bartomeu Gelabert** (Palma, 1817), Provincial de 1867 al 1871, li tocà gestionar l'exili i traslladar-hi tots els estudiants. Al territori de província hi deixà el P. Goberna amb la cura dels jesuïtes en clandestinitat.
- El succeí el seu P. Soci, de trenta-vuit anys, **Marià Orlandis** (Palma, 1833), Provincial del 1871 al 1876, que haurà de dirigir la Província en moments de la modesta recuperació dels dies d'Amadeu de Savoia i en moments de noves crisis, fins al cop d'estat del general Pavia (1874) que introduí novament els borbons.
- **Román Vigordán** (Grañen, Osca, 1822). En el seu provincialat (1876-1891) tingué la idea, i la gestionà, del complex apostòlic de Residència, Església i Col·legi, i va ser ell qui pogué inaugurar la casa, i fer-la casa provincial. **(Foto 4)**

¹⁵ SALARICH I TORRENTS, Miquel dels Sants. *Sobre la labor literària de Joan Vinader i Nubau, poeta, humanista i sacerdot*. (<https://traces.uab.cat/search?f=author&p=Salarich%20i%20Torrents%2C%20Miquel%20dels%20Sants&sc=1&ln=ca>). (Dec aquesta informació al Dr. Albert Florensa, de l'Institut Químic de Sarrià, URL).

¹⁶ REVUELTA III, p. 296 diu que foren 23 els anys en què tingué missions populars.

El P. Vinader mantingué una estreta amistat amb Narcís Monturiol "amb qui parlava de tot menys de religió... Monturiol va fer prometre al religiós que no aniria a visitar-lo en el moment de la mort a fi d'evitar d'aquesta manera l'enutjós rebuig que hauria estat incompatible amb l'amitat professada". (RIERA I TUEBOLS, S. *Narcís Monturiol*, p. 268. (Barcelona 1986)

¹⁷ Encara que els catàlegs no els sumaven entre els membres de la Residència, sinó que amb els seus Socis estaven inscrits a la primera pàgina.

¹⁸ Supra 1.2.

Els cinc provincials dels primers anys de Llúria (1881-1809)

– Al cap de poc Vigordán passava el seu càrrec al P. **Joan Capell**¹⁹ (Mataró, 1844), Provincial del 1881 al 1888, que havia estat rector del Col·legi de Manresa i fou el gran impulsor de la *Ratio Studiorum* estricta; més tard seria l'hàbil rector de Llúria-Casp, en els dies difícils de la Setmana Tràgica.

– **Joan Ricart** (Vic, 1838), Provincial del 1888 al 1891, un dels múltiples jesuïtes catalans que anaren a la missió de Filipines, i que en fou Superior. De tarannà senzill i obert, llimà asprors i posa pau en l'interior d'una província vigorosa, però complexa.

– **Jaume Vigo** (Ribes, Girona, 1851). Provincial del 1891 al 1897, continuà donant un cert to d'obertura en les pràctiques pedagògiques, menys aferrades a la *Ratio*, i en les posicions polítiques, menys subjectes a l'integrisme.

– **Lluís Adroer** (Viladasens, Girona, 1852), Provincial del 1897 al 1903, persona d'especial suavitat i que continuà les línies obertes del seu predecessor, de manera que els jesuïtes integristes l'acusaven de "pronunciar-se contra tot el d'abans"²⁰.

– **Antoni Iñesta** (Mogent, València, 1851). Provincial del 1903 al 1909. Havia estat als seus trenta anys, un dels dos primers professors quan es fundà el Col·legi de Barcelona. En el seu provincialat es posaren els inicis de l'Observatori de l'Ebre i de l'Institut Químic. **(Foto 5)**

Aquests Provincials visqueren a les successives Residències de Barcelona (encara que els catàlegs no els sumaven al nombre de la comunitat i els comptaven a part amb els seus dos *Socis*). És fàcil d'intuir l'obertura de mires que aportaven a la comunitat. Amb ells, malgrat llurs viatges i obligacions, convivien sovint a la capella i a les pregàries, al menjador, descans i recreacions, i vivien el frec a frec del dia a dia. Freqüentment escoltaven d'ells les informacions sobre les cases i missions d'arreu de la Província. Hom imagina l'alta atmosfera que respirava la Residència de Barcelona, amb la seva riquesa i amplitud, i les seves contradiccions i diferències d'opinió.

3. ELS RECTORS DEL COL·LEGI-RESIDÈNCIA DE CASP (1881-1909)

Els superiors de comunitat tenien cura dels seus germans (la *cura personalis*, tan central a la Companyia) i tenien alhora la responsabilitat darrera del Col·legi, de l'Església i de les diverses activitats apostòliques. Rebien el nom de Rector i els nomenava el P. General, prèvia una terna de noms que presentava el Provincial i el seu Consell. En el cas de Casp tenien responsabilitat d'una comunitat molt nombrosa i d'una activitat pastoral d'embalum. Foren cinc els Rectors, en aquests vint-i-vuit anys.

¹⁹ Vegeu Cap. 1, epígraf 3.1b.

²⁰ REVUELTA II, p. 590.

– **Salvador Raventós**²¹ (Sant Sadurní d'Anoia, 1835). Rector des de la inauguració el 1881, persona molt bregada. Havia estat Rector del teologat a l'exili, al Chateau de Saint Cassien, cinc anys enrere, en situacions difícils, en una casa estreta, plena de mancances i de massa exigències d'alguns professors. Ara se li encarrega posar en marxa un gran projecte, al cap de 130 anys de l'històric col·legi de Betlem a la Rambla, i crear una nombrosa comunitat apostòlica en el cor de l'Eixample. **(Foto 6)**

– **Lluís Carles** (Girona, 1832). Segon Rector, des del 1886, tindrà bona cura del Col·legi i vetllarà perquè hi sigui ben present la *Ratio Studiorum*. Ell havia gestionat anteriorment que el convent del Jesús de Tortosa pogués convertir-se (1879) en el futur Col·legi Màxim dels jesuïtes estudiants de filosofia i teologia.

– **Lluís Puiggrós** (Barcelona, 1851). Rector des de 1893. Si els dos primers Rectors semblaven més interessats en el treball de la Residència, Puiggrós es dedicà especialment al Col·legi, fins al punt de ser titllat a cops de massa intervencionista. En moments de pugnes entorn dels integristes, havia propiciat postures més liberals, la qual cosa escandalitzava més d'un.

– **Antoni Iñesta** (n'acabem de parlar en la llista de Provincials), fou Rector des del 1901, només tres anys, tot seguit fou nomenat Provincial.

– **Joan Capell** (també n'acabem de parlar, havia estat Provincial vint anys enrere). El seu rectorat començà el 1904. **(Foto 7)**

4. ELS JOVES JESUÏTES "MESTRETS" DEL COL·LEGI

Entre els seus estudis de filosofia i teologia, habitualment els joves jesuïtes passaven dos o tres anys en algun col·legi, molts d'ells tenien poc més de vint i la seva juvenesa els feia molt propers als alumnes, habitualment anaven força carregats de feines docents, esportives, pastorals i d'ordre, etc. Els mestrets a Casp comencen essent dos o tres, però a mesura que l'escola creix pujaran habitualment a 10 i 12²². També alguns d'ells eren a Llúria per fer estudis especials. Extraïem uns pocs noms dels catàlegs.

– **Josep Clos** (Peralada, 1859), fou el primer mestret, curs 1881-1882. Un jove de vint-i-un anys, ensenyava gramàtica, grec i geografia als petits del primer curs del Col·legi i tingué cura d'escriure la *Historia Domus*. Hi serà dos anys, després continuarà com a mestret quatre anys més a Buenos

²¹ El P. Salvador Raventós i Fatjó fou oncle de Manuel Raventós i Domènech (1862-1930), el gran impulsor del cava i de Codorniu i qui el 1914 adquirí 3.200 ha. de terres ermes a Raimat. Casà amb Montserrat Fatjó (de la mateixa casa que la seva àvia materna), entre els fills, Maria Raventós i Fatjó, que el 1951 donà part de la seva herència de la finca de Raimat a la Companyia de Jesús, on s'hi feu el Noviciat i Juniorat, i on actualment hi ha establert el Col·legi Claver. Per tant, el P. Salvador Raventós i Fatjó (1835-1906), era oncle avi de Maria Raventós i Fatjó (1897-1951). Vegeu RAVENTÓS I DOMÈNECH, M. *Flors i Violes*, pp. 10, 119. (Barcelona 1963, segona edició)

²² El Catàleg de 1888 compta 13 escolars d'un total de 55 sj. L'any 1990 són 11 de 50. En el canvi de segle, el 1900, són 10 mestrets en una comunitat de 54 jesuïtes. El 1910 són només 4 en una comunitat de 60 sj.

Aires, fins que comenci la filosofia a Tortosa el 1889. Més endavant serà bisbe de Zamboanga a Filipines. **(Foto 8)**

– El curs següent (1883) ens sorprenem de trobar també tres jesuïtes joves malalts, **Manuel Subirats** (Perelló, 1857), **Josep Cirés** (Calella, 1851)²³ i **Josep A. Estruch** (Barcelona, 1861), algun d'ells amb demència fins al punt que fou necessari el seu internament.

– Alguns d'ells, més endavant tornaran al Col·legi o a la Residència, com **Esteban Moreu** (Roses, Osca, 1863), mestret el 1888 que torna destinat al Col·legi el 1896, excel·lent professor de Literatura, com recorden els seus alumnes Josep M. de Segarra i Agustí Calvet (Gaziel). **Ramon Lloberola** (Montpalau, Segarra, 1870), mestret el 1898, que serà Rector del Col·legi i després Provincial. **Ignasi Casanovas** (Santpedor, Bages, 1872), mestret el 1900, destinat a Llúria el 1907, gran humanista²⁴. **Jacint Alegre** (Terrassa, 1874), mestret el 1902, jove capellà a Llúria el 1910, impulsor del "Cottolengo" de Barcelona, primer director de la Congregació Mariana d'adolescents, de l'Annunciació i Sant Joan Berchmans.

5. ELS GERMANS, LA INFRAESTRUCTURA INDISPENSABLE DE COL·LEGI, ESGLÉSIA I RESIDÈNCIA

Tota mena d'oficis i serveis

Des de la porteria, oferint els primers serveis i una mirada acollidora i amable²⁵, fins a la gestió de les compres, rebost, cuines i menjadors, roba i sastreria, i el manteniment ordinari d'uns locals tan amplis i tenint cura de les diferents sagristies del temple i capelles.

Alguns d'ells són professors al Col·legi o encarregats de l'ordre (*praefectus morum*), altres han coordinat tot el funcionament material (Sots Ministre), o han estat cap de personal, dirigint i organitzant els criats i fàmul, molts dels quals vivien a la mateixa casa de Llúria-Casp.

Caldria afegir que alguns d'ells sovint fan d'*acompanyants* (*soci exeunt*), quan hom sortia de casa ho feia acompanyat d'un altre jesuïta, com hem vist.²⁶

Quatre noms:

– **Eleuterio Alfaro**²⁷ (Velloso, Sòria, 1871), el *factòtum* de la casa que sempre soluciona els mil problemes del cada dia. Les *tradicions* parlen d'ell com una persona essencial en la defensa dels edificis durant la Setmana Tràgica. **(Foto 11)**

²³ És a Llúria des del 1881 al 1897 en què mor.

²⁴ Cap 5, epígraf 4.

²⁵ Emulant els històrics sant Alonso Rodríguez (s. XVI, trenta-dos anys porter al Col·legi de Mont-Sió, Mallorca) i el Beat Francisco Gárate (s. XIX-XX, quaranta-un anys a la recepció de la Universitat de Deusto).

²⁶ Cap. 5, 3.2.

²⁷ Alguns encara el vàrem conèixer de gran al Col·legi de Casp dels anys cinquanta, vestit sempre de seglar, com feien sovint els jesuïtes germans, amb americana i corbata. La tradició parla d'ell com d'un dels que, en la Setmana Tràgica, defensà la casa des del terrat llançant pedres (vegeu epígraf 6).

– A la Congregació fou figura essencial **Raimon Codina** (Vic, 1869), valuós adjunt del P. Fiter i dels seus successors, que coneixia molt de prop les diverses generacions de congregants des dels anys 1890, fins que fou assassinat el 1936²⁸. **(Foto 10)**

– **Gabriel Oliver** (Mallorca, 1863), infermer del Col·legi i de la Comunitat. Acompanyà, entre d'altres, el P. Fiter en les seves malalties i en els dies del seu decés.

– **Ricard Moreso** (Tortosa, 1879), encarregat de la copisteria, amb múltiples còpies ja en aquells dies, amb els inicials ciclostils, i amb tasques d'enquadernació. **(Foto 12)**

Ajuda al govern de la Província

– *Ajudants del Provincial* (G. Soci) ho foren sobretot: **Juan N. Flores** (San Fernando, Cadis, 1824), durant vint-i-cinc anys (1865-1890), i **Joan Boldú** (Lleida 1846), vint-i-tres anys (1891-1914), amb la paciència i hores de treball llargues, en la còpia de cartes, en l'atenció a persones, en la preocupació dels arxius i en mil coses i feines de suport d'una oficina que gestiona una Província jesuïta immensa en subjectes, institucions, i en una geografia, que a més s'estén a Filipines i Xile, Argentina i Paraguai, i en moments d'alta conflictivitat política i religiosa.

– *Ajudants del Procurador* de Província també ho foren diversos germans, però per al període que historiem, cal citar sobretot **Rigobert Ariza** (Llíria, València, 1848) que ajudà l'Administració vint-i-un anys (1888-1909). A més, tingué un paper important en la compra i l'edificació dels terrenys de Llúria-Casp, ja que, amb l'advocat Zulueta, fou el representant legal dels compradors, els germans anglesos Foley i Hague²⁹, mentre la Companyia era il·legal a Espanya. També quan es constituí l'associació *La Educación*, cobertura legal d'aquesta i d'altres propietats jesuïtes, foren ell i Zulueta els dos accionistes majoritaris (cadascun amb 710 accions, de les 1.500 que es feren). El germà Ariza era un apassionat de la filatèlia i engrescà una colla d'alumnes, que fins i tot es trobaven els diumenges a la Residència per intercanviar segells³⁰. **(Foto 9)**

En el grup fundacional, segons la primera pàgina del Diari del Col·legi

Sempre causa impressió obrir la primera pàgina del diari (1.10.1881) d'un dels col·legis més antics de l'Eixample³¹.

– Entre els set noms que recull dels jesuïtes inicials, tres corresponen als germans **Joaquim Cid** (Jesús-Tortosa, 1838), inspector i sagristà, **Pasqual Lasala** (Cinco Olivas, Saragossa, 1847), comprador, rebost, auxiliar del cuiner i el novici **Esteve Marquet** (Manresa, 1861), coper i encarregat del menjador.

Al costat d'eximis professors, els alumnes de Casp sempre han recordat el paper selecte dels germans que els han estat autèntics mestres, en les aules i en les brigades.

²⁸ Va escriure a *Cartas Edificantes de la Provincia de Aragón*, 1929, pp. 455-490, un important article amb els seus records del P. Fiter.

²⁹ Cap 2, epígraf 1.2.

³⁰ Espanya emeté els seus primers segells el 1850

³¹ És molt escaient el comentari de veneració que en fa MARCET, p. 46, quan recull les dades que ara transcrivim.

Tres noms de pintors

La Residència, Església i Col·legi en construcció demanaven l'embelliment i la Companyia recorregué, un cop més, als seus jesuïtes pintors.

– Hem parlat³² dels tres que pintaren a Llúria, **Joan Canudas** (Berga, 1851), que feu pràcticament tota l'església amb el seu equip d'ajudants; ell era de la comunitat del Col·legi d'Oriola, i vingué llargues temporades a Llúria. **Sebastià Gallès** (Castellterçol, 1812), pintà a la Capella de la Comunitat de Llúria quatre pintures de la vida de St. Ignasi a Barcelona, que ara llueixen restaurades a la Cova de Manresa. I **Martín Coronas** (Osca, 1862), amb pintures al Col·legi, i alguna a la cripta de l'Església, que s'han perdut. Gallès fou el mestre de Coronas, i l'un i l'altre tenen un llarguíssim catàleg de pintures repartides arreu del territori l'antigua Província d'Aragó i en d'altres molts indrets d'Espanya i de les seves missions.

6. ELS JESUÏTES SACERDOTS, MÚLTIPLES SERVEIS PASTORALS

En el Col·legi

– La primera pàgina del Diari del Col·legi recull també el jesuïtes presents el dia de la inauguració. El Provincial **Vigordán**, que presidí la missa, el Rector **Raventós**, el prefecte d'estudis **Herme-negildo Jacas** (Barcelona, 1837), els dos professors que de moment tenia el Col·legi³³, el mestret **Josep Clos** (ja presentat) i el P. **Antoni Iñesta** (també citat), juntament amb els tres germans (presentats més amunt). El P. Bartomeu Mas (Rector al Col·legi de Manresa) va pronunciar la lliçó inaugural en llatí sobre l'excel·lència i utilitat de la cultura clàssica, que imaginem que els infants devien escoltar sorpresos del tot.

– Aviat el prefecte d'estudis Jacas fou substituït (1887) pel P. **Enrique Membrado** (Castelserás, Terol, 1844), antic Rector al Col·legi de Saragossa, que aconseguí vigoritzar el de Barcelona que no acabava d'arrencar, imbuint-lo de la *Ratio Studiorum*, com volia el Provincial Capell. Però la seva exigència i rigorisme va anar provocant un lleu descens d'alumnes. Consolidà el col·legi, però es considerà oportú rellevar-lo (1891)³⁴.

– Afegirem alguns noms dels dies en què el Col·legi ja està prou encarrilat, seguint la selecció que en fa un alumne eixerit, Agustí Calvet (Gaziel)³⁵, que escriu al cap de cinquanta anys i que recullen bons trets de la pedagogia integral que volia oferir la pedagogia jesuïta

– **Joaquim Moragues** (Palma, 1858), professor de francès i gramàtica, des del 1896. "Mestre exquisit i server... Gràcies a ell i a un recull de lectures franceses que ens feia llegir, vaig començar a entreveure un món nou, més enllà dels moros i cristians, visigots... Em feia tastar, com els vins

³² Cap 3, epígraf 4.

³³ De les dues úniques classes inicials que tenia el Col·legi (de *gramàtica ínfima*, grau inferior i superior).

³⁴ Ho hem explicat al Cap 2, 4b.

³⁵ GAZIEL. *Tots els camins duen a Roma*. (volum 1), pp. 158-169. (Barcelona 1981). Citem aquests cinc noms, entre els "pares inoblidables... si hagués de resseguir-los tots no acabaria mai". Calvet fou alumne del 1897 al 1902.

exòtics, una mica de Corneille, Racine... M'havia obert la porta del paradís de França". **(Foto 13)**

– **Nemesi M. Fons** (Monistrol de Montserrat, 1849), a Casp des del 1896 al 1906, "professor de matemàtiques, que semblava un pagès... tractava i remenava els teoremes... a la pissarra... com les faves comptades... Aquella saviesa em feia una autèntica impressió de jocs de mans. La seva bonhomia que li regalimava per totes bandes..., els seus deixebles que l'estimaven de veres... A més d'un gran mestre i un gran tros de pa, era un excepcional rondallaire... Si al final de la classe sobrava un quart d'hora... ens contava en català una rondalla. Tots escoltàvem embadalits – uns seixanta o setanta minyons ja granats de catorze o quinze anys– suspesos dels llavis d'aquell home prodigiós". Al cap d'un temps, el P. Nemesi invità al futur literat Agustí a contar també rondalles, "i fou un èxit gairebé escandalós que superà al mestre, mal m'està de dir-ho".

– **Esteban Moreu** (Robres, Osca, 1863). Havia estat mestret del 89 al 91 i tornà al Col·legi el 1896. "El que vaig estimar més, però, fou el pare Esteve Moreu, el professor de Retòrica i Poètica... per la seva bondat compassada i serena i el seu instint d'iniciació literària... Valia com a pedagog i com a home. Era un veritable mestre a la manera socràtica... un desvetllador, un inquietador dels esperits... Un gran llegidor, i el millor del seu ensenyament consistia en les contínues, fortes i variades lectures que feia als alumnes... *Ilíada*, *Odissea*... *Quevedo*, *Lope*... *Espronceda*, *Moratin*... *Zorilla*, *Núñez de Arce*... El que arribà a llegir a trossos... es cosa que no té fi., avui mateix em sembla estrany les cordes que tocà i les músiques que ens feu sentir, en els nou mesos escassos que el curs durava... L'escoltàvem amb la boca oberta i els ulls brillants (altres badaven o dormien)... Les classes del pare Moreu foren per a mi una revelació i una troballa inoblidable"³⁶.

– **Pere Trullàs** (Manresa 1867), havia estat mestret del 1892 al 1896 i tornà el 1902 ja capellà. "Les males llengües..., deien que explicava física i química perquè li havien manat, sense ell entendre-hi un borrall... Aviat jo faria quinze anys, edat fosca i agre per fora, però plena de foc i de llum interior... [Em trobava] encongit i desplaçat". Internament s'anava descobrint incòmode en el "sistema" on es movia... "S'anaven esmicolant moltes coses... d'altres anaven sorgint... No gosava ni parlar-ne a casa... El turment arribà a ser tan fort... Fins que un dia, la inspiració i el coratge... em feren obrir de bat a bat al pare Trullàs la meva animeta atribolada. Tot i obrir uns ulls com unes taronges, m'agafa les mans piadosament... i em prodigà unes paraules tan dolces, manyagues i plenes d'autèntica caritat... Assistia, amb respecte absolut i amb tendresa humana, baldament el contrariés, a un dels misteris més inexplicables del món: la conversió espontània d'un cuc de seda en papallona". **(Foto 14)**

– Gaziell també afegeix el seu record del jove mestret argentí **Matías Cardoso** (Mercedes, Argentina, 1868), amb cura dels més grans, "molt poc més grans que ell..., un cavaller perfecte..., el més elegant que jo hagi tractat mai..., admirable per a tractar amb nois que es trobaven en aquella edat borrascosa i difícil..., i dominar-los aparentment sense fer res, just només amb la seva pura presència".

³⁶ Josep M. de Sagarra, a les seves *Memòries*, especialment p. 311-314 i 319-346, també es refereix amb una immensa estima, especialment al P. Esteve Moreu i també a d'altres jesuïtes del Col·legi. SAGARRA, J. M. de. *Memòries I* (Barcelona 1981).

Hem citat més amunt **Antoni Goberna**³⁷, **Lluís I. Fiter**³⁸, **Gabriel Palau**³⁹, **Ignasi Casanovas**⁴⁰. Afegirem ara tres jesuïtes, significatius en les activitats pastorals pròpies dels membres de la Residència.

– **Celestí Matas** (Mataró, 1843), un dels personatges que han marcat Llúria, on residí un total de vint-i-cinc anys, en dues etapes. La primera de set anys, quan jove sacerdot se li encomanà la coordinació de l'Església (1884-1891); la segona de divuit, quan ell en tenia seixanta, fins al seu dècés (1903-1921), aquells dies fou el director de l'Apostolat de l'Oració⁴¹.

Als catorze anys havia entrat al Seminari de Barcelona, quan el regentava la Companyia en l'antic Col·legi de Betlem⁴², on fou amic íntim del seminarista Sardà i Salvany (tota la vida conservaren l'amistat). També feu estudis a la Universitat, de Dret i Literatura. Ja capellà, després d'haver tingut cura de les parròquies de St. Andreu del Palomar i de Betlem, entrà a la Companyia a Andorra (1871). Fou tingut com un dels més cèlebres predicadors. Se li compten 16 anys de missions populars⁴³, per bé que en els seus inicis hagué de sofrir humiliació i rebuig per la "veu dèbil, velada i atiplada"⁴⁴. La seva "arrabassadora eloqüència tenia suspensos els ànims i suaument agitats els cors". Ajudava el seu físic: "pròcer estatura, gallarda presència, maneres distingides, modèstia en pujar al púlpit"⁴⁵. **(Foto 15)**

– **Gaietà Puig** (Barcelona, 1859), succeí a Fiter en la Congregació. Era metge en exercici amb fama de savi i experimentat, quan entra a la Companyia amb 33 anys. Prevere des de 1902, de seguida tingué cura de la Congregació durant onze anys, amb molta "rectitud, amabilitat i empena". S'han de comptar com a obres impulsades per ell: la Congregació de casats (que ja eren massa en la Congregació de joves universitaris), el Centre i l'Ateneu d'Hostafrancs⁴⁶, el bon resultat del Congrés Hispanoamericà de Congregacions, al Palau de Belles Arts de Barcelona⁴⁷, etc. A l'Església tenia el seu confessor a la girola, rere l'absis, en lloc més reservat, on tots els matins acudien joves⁴⁸. A causa de la seva salut dèbil, el 1914 fou substituït. Tanmateix, durant la guerra del Marroc, demanà anar a Melilla com a sacerdot i metge per assistir als joves soldats espiritualment i corporal. Hi fou quasi un any, alguns cops en situacions molt perilloses, confessant moribunds entre els

³⁷ *Supra* 1.3.

³⁸ Cap. 4.

³⁹ Cap. 5, 4.6.

⁴⁰ Cap. 5, 5.4.

⁴¹ Cap. 5, 4.4.

⁴² Cap 1, 3.1.b.

⁴³ REVUELTA III, p. 296, que concreta que foren en els períodes 1877-1883, 1887-1892, 1896-1898, 1902-1905.

⁴⁴ Proposat per a predicar la Quaresma a la catedral de Lleida, al començament fou rebutjat. També se li retragué, altres vegades, el seu accent català.

⁴⁵ AHSIC, Necrològica del P. Celestí Matas.

⁴⁶ Actualment *Escola Joan Pelegrí*. Als anys seixanta i setanta del segle passat, la Companyia encomanà al P. Víctor Trias aquesta obra, aleshores força tronada. En els anys de la seva direcció va fer nous edificis en les velles instal·lacions i les convertí en una gran i prestigiosa escola del barri. Emparada sempre per la comunitat cristiana i els congregants de l'Ateneu, que en aquells temps novament floriren.

⁴⁷ Cap 4, epígraf 3.

⁴⁸ La seva necrològica concreta que cada matí hi estava diverses hores, reservant tot el temps per als joves (rars vegades confessava dones), entre els quals sorgiren no poques vocacions a la Companyia.

xiulets de les bales. **(Foto 16)**

– **Rafel Domènech** (Olot, 1884), entra a la Companyia als 25 anys. Fou professor a l'escolasticat jesuïta de Tortosa. Deixada la docència, la resta de la seva vida (1990-1913) el trobem a Llúria. Llarga dedicació a missions populars, atenció a l'Església, pastoral obrera, atenció a exclosos.

Els catàlegs diran d'ell *adhort. opif* (predicador a obrers). Anualment es tenien a Llúria tandes d'Exercicis, també per a obrers. Guardem constància⁴⁹ de la setmana de passió de 1902, amb més de sis-cents obrers, "era d'admirar l'atenció amb que escoltaven i el contrast que oferia la nostra església, en aquestes nits quan només hi havia a l'església gent de brusa, com d'ordinari es presentaven".

Exclosos, malalts i indigents. En el *Sant Hospital*, confessava i predicava a "les sales on anaven a parar les víctimes del vici". Era present en asils que "recollien noies penedides o que es refugiaven d'ambient de temptació". Per a l'Asil de les religioses del Bon Pastor, aconseguí innumbrables almoines, i era tingut com "la Providència d'aquesta casa benèfica".

7. LLISTA DELS JESUÏTES CITATS EN AQUEST CAPÍTOL 6

(El número en vermell a la dreta indica l'epígraf d'aquest capítol 6 on hi ha les referències)

Adroer Lluís (Viladasens, Girona, 1852). *Provincial del 1897 al 1903.* 2.b.

Alegre Jacint (Terrassa, 1874). *Mestret a Casp el 1902, impulsor del "Cottolengo".* 4.

Alfaro Eleuterio (Velloso, Sòria, 1871). *Germà, factòtum de Llúria-Casp.* 5.a.

Ariza Rigobert (Llíria, València, 1848). *Germà ajudant de l'Administrador Provincial.* 5.b.

Boldú Joan (Lleida 1846). *Germà Soci del Provincial vint-i-tres anys.* 5.b.

Canudas Joan (Berga, 1851). *Germà que pintà l'Església de Casp.* 5.d.

Capell Joan (Mataró, 1844). *Provincial del 1881-1889. Rector els dies Setmana Tràgica.* 2.b.

Cardoso Matías (Mercedes, Argentina, 1868). *Mestret, amb cura dels més grans.* 6.a.

Carles Lluís (Girona, 1832). *Segon Rector de Casp, des del 1886.* 3.

Casanovas Ignasi (Santpedor, Bages, 1872). *Humanista, creador de la Biblioteca Balmes.* 4.

Cavaller Manuel (Manresa, 1812). *Ecònom Provincial, Església Sant Miquel.* 1.2.b.

Cid Joaquim (Jesús-Tortosa, 1838). *Germà, inspector al Col·legi i sagristà.* 5.c.

Cirés Josep (Calella, 1851). *Jesuïta estudiant malalt a Casp.* 4.

⁴⁹ CEAE 1903, t. 3, n. 1. pp. 1-10.

Clos Pagès Josep (Peralada, 1859). *El primer mestret, bisbe a Filipines*. 4.

Codina Raimon (Vic, 1869). *Germà col·laborador de Fiter i dels seus successors*. 5.a.

Coronas Martín (Osca, 1862). *Germà pintor molt preuat amb pintures al Col·legi*. 5.d.

Costa i Colomer Fermí (Flaçà, 1806). *Primer Provincial d'Aragó*. 1.2.a.

Domènech Rafael (Olot, 1884). *Dedicació pastoral als més pobres*. 6.b.

Duocastella Josep (Sant Andreu, 1794). *Comunitat a l'Església de Betlem*. 1.1.

Estruch Josep A. (Barcelona, 1861). *Malalt a Casp, demència*. 4.

Fiter Lluís Ignasi (La Seu d'Urgell, 1852). *Restaurador de les Congregacions Marianes*. 6.b.

Flores Juan N. (San Fernando, Cadis, 1824). *Germà Soci del Provincial 25 anys*. 5.b.

Fons Nemesi M. (Monistrol de Montserrat, 1849). *Professor de matemàtiques*. 6.a.

Forn Joaquim (Arenys de Mar, 1818). *Professor Seminari. Congregació d'obrers*. 1.2.a.

Gallès Sebastià (Castellterçol, 1812). *Germà pintor, pintà la capella de la Comunitat*. 5.d.

Gelabert Bartomeu (Palma, 1817). *Provincial de 1867 al 1871*. 2.a.

Goberna Antoni. (Santa Coloma Queralt, 1828). *"El missioner més destacat de Catalunya"*. 1.3.

Ibáñez Manuel (Tàmar, Palència, 1793). *Comunitat a l'Església de Betlem*. 1.1.

Iñesta Antoni (Mogent, València, 1851). *Provincial 1903 al 1909, primer professor a Casp*. 2.b.

Jacas Hermenegildo (Barcelona, 1837). *Primer prefecte d'estudis*. 6.a.

Jaume Bartomeu (Santa Maria, Mallorca, 1808). *Primera Congregació Mariana*. 1.2.b.

Lasala Pasqual (Cinco Olivas, Saragossa, 1847). *Germà comprador i reboster*. 5.c.

Lloberola Ramon (Montpalau, Segarra, 1870). *Mestret el 1998, Rector i Provincial*. 4.

Mach Josep. (Barcelona, 1810). *Mestre de missioners populars*. 1.3.

Marquet Esteve (Manresa, 1861). *Germà novici, encarregat del menjador*. 5.c.

Matas Celestí (Mataró, 1843). *Director de l'Apostolat de l'Oració*. 6.b.

Medina Joaquim (València, 1811). *Rector Seminaris Barcelona i Tarragona*. 1.2.a.

Membrado Enrique (Castelserás, Terol, 1844). *Segon prefecte d'estudis*. 6.a.

Moragues Joaquim (Palma, 1858). *Professor de francès i gramàtica*. 6.a.

Moreso Ricard (Tortosa, 1879). *Germà encarregat de la reprografia*. 5.a.

Moreu Esteban (Robres, Osca, 1863). *Mestret al Col·legi el 1888, hi torna el 1896*. 4.

Oliver Gabriel (Mallorca, 1863). *Germà infermer del Col·legi i Comunitat*. 5.a.

Orlandis Marià (Palma, 1833). *Provincial 1871-1876*. 2.a.

Palau Gabriel (Barcelona, 1863). *Pioner del "Catolicisme Social"*. 6.b.

Peix Antoni (Manresa, 1763). *Comunitat de l'Església de Betlem*. 1.1.

Puig Gaietà (Barcelona, 1859). *Succeí a Fiter a la Congregació, metge*. 6.b.

Puiggrós Lluís (Barcelona, 1851). *Rector de Casp des de 1893.* 3

Raventós Salvador (Sant Sadurní d'Anoia, 1835). *Primer Rector de Casp, des del 1881.* 3

Ricart Joan (Vic, 1838). *Provincial del 1888 al 1891.* 2.b.

Subirats Manuel (Perelló, 1857). *Mestret a Casp.* 4.

Trullàs Pere (Manresa 1867). *Havia estat mestret a Casp i hi tornà ja capellà.* 6.a.

Vigo Jaume (Ribes, Girona, 1851). *Provincial del 1891 al 1897.* 2.b.

Vigordán Román (Grañen, Osca, 1822). *Provincial que creà Casp, 1876-1891.* 2.a.

Vinader Joan. (Vic, 1827). *Poeta català de la primera "Renaixença" i Missioner.* 1.3.

* * * * *

En el capítol 3, en parlar de les pintures de l'Església de Casp, havíem presentat el fris dels sants jesuïtes dels s. XVI, XVII i XVIII, caminant vers la imatge del Sagrat Cor. Tot aquest capítol 6 resulta un altre fris de jesuïtes que a Barcelona maldaren per ser presència de Jesús, al llarg dels comple-xos s. XIX i començament del XX.

Els jesuïtes d'aquesta nova llista (la majoria dels quals visqueren a Llúria-Casp) ens resulten "inspiradors", com ho foren els sants i beats "canonitzats" de la pintura de Canudas al presbiteri de l'Església.

Quan anem desgranant a poc a poc els seus noms, ens resulta una nova "lletania dels sants", els sants nostres rebesavis...!

			
1. P. Fermí Costa	2. P. Antoni Goberna	3. P. Josep Mach	4. P. Román Vigordán
			
5. P. Antoni Iñesta	6. P. Salvador Raventós	7. P. Joan Capell	8. P. Josep Clos
			
9. G. Rigobert Ariza	10. G. Raimon Codina	11. G. Eleuterio Alfaro	12. G. Ricard Moreso
			
13. P. Joaquim Moragues	14. P. Pere Trullàs	15. P. Celestí Matas	16. P. Gaietà Puig

Fotos de AHSIC

PRINCIPAL BIBLIOGRAFIA I FONTS UTILITZATS

- AHSIC. ARXIU HISTÒRIC DE LA COMPANYIA DE JESÚS DE CATALIUNYA. Caixes diverses
Catàlegs Província d'Aragó 1864-1880
Catàlegs Província d'Espanya 1819-1863
Historia Domus Residentia Barcinonensis.
Litterae Annuae 1885-1910
- ALEGRE, Jacinto. *El P. Luis Ignacio Fiter, S. J.* (Barcelona 1929)
- ALVAREZ BOLADO, A y ALEMANY BRIZ, J. J. *Gabriel Palau S. J. y la Acción Social Popular* (Madrid, *Miscelánea Comillas* 72 (1980), pp. 123-178)
- APOSTOLADO DE LA ORACIÓN. *La historia del Apostolado de la Oración. 170 años: 1844-2014* (Roma 2014)
- ARSI. ARCHIVUM ROMANUM SOCIETATIS IESUS
- AYMAR, Jaume. *L'Església dels jesuïtes del carrer de Casp, síntesi de "revival" i soluciones eclèctiques.* Revista *Sumari* (Associació Antic Alumnes Casp), n. 59 (1980) 15-20. Reproduït a *Memòria del Centenari del Col·legi* (Barcelona 1981), 77-82.
L'edifici per fora i per dins (1880-1902). Ídem Revista *Sumari*, n. 60 (1981) 8-13. Reproduït també a *Memòria del Centenari*, 72-76
L'arquitecte Joan Martorell i Montells, mestre d'Antoni Gaudí. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona 1993. (Especialment pàgs. 69-72, 266 i 384-388)
- BATLLORI, Miquel. *Ambientación histórica y cultural de 1900.* (Razón y Fe, n. 1.000, Madrid 1981, pp. 138-147)
Ignasi Casanovas i Frederic Cliscar, a MONTSERRAT, J i CASANOVAS, P, (eds). *Pensament i filosofia a Catalunya.* (Barcelona 2003)
Del Vuit-cents al Nou-cents. Obra Completa, vol XVI. (València 2002)
- BASSEGODA NONELL, Juan. *El Gran gaudí.* (Barcelona 1989)
La centenaria Iglesia de los jesuitas, ejemplo de la arquitectura bizantina. A *La Vanguardia*, 31.10.1983, p. 14. (Barcelona)
- BENGOCHEA ECHAONDO, Soledad. *El Catolicismo social a Catalunya (finals dels segle XIX - 1919).* A *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 1998, Vol. 9, p. 129-148,
- BENET, Josep, *Maragall i la Setmana Tràgica* (Barcelona 1963)
- BENITEZ I RIERA, Josep M. *Jesuïtes i Catalunya* (Barcelona 1996)
- BLANCO TRÍAS, Pere. *Fichas históricas del Colegio del Sagrado Corazón*, s. d. (AHSIC, B.A.P. 320)
- BRUNET, Manuel. *Actualidad del P. Claret* (Vic 1953)

- CASANOVAS, Ignasi. *El nostre estat social. Comentari a la revolució de juliol* (Barcelona, 1910)
- CEAE. CARTAS EDIFICANTES DE LA PROVÍNCIA DE ESPAÑA
- CEPA. CARTAS EDIFICANTES DE LA PROVINCIA DE ARAGON
- CENTRO NUESTRA SEÑORA DEL CARMEN Y SAN PEDRO CLAVER PARA OBREROS. *Reseña histórica y estado del personal en el año 1902.* (Barcelona 1902)
- [ANUARI] CONGREGACIÓN DE LA INMACULADA VIRGEN MARÍA Y SAN LUIS GONZAGA (Barcelona, 1887 a 1970. [Sovint és citat com a *Catàleg*, car l'inclou]
- CIRICI PELLICER, Alexandre. *Barcelona pam a pam* (Barcelona 1971)
- CORTS I BLAI, Ramon. *La Qüestió Catalana en l'Arxiu Secret Vaticà (1875-1923)* (Barcelona 2017)
- CENTRE RESTAURACIÓ BÉNS MOBLES DE CATALUNYA. *Església del Col·legi del Jesuïtes del c/ Casp de Barcelona* (Valldoreix 1999)
- CREIXELL, Juan. *San Ignacio en Manresa* (Barcelona 1914)
- DD. AA. *Memòria del Centenari del Col·legi del Sagrat Cor de Jesús (Casp), 1881-1981* (Barcelona 1982)
- Diccionario histórico de la Compañía de Jesús.* (Madrid 2001)
- Diccionario Ráfols de artistas de Cataluña, Valencia y Baleares*, vol II (Barcelona 1980)
- El escultor D. Juan Flotats y Lluiciá.* A *Revista Ilustrada Jorba* (Manresa juliol 1918)
- FLOTATS I VERDURA, Josep M. *Els Flotats, una nissaga d'escultors modernistes.* A *El Sol d'Aubó*, n. 9 (Canet 2004)
- FIGUEROLA, Pere J i MARTÍ BONET, Josep M, *La Rambla. Els seus convents. La seva història.* Catàleg Monumental de l'Arquebisbat de Barcelona, vol VI/2 (Barcelona 1995)
- FITER, Lluís I. *Historia y novena de Ntra. Sra. de Meritxell.* (Barcelona 1921). Es tracta d'una segona edició del llibre *Historia y novena de Nostra Senyora de Meritxell... escrita per un novici de la Companyia de Jesús.* (Barcelona 1874)
- Breve idea de la Congregación y sus Academias y cuadro sinóptico general* (Barcelona 1899) L'opuscle fou inclòs en el Catàleg de 1892.
- FRIAS, Lesmes. *Historia de la Compañía de Jesús en su Asistencia de España* (vol I, 1815-1835, Madrid 1923; vol II, 1835-1868, Madrid 1944)
- LOP, Miquel. *Records Ignasians a Barcelona.* (Edició en català i castellà, Barcelona 2006)
- P. Hyacinthi Alegre Pujals. Positio super Vita, Virtutibus et Fama sanctitatis* (per al procés de beatificació i canonització), Barcelona 2003
- Jacint Alegre. Un gegant de la caritat.* (Català i castellà, en espera d'impressió)
- LLEDÓ MAS, Sergio. *Carles Flotats. Un escultor catalán para la Semana Santa crevillentina.* (Crevillente, Semana Santa 2007)
- MARCET, Pere. *El Col·legi dels Jesuïtes de Casp, 1881-2006* (Barcelona 2007)

- MARTÍ, Casimir. *L'Integrisme a Catalunya, 1881-1888* (Raco.cat 1994)
- OCHAMANDARENA, José. *Catálogo Provincia de España 1815-1863*. (Madrid 1907). [AHSIC en conserva un exemplar]
- PIN I SOLER, Josep. *El Temple de la Sagrada Família. L'arquitecte Gaudí. A La Veu de Catalunya*, 15.11.1905, pàgs. 1-2. (Barcelona 1905)
- PUIG, Ignacio. *San Ignacio de Loyola y Barcelona*. (Barcelona 1955)
- PUIG-PEY SAURÍ, Joan. *L'edifici de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*. (Barcelona 2014)
- REGISTRE DE LA PROPIETAT n. 1 de Barcelona
- REVISTA POPULAR. (Barcelona)
- REVUELTA, Manuel. *La Compañía de Jesús en la España contemporánea*. Vol I, II i III. (Madrid 1984, 1991 i 2008)
- RIERA, Francesc. *Manresa Ignasiana - 500 anys* (Barcelona 2021)
- RIQUER, Borja de. *Cambó* (Barcelona 2022)
- RUIZ AMADO, Ramon. *El P. Luis I. Fiter, S. J.* (Barcelona 1903)
- SAGARRA, Josep M. de. *Memòries I* (Barcelona 1981)
- SANZ DE DIEGO, Rafael Maria. Articles sobre els PP. *Antoni Vincent i Gabriel Palau* (Real Academia de la Historia – Biografies, <https://dbe.rah.es/>)
- SAYRACH, Manuel. *Pas a pas, camí de l'alba: "memòria" de l'Acadèmia de Llengua Catalana*. (Barcelona 2007).
- SARDÀ i SALVANY, Fèlix. *El Rdo. P. Fermín Costa y Colomer*. Revista Popular Barcelona, 1984 (1) 243-245
- SUBIRACHS BURGAYA, Judit. *L'escultura del segle XIX a Catalunya, del romanticisme al realisme*. (Barcelona 1994)
- TERA, Eloi de. *Un escultor oblidat: Eduard B. Alentorn (1855-1920)*. RACBASJ, *Butlletí XXII-XXIV*. (Barcelona 2009-2010)
- UDINA I MARTORELL, Frederic. *El P. Vergés, S. I., Apòstol de la joventut. La Congregació de la Immaculada, 1923-1953*. (Barcelona 1995)
- VILA, Ignasi. *Barcelona y la Restauración*. (Manuscrit. Arxiu de l'Autor)
- Los jesuitas en la Rambla de Barcelona*. (Barcelona 2013)
- La Compañía de Jesús en Barcelona (1600-1659)*. (Barcelona 2018)
- La Restauración de la Compañía de Jesús en Catalunya 1815-1835*, a VERDOY, A. *Restauración de la Compañía en España*. Pàg. 201-278. (Madrid 2020)
-

L'Eixample s'està poblant. Despatxos, botigues i magatzems d'industrials s'instal·len arreu. És una època d'expansió econòmica, l'època de l'Exposició Universal (1888). La *Renaixença* està eixorivint l'ànima de Catalunya.

Els jesuïtes creuen que tot anima a constituir un gran complex missional, amb tres plataformes: residència, col·legi d'externs i església.

La compra dels solars de Llúria-Casp (1879), calgué fer-la a nom de dos jesuïtes anglesos. Això sol ja mostra les dificultats d'un segle en què la Companyia, no sempre tingué "personalitat jurídica" i que fou suprimida tres cops.

Aquest llibre rememora aquells jesuïtes que maldaren per ser 'servidors de la missió de Crist', encarnats en la bella i contradictòria mundanitat barcelonina de finals del XIX i principis del XX, quan han caigut les muralles i cerquen a l'Eixample noves fronteres de missió.

Antoni Gaudí, deixeble de **J. Martorell**, en la seva joventesa li fou delineant. Sembla que a l'església de Casp alguns treballs de la pedra (com el que reproduïm) o del paviment són dissenys seus.

